

Forbrugs- undersøgelsen

Metodebeskrivelse

Fra dataindsamling
til offentliggørelse

kolofon

Forord

Siden 1994 gennemføres Danmarks Statistiks forbrugsundersøgelse på en metode-mæssigt væsentligt anden måde end tidligere.

Undersøgelsen hører til blandt de mest komplekse - ikke mindst fordi den integrerer datakilder af vidt forskellig karakter.

Samtidig har undersøgelsen et meget bredt anvendelsesområde. På denne baggrund er det fundet hensigtsmæssigt at udarbejde en samlet og detaljeret beskrivelse af undersøgelsen dækkende alle faser fra stikprøveudtagning og dataindsamling over registersamkøringer og imputeringer til den endelige publicering.

Metodebeskrivelsen kan derfor være nyttig for såvel undersøgelsens brugere som for andre, der interesserer sig for praktisk statistikproduktion.

Hvert kapitel er forsøgt skrevet på en sådan måde, at det kan læses nogenlunde uafhængigt af øvrige kapitler, blot læseren har et overordnet indtryk af undersøgelsens metodologi. Det indebærer, at der ind imellem vil være tale om gentagelser fra et kapitel til et andet.

Visse steder (fx i forbindelse med en mere detaljeret gennemgang af anvendte EDB-programmer) vil yderligere detaljer være skrevet med småt. Sådanne afsnit kan springes over, uden at det går ud over sammenhængen i øvrigt.

Der er udarbejdet en relativt detaljeret indholdsfortegnelse, og teksten er mange steder forsynet med krydshenvisninger, der kan gøre anvendelsen lettere.

Metodebeskrivelsen er udarbejdet af specialkonsulent Bo Møller, Indkomst og forbrug.

Januar 1999

Jan Plovsing / Finn Spieker

Indhold:

Del 1. Formål og indhold

1. Formål med metodebeskrivelsen	7
2. Baggrund for omlægning af forbrugsundersøgelsen Undersøgelsens juridiske status	7
3. Omlægningens hovedindhold Permanent undersøgelse - Rullende 3-års grundlag - Bedre kvalitet - Ny teknik	8
4. Undersøgelsens dataindhold Emneområder - Baggrundsoplysninger - Belyser strukturer og ikke konjunkturændringer - Mulighed for særlige undersøgelser	10
5. Undersøgelsens enhed Definition af en husstand - Geografisk afgrænsning - Forhold til befolkningsstatistikken - Afgrænsning af privatøkonomi	11
6. Analyseenheder Husstand - Person - Forbrugsenhed - Ækvivalensskala - Personoplysninger - Opregning	12

Del 2. Dataindsamling

7. Interviewere Ekstern samarbejdspartner - Interviewerkorpset - Uddannelse af interviewere	14
8. Stikprøven Stikprøvestørrelsen - Stikprøveudtræk - Klyngeudvælgelse - Registerudtræk - Identifikation - Adressekort og brev - Adressen er 'hellig'	15
9. Interviewerens opgaver Forberedelser - Endelig afgrænsning af husstande og personkreds - Instruktion i regnskabsføring - Interviews - Registrering af frafald - Administrative opgaver	18
10. Begrænsning af frafald Kompensation mv. til husstandene - Begrænsning af byrden - Tilrettelæggelse af undersøgelsen - Udvalgelse, træning og aflønning af interviewere	22
11. Administration Administrationssystemets opgaver	24
12. Datasikkerhed Datasikkerhedsregler - Registerforskrifter - Sikkerhedsaftale	25
13. Regnskabshæftet og regnskabsføringen Formålet med regnskabsføringen - Alternativer til regnskabs- hæfterne - Indhold og opbygning - Udfyldelse	26
14. Interviewet Ikke ordinært interview - Referenceperiode - Teknik - Emner - Detaljeringsgrad	28

Del 3. Forbrugsdefinition

- 15. Forbrugsdefinition og registreringstidspunkt** 33
 Forbrugsdefinition - Afvigelser fra nationalregnskabet - Forbrug
 contra forbrugsudgifter - Registreringstidspunkt
- 16. Kodesystem, detaljeringsgrad og dataformat** 35
 Samlet kodesystem - COICOP - Detaljeringsniveauer - Begrænsninger i
 detaljeringen - Yderligere opdelinger - Forhold til tidligere undersøgelser
 - Også tekster på engelsk - Dataformat

Del 4. Databehandling

- 17. Grundbehandling af regnskaberne** 39
 Kodning og fejlsøgning - Biblioteket - Diverse justeringer
- 18. Grundbehandling af interviewene** 40
 Manuelt gennemsyn - Bemærkningsmodul
- 19. Grundbehandling af data fra administrationssystemet** 41
- 20. Grundbehandling af data fra registre** 41
- 21. Kontrol af data fra de forskellige kilder** 42
- 22. Efterfølgende behandling af grunddata** 42
 'Uoplyste' fjernes - Kontroller og tilretninger - Samlekoder - Egne varer -
 Manglende køn, alder og konserveringsform - Årsopregning - Justering
 for 'glemmeeffekt' - Samling af interviews og regnskaber
- 23. Omregning til fælles referenceår** 45
 Valg af referenceår - Undersøgelsen kan ikke belyse udviklingen fra ét år
 til det næste - Deflatering
- 24. Inddragelse af registeroplysninger** 47
 Valg af registerversion - CPR-registret - Uddannelsesklassifikationsmo-
 dulet - BBR-registret - Indkomststatistikregistret og Bistandslovsta-
 tistikregistret - Sygesikringsstatistikregistret
- 25. Beregnet husleje af ejerbolig** 48
 Filosofien bag den beregnede husleje - Såvel forbrug som indkomst -
 Beregningsmåde - Diskussion af metoden

Del 5. Afstemning og afsluttende beregninger

- 26. Afstemning** 51
 Identitet - Indkomst - Kapitaloverførsler til husstanden - Udbetaling af
 kapitalpensioner - Indkomstskatter mv. - Obligatoriske overførsler fra
 husstanden - Gebyrer og bøder - Gaver og velgørenhed - Kontingent til
 foreninger - Forbrug - Opsparing - Andre indkomstbegreber - Formue -
 Afstemning, rettelser eller kassation - Korrektioner af korrekte tal - Årlig
 nyberegning
- 27. Klassifikationer af husstande og personer** 58
 Husstandsoplysninger - Hovedpersonen 'tegner firmaet' - Husstandsre-
 cord - Standardklassifikationer - Personrecord
- 28. Vejning** 60
 Poststratifikation - Kun én vægt pr. husstand - Det anvendte bereg-

ningsprogram - Diskussion af vejningen

29. Andre beregninger	64
Indirekte overførsler til og fra det offentlige - Indirekte tilskud - Produktions- og importskatter	
30. Fejkilder og usikkerhed	68
Ingen samlet usikkerhedsberegning	
31. Datamaterialets omfang	70
32. Tabellering	71
Beregningsmåde, vejning - Ikke alle tabeller er mulige - Stikprøvebegrænsninger - Specielle problemer omkring regnskabsdata	
Del 6. Offentliggørelse mv.	
33. Offentliggørelse af undersøgelsens resultater	73
Publiceringsplan - Eurostat - Service - Opgørelser for små geografiske områder - Forskerplaceringsordning	
34. Ressourceanvendelse	75
35. Forhold til andre statistikker	75
Nationalregnskabet - Forsyningsstatistikken - Momsstatistikken - Detailomsætningsindekset - Prisstatistikken - Kostundersøgelser mv. - Specialstatistikker om særlige forbrugsområder - Indkomststatistikken - Befolkningsstatistikken - Boligstatistikken - Skattestatistikken - Socialstatistik, uddannelsesstatistik og sygesikringsstatistik - Forbrugerforventningsundersøgelsen - Analyser af forbrugsvaner osv.	
Bilag	
1. Oversigt over materialer mv., der benyttes ved feltarbejdet	78
2. Sammenhængen mellem indkomster og indkomstanvendelse	79
3. Sammenligning af 'gammel' og 'ny' forbrugsdefinition	81
4. Eksempel på detaljeringsgrad i forbrugsopdelingen	82
5. De vigtigste EDB-programpakker	84

1. Formålet med metodebeskrivelsen

Forbrugsundersøgelser er blevet gennemført i Danmark siden 1897. Tilsvarende undersøgelser gennemføres i de fleste lande i verden. Fra og med 1994 er den danske undersøgelse metodemæssigt omlagt på væsentlige punkter.

Forbrugsundersøgelsens resultater offentliggøres i Statistiske Efterretninger i serien Indkomst, forbrug og priser. I forbindelse med denne offentliggørelse omtales de vigtigste metodemæssige spørgsmål, men der er tale om en meget kompleks undersøgelse med en bred anvendelse, så der er behov for en uddybende behandling. I denne publikation redegøres derfor mere detaljeret for de grundlæggende metoder ved gennemførelsen af undersøgelsen. Egentlige resultater vil kun indgå, hvor det er fundet hensigtsmæssigt i forbindelse med metodebeskrivelsen.

Metodebeskrivelsen er et led i Danmarks Statistiks egen interne dokumentation af undersøgelsen, men den kan også anvendes i forbindelse med følgende:

- vurdering af dataindhold, usikkerheder osv., for undersøgelsens eksterne brugere
- inspiration for andre lande ved udarbejdelsen af nationale forbrugsundersøgelser
- støtte ved planlægning af andre statistiske undersøgelser, der i deres opbygning minder om forbrugsundersøgelsen.

For studerende og andre med interesse i praktisk statistik giver metodebeskrivelsen endvidere et indblik i de mange såvel teoretiske som praktiske problemer, som moderne statistikproduktion kan indebære.

Beskriver hele forløbet

Metodebeskrivelsen forsøger at komme 'hele vejen rundt', dvs. beskrive samtlige processer mv. i forbindelse med udarbejdelsen af forbrugsundersøgelsen - fra dataindsamling over databearbejdning til offentliggørelse.

Kun begrænsede justeringer i de nærmeste år

Beskrivelsen dækker det aktuelle undersøgelsesforløb. Fremover kan de anvendte metoder blive justeret, men det forventes dog, at eventuelle tilpasninger i de første år vil være ret begrænsede, således at den kan opfylde sit formål nogle år frem.

2. Baggrund for omlægning af forbrugsundersøgelsen

Tidligere undersøgelser omfattede kun udvalgte husstandstyper. Således indgik der kun lønmodtagerhusstande i 1971-undersøgelsen. Undersøgelserne i 1976, 1981 og 1987 dækkede samtlige private husstandstyper. De er blev gennemført med intervaller på typisk 5-6 år.

Analyse- og sammenligningsmulighederne var tidligere begrænsede, og ...

For brugerne af undersøgelserne har det ofte været følt utilfredsstillende, at forbrug mv. kun blev belyst i detaljer med så store intervaller. Samtidig har den forholdsvis lange periode mellem afholdelsen af 2 undersøgelser medført, at anvendte metoder osv. ofte har måttet genskabes fra gang til gang, hvilket har påvirket sammenligneligheden mellem 2 undersøgelser. Dette er blevet forstærket af, at der mellem 2 undersøgelser typisk har været tale om større personaleudskiftninger, tekniske omlægninger af EDB-systemer osv.

... bearbejdningstiden var for lang, og

Samlet har disse forhold (behov for nyprogrammering, manglende rutine osv.) også medført, at behandlingstiden for undersøgelsesmaterialet har været forholdsvis lang, således at detaljerede resultater fra en undersøgelse først kunne offentliggøres forholdsvis lang tid efter undersøgelsesåret.

... frafaldet var for stort

Undersøgelserne kom efterhånden til at lide af store og voksende frafalds-problemer. Ved 1981-undersøgelsen var der således et frafald (forstået som det faktisk antal deltagende husstande i pct. af det mulige antal) på 44 pct., men denne procent voksede ved 1987-undersøgelsen til hele 55 pct.¹

Foranstaltninger påkrævet

Det er en kendt sag, at frafald - især hvis det er skævt, som det desværre er ved forbrugsundersøgelsen - uundgåeligt vil gå ud over kvaliteten. Særlige foranstaltninger var derfor påkrævet til sikring af, at frafaldet kunne holdes på et rimeligt lavt niveau.

Ressourcekrævende

Endelig skal nævnes, at gennemførelsen af forbrugsundersøgelsen er en meget omkostningstung sag - hvor udgifterne til interviewernes besøg hos husstandene, udgifter i forbindelse med forsøg på at holde deltagerprocenten oppe samt udgifter ved den efterfølgende databearbejdning er store. Det er således betydelige ressourcer, der er sat ind på at opnå kvalitetsmæssigt tilfredsstillende resultater af undersøgelsen.

Undersøgelsens juridiske status

Forbrugsundersøgelsen udarbejdes i henhold til Danmarks Statistiks styrelses beslutninger. I modsætning til mange andre statistikområder findes ingen EU-retsakter, der indebærer et egentligt krav om gennemførelsen af forbrugsundersøgelser. Dog forudsættes det indirekte i forordningerne om harmoniserede forbrugerprisindekser, at der med mellemrum gennemføres nationale forbrugsundersøgelser, uden at det nærmere indhold i sådanne undersøgelser dog er reguleret. Omlægningen af den danske undersøgelse har derfor været et rent nationalt anliggende, hvor vi dog har trukket på andre landes erfaringer. Endvidere skal det nævnes, at Danmark også har tilsluttet sig en ILO-konvention, der forudsætter gennemførelsen af forbrugsundersøgelser mindst hvert 10. år.

3. Omlægningens hovedindhold

Omlægningen af undersøgelsen fra 1994 havde følgende hovedformål:

- permanent undersøgelse med årlige opdateringer
- bedre sammenlignelighed mellem forskellige år
- hurtigere offentliggørelse efter afsluttet dataindsamling
- højere kvaliteten gennem begrænsning af frafaldet
- mere rational ressourceanvendelse i undersøgelsesforløbet

Ved omlægningen blev det endvidere tilstræbt, at undersøgelsen EDB-teknisk blev ført up to date og fremtidssikret.

Træk på andre landes erfaringer

I forbindelse med omlægningen af undersøgelsen har der været indhøstet erfaringer fra andre lande. Der har således været gennemført studiebesøg i Holland og Norge, og materialer fra andre lande har indgået som inspiration.

Især har de norske erfaringer, som de bl.a. fremgår af rapporten 'Nytte og kostnader ved alternative opplegg for SSB's forbrugsundersøgelser', SSB 1991, været til stor nytte, idet systemet med at indsamle data over flere år og så efterfølgende at sammenregne dem er en norsk opfindelse.

¹Heraf skyldtes dog de ca. 3 pct. helt ekstraordinære forhold i forbindelse med en arbejdskonflikt i Danmarks Statistik.

Permanent undersøgelse med løbende dataindsamling

Efter omlægningen er forbrugsundersøgelsen i Danmark nu permanent forstået på den måde, at data fra de deltagende husstande indsamles uafbrudt, dvs. hvert eneste år og løbende gennem året. Data samles for det enkelt år, og undersøgelsesresultater beregnes.

Årlige resultater på rullende 3-års grundlag

Af ressourcemæssige årsager er det dog ikke muligt hvert år at indsamle oplysninger nok til, at de kan danne baggrund for mere detaljerede opgørelser. Derfor er modellen den, at tal indsamlet i 3 på hinanden følgende år sammenregnes til én stikprøve, der tilregnes det midterste år inden publiceringen. Ved næste års opdatering 'bortkastes' herefter det ældste år, og et nyt inddrages. Opdateringerne får dermed karakter af en slags 'glidende gennemsnit'.

Fordelene mere end opvejer ulemperne

Det er klart, at en sådan sammenregning af data fra flere år til ét ikke er uproblematisk - men Danmarks Statistik har vurderet, at ulemperne er langt mindre end de åbenlyse fordele. Beregningsmåde mv. er nærmere beskrevet på side 45.

Opfyldte forudsætninger for bedre sammenlignelighed ..

Den løbende produktionsproces er en vigtig forudsætning for at skabe en bedre sammenlignelighed over tid. Det er langt lettere at indføre nødvendige metodeskift på en gradvis måde, og det er samtidig lettere at skønne over, hvad rene metodeskift kvantitativt betyder, når der foretages årlige opdateringer. Når man tidligere sammenlignede 2 undersøgelser med 5-6 års mellemrum var det således næsten umuligt at adskille den kvantitative betydning af kvalitative metodeændringer fra den underliggende udvikling i de økonomiske forhold.

Samtidig indebærer den løbende produktionsproces, at opsamlede erfaringer og rutiner lettere kan bevares, hvilket også er en vigtig forudsætning for sammenlignelighed. Endvidere er der bedre mulighed for at 'genbruge' EDB-programmel mv., hvilket har samme virkning.

.. samt hurtigere offentliggørelse

Den umiddelbare konsekvens af ovenstående (bevarelse af rutine, 'genanvendelse' osv.) er, at det nu er muligt at offentliggøre resultater betydeligt hurtigere end efter den gamle metode. Modellen efter omlægningen er, at data indsamlet i årene t_{-1} , t og t_{+1} (omregnet til niveau t) skal kunne offentliggøres omkring årsskiftet t_{+2}/t_{+3} . Fx vil 1996-tal (byggende på data indsamlet i 1995, 1996 og 1997) kunne offentliggøres omkring årsskiftet 1998/99 - altså 2 år efter 'referenceåret' udløb og 1 år efter det sidste 'dataindsamlingsår'.

Til sammenligning kan det nævnes, at de endelige tale fra 1987-forbrugsundersøgelsen først kunne offentliggøres 3 år efter undersøgelsesårets udløb. Supplerende kan det oplyses, at Danmarks Statistik undersøger muligheden for at kunne offentliggøre foreløbige tal endnu hurtigere.

Bedre kvalitet pga. begrænsning af frafaldet

I den nye undersøgelse er der gennemført en lang række tiltag, der samlet har til formål at begrænse frafaldet i undersøgelsen. Frafaldet er naturligvis svingende fra år til år, men det kan nævnes, at frafaldet i alt blev på 32 pct. ved 1994-96-opgørelsen. Et sådant frafald er stadig højt sammenlignet med andre typer af stikprøveundersøgelser, men på baggrund af belastningen for husstandene ved at deltage må frafaldet betragtes som forståeligt - og frafaldet i den danske undersøgelse er i øvrigt nu mindre end i mange andre landes undersøgelser.

EDB-omlægning

Tidligere forbrugsundersøgelser blev behandlet på Danmarks Statistiks mainframe, men ved planlægningen af den nye undersøgelse har udgangspunktet været, at så stor en del som muligt af EDB-arbejdet skulle kunne gennemføres på PC-netværket - så vidt muligt ved brug af Danmarks Statistiks almindelige standardprogrampakker (SAS, BLAISE, ORACLE, WORD mv.). Baggrunden var naturligvis på den ene side, at 'fremtidssikre' undersøgelsen, og på den anden side, at de fleste data direkte 'fødes' i PC-verdenen (via BLAISE).

Danmarks Statistiks mainframe benyttes dog stadig af undersøgelsen i forbindelse med registerudtræk, herunder også ved stikprøveudtagningen.

Omlægningen har ikke været helt 'smertefri', idet datamængde mv. er af en størrelse, der ikke på forhånd var mange erfaringer med at håndtere i Danmarks Statistiks PC-miljø.

4. Undersøgelsens dataindhold

Forbrugsundersøgelsens navn er egentligt for snævert. Ud over at belyse forbruget i de private husstande, er også mange andre økonomiske forhold omfattet, så den mere dækkende kunne kaldes fx den husstandsøkonomiske undersøgelse, eller - hvis ordet 'budget' ikke på dansk havde den særlige betydning - som på engelsk 'Husstandsbudgetundersøgelsen.'

Emneområder

Undersøgelsen dækker især følgende emneområder:

- Forbruget
- Indkomster
- Skatter
- Opsparing
- Besiddelse af varige forbrugsgoder
- Moms og afgifter
- Forbrug af offentlige ydelser inden for sundhedsvæsen, børnepasning og uddannelse
- Pensionsforhold.

Baggrundsoplysninger

Endvidere indgår en lang række baggrundsoplysninger om husstandene, herunder om:

- Husstandssammensætning
- Boligforhold
- Geografi
- Erhverv og beskæftigelse
- Uddannelse
- osv.

Helhedsbillede

Undersøgelsen søger at give et helhedsbillede af husstandenes samlede økonomi. I princippet redegøres for, hvor hver enkelt krone kommer fra, og hvad den bliver brugt til. Herunder indgår indkomster, overførsler til husstandene, forbrug, skatter og opsparing på en konsolideret form, således at sammenhængen belyses.

Detaljeret undersøgelse

Undersøgelsen er yderst detaljeret. Fx er forbruget i den mest detaljerede opdeling fordelt på ca. 1.200 forskellige forbrugstyper, men også fx indkomsterne kan opdeles meget detaljeret. Hertil kommer undersøgelsens store fleksibilitet, der er en

Fleksible grupperinger

følge af, at der om hver enkelt husstand indgår en lang række oplysninger - ud over de rent økonomiske således også oplysninger om erhverv, uddannelse, bolig osv. Hermed er det muligt at gruppere husstandene efter en meget lang række forskellige kriterier og således opfylde mange forskellige behov.

Belyser økonomiske strukturer

Undersøgelsens styrke er, at den belyser strukturer i de private husstandes økonomi. Derimod er den ikke så anvendelig når det gælder belysning af en mere kortsigtet, konjunkturmæssig udvikling. Dette skyldes dels, at undersøgelsen pga. det store dataindhold og kompleksiteten vil have en relativt lang produktionstid, men hertil kommer, at data i undersøgelsen er indsamlet over flere år på en måde, så det ikke er muligt eksakt at tidsfæste alle oplysninger, se bl.a. side 46.

Mulighed for særlige undersøgelser

Ud over det grundlæggende indhold i undersøgelsen er der principielt mulighed for at tilføje fx nye interviewspørgsmål til belysning af særlige emner. Teknisk set giver det ikke anledning til større problemer, idet en ny version af interviewprogrammet kan indlægges ved blot at sende interviewererne en diskette. Men deltagelse i undersøgelsen er i forvejen ret belastende for husstandene, så Danmarks Statistik er meget tilbageholdende med at åbne op for eventuelle tilføjelser, der forlænger interviewtiden. Det er dog forekommet, at særlige spørgsmål (på servicevilkår, dvs. mod betaling) er blevet tilføjet i forbindelse med et konkret forskningsprojekt.

5. Undersøgelsens enhed

Definition og populationsafgrænsning

Undersøgelsen dækker de private husstande. En husstand afgrænses - jævnfør internationale anbefalinger - som en *økonomisk enhed*, dvs. *en gruppe personer, der bor sammen og har en høj grad af fællesøkonomi*. Personer i forskellige former for fælleshusholdninger (fængsler, langtidsindlagte på hospitaler, visse institutioner mv.) er ikke omfattet. Hermed dækkes i princippet godt 5,119 millioner personer ud af landets befolkning på ca. 5,251 millioner (1995).

Personer i fælleshusholdninger

Baggrunden for ikke at medtage personer i fælleshusholdninger i undersøgelsen er, at det ofte vil være svært eller umuligt at adskille den private økonomi fra institutionens økonomi.

For visse af forbrugsundersøgelsens oplysninger er det nødvendigt at tage denne udeladelse af fælleshusholdninger i betragtning, bl.a. ved analyser af den ældste del af befolkningen (hvor mange bor på plejehjem) og ved analyser af hospitalsudnyttelse mv. (idet mere permanent hospitalsindlagte ikke er dækket).

Andre personer udeladt

En praktisk begrænsning er herudover, at det er en forudsætning for at kunne deltage, at man har en fast bopæl her i landet. Reelt hjemløse, herunder personer der bor på ikke-registrerede adresser, kan ikke indgå. Endvidere skal nævnes, at personer, der er afgået ved døden inden et interviewerbesøg, naturligvis ikke indgår i undersøgelsen. Dette forhold kan have en betydning ved visse analyser, idet der fx ikke vil kunne indgå oplysninger om hospitalsydelse i terminalfasen.

Geografisk afgrænsning

Undersøgelsen belyser principielt forholdene for husstande, der er fast bosiddende i Danmark - ekskl. Færøerne og Grønland. Husstandene dækkes uanset eventuelt andet statsborgerskab, men omvendt dækkes danske husstande med fast bopæl i udlandet ikke. For de dækkede husstande søges hele økonomien belyst - dvs. at også indtægter tjent i udlandet eller forbrug afholdt i udlandet indgår.

Husstandsafgrænsning og forhold til befolkningsstatistikken

Forbrugsundersøgelsens husstandsbegreb adskiller sig fra de begreber, der indgår i Danmarks Statistiks befolkningsstatistik. I de generelle registerbaserede statistiske opgørelser afgrænses en husstand som beboerne på en bestemt adresse, eller begrebet familie anvendes, hvor afgrænsningen sker efter de forskellige sammenhænge, der kan udledes fra folkeregistrenes (CPRs) oplysninger (ægteskab, fællesbørn osv.). I forbrugsundersøgelsen er afgrænsningen foretaget direkte af de deltagende husstande selv i samarbejde med interviewererne - jævnfør senere side 19.

I langt de fleste tilfælde vil der ikke være nogen forskel mellem de forskellige afgrænsninger, men fx vil det i den generelle statistik kunne forekomme, at en logerende bliver medtaget hos 'moderhusstanden', mens en logerende, der har selvstændig økonomi, i forbrugsundersøgelsen udgør en selvstændig husstand. Hertil kommer, at det i forbrugsundersøgelsen ikke er af betydning, om en person i folkeregisteret er registreret som boende på en bestemt adresse. Det er den faktiske situation på dagen for interviewerens besøg, der indgår.

Kun privatøkonomi er med

Det er *privatøkonomien*, der belyses. Det indebærer bl.a., at varer forbrugt i produktionen (driftsmidler mv.) og andre erhvervsmæssige udgifter ikke er medtaget. Som regel giver dette ikke problemer, men for visse selvstændige, har der måttet foretages en række skøn. Især skal nævnes selvstændige, der har deres erhverv i direkte sammenhæng med boligen (landmænd, liberale erhverv hvor fx et revisionskontor ligger sammenbygget med boligen osv.) I sådanne tilfælde har husstanden sammen med intervieweren skulle skønne over, hvor stor en del af fx en elregning, der har forbindelse med erhvervet. I en del tilfælde antages det, at disse skøn har taget udgangspunkt i den skattemæssige fordeling (idet der kan gives fradrag for den erhvervsmæssige del), hvilket må betragtes som en nødløsning, da der kan være incitamenter til ikke at lade den skattemæssige opdeling være den mest 'korrekte'.

6. Analyseenheder

Alternative enheder

Mens grundlaget for forbrugsundersøgelsen som hovedregel er oplysninger på husstands niveau, vil det ofte være relevant at se på opgørelser på personniveau eller pr. forbrugsenhed.

Opgørelser pr. husstand

Fx siger det ikke umiddelbart så meget om velfærdsniveauet, at en husstand med en indkomst på over 500.000 kr. (1995) har et samlet forbrug på godt 309.000 kr., mens en husstand med en indkomst på under 100.000 kr. kun har et forbrug på godt 82.000 kr. For ud over at adskille sig fra hinanden med hensyn til husstandsindkomst, er der andre forskelle. Husstanden med den høje indkomst består således i gennemsnit af 3,1 person, mens husstanden med den lave indkomst i gennemsnit kun består af 1,1 person.

Opgørelse pr. person

Til analyseformål kan det derfor være mere hensigtsmæssigt at opgøre forbruget pr. person - i dette tilfælde vil forbruget i husstanden med den høje indkomst være på godt 98.000 kr. pr. person mod knap 79.000 kr. for husstanden med den lave indkomst.

Ved en velfærdsanalyse på grundlag af forbrug pr. person antages det indirekte, at alle personer har de samme behov uanset hvilken husstandstype, de tilhører. Denne antagelse er næppe holdbar.

Opgørelse pr. forbrugsenhed

For bedre at kunne sammenligne husstande af forskellig størrelse og sammensætning, kan man derfor opgøre forbrug mv. pr. *forbrugsenhed*. Baggrunden er en antagelse om, at en husstand bestående af flere personer har visse 'stordriftsfordele'. En husstand med flere personer kan dele boligens areal og installationer, den kan foretage billigere storindkøb, hver person i husstanden 'behøver' ikke at have sin egen bil osv. For at opnå samme velfærdsniveau skal en husstand på 2 personer derfor ikke have et forbrug, der er dobbelt så stort som husstanden på kun 1 person. Hertil kommer en antagelse om, at børn for at opnå samme velfærdsniveau ikke behøver at have et lige så stort forbrug som voksne (børn spiser måske mindre, ryger og drikker ikke, har ikke samme transportbehov osv.).

Ækvivalens- skala

For at kunne sammenligne velfærdsniveauet mellem forskellige husstandstyper kan der derfor opstilles en såkaldt *ækvivalensskala*. En sådan skala har til formål at kunne omregne velfærdseffekten af forbrug eller indkomst i forskellige husstandstyper til sammenlignelige størrelser. Som enhed anvendes normalt *voksenækvivalenten*, altså forbruget for en husstand bestående af netop 1 voksen.

Der findes ikke nogen entydig måde at opstille en sådan ækvivalensskala på, så Danmarks Statistik har her valgt på baggrund af internationale anbefalinger at opgøre antallet af forbrugsenheder eller voksenækvivalenter i en husstand således:

*Første person over 14 år tæller 1,
efterfølgende personer over 14 år tæller 0,5
og børn op til 14 år tæller 0,3.*

En husstand bestående af 2 voksne og 2 børn omfatter derfor i alt 2,1 forbrugsenheder. Denne skala omtales til tider som 'den modificerede OECD-skala'. Omregnet efter denne skala består den førnævnte husstand med en husstandsindkomst på over 500.000 kr. af i gennemsnit 1,9 forbrugsenheder, mens husstanden med en indkomst under 100.000 kr. består af 1,0 forbrugsenheder. Forbruget pr. forbrugsenhed er derfor i den første husstand på knap 161.000 kr. pr. forbrugsenhed mod knap 81.000 kr. i husstanden med en indkomst på under 100.000 kr.

Arbitrært valg

Det bemærkes, at valget af netop denne ækvivalensskala er noget arbitrært. Man kunne således hævde, at skalaen burde gradueres yderligere efter personernes alder (der er forskel på behovene for et barn på 4 år og et barn på 12 år, en pensionist på 70 år har ikke samme behov som en person på 30 år, der befinder sig i en etableringsfase, osv.). Endvidere burde 'stordriftseffekten' måske gradueres osv.

Som nævnt anvendes i forbrugsundersøgelsen normalt den såkaldt 'modificerede OECD-skala'. Tidligere og i bl.a. Danmarks Statistiks generelle indkomststatistik anvendes den oprindelige OECD-skala. Forskellen mellem de 2 skalaer er, at i følge den oprindelige skala tæller voksen nummer 2 med vægten 0,7 og børn med vægten 0,5 mod henholdsvis 0,5 og 0,3 efter den modificerede skala. Forskellen mellem de 2 skalaer indebærer altså, at større husstande efter den modificerede skala får beregnet en højere ækvivalensindkomst (et højere velfærdsniveau) end efter den oprindelige skala.

Opgørelsen pr. forbrugsenhed bygger i øvrigt ligesom de andre opgørelsesformer i en velfærdsanalytisk sammenhæng på en implicit antagelse om, at alle personer i husstanden har samme velfærdsniveau - altså at der sker en intern omfordeling i forhold til de enkelte husstandsmedlemmers behov. Denne antagelses holdbarhed kan og bliver diskuteret.

Person- oplysninger

Mens forbrug mv. kun kan opgøres på husstandsniveau, da husstanden er forbrugsenheden, kan andre af undersøgelsens emner direkte opgøres på personniveau. Det gælder især de fleste indkomster, skatter samt oplysninger om pensionsforhold og om udnyttelsen af offentlige ydelser mv.

Opregnet opgørelse

Hver husstand i undersøgelsen er tilknyttet en vægt, der angiver, hvor mange husstande i Danmark 'af samme slags', som den skal repræsentere, se side 60. Ved blot

at gange hver enkelt husstands forbrug mv. med den pågældende husstands vægt fås derfor et udtryk for det samlede forbrug i Danmark - eventuelt fordelt på forskellige husstandstyper mv. Især hvis der ses på en meget detaljeret vareinddeling skal man dog være opmærksom på stikprøveusikkerheder mv.

7. Interviewere

Den største del af Danmarks Statistiks opgørelser bygger på registerbaserede oplysninger eller på spørgeskemaer til virksomheder eller kommuner mv. Herudover indsamler Danmarks Statistik oplysninger gennem telefoninterviews. Det er ikke muligt at indhente forbrugsundersøgelsens komplicerede oplysninger og give de nødvendige instruktioner via telefon eller via postspørgeskemaer.

Ikke egne besøgsinterviewere

Men Danmarks Statistik råder ikke over et interviewerkorps, der kan gennemføre besøgsinterviews, idet forbrugsundersøgelsen er den eneste løbende undersøgelse, der kræver aflæggelsen af et besøg. Interviewopgaven er derfor overdraget til en ekstern samarbejdspartner efter gennemførelsen af udbudsrunder, hvor analyseinstitutter mv., der råder over et sådant korps, har kunnet byde på interviewopgaven.

Men Danmarks Statistik har det fulde ansvar

Selv om interviewerne ikke er ansat direkte af Danmarks Statistik er det vigtigt at slå fast, at Danmarks Statistik har det fulde ansvar for undersøgelsen, herunder for udarbejdelsen af interviewprogram og andre materialer. Af den kontrakt, som er indgået med den eksterne samarbejdspartner, fremgår at interviewerne, når de op søger en husstand, skal præsentere sig som kommende fra Danmarks Statistik, og de er udstyret med et legitimationskort fra Danmarks Statistik.

Detaljer om interviewerkorps mv.

Resultatet af udbudsrunderne var for perioden 1994-96 at firmaet Gfk Danmark A/S fik opgaven, mens den i perioden 1997-99 tilfaldt ACNielsen Aim A/S, idet der blev indgået 3-årige kontrakter.

Udbudsrunderen er pga. opgavens omfang gennemført efter EUs licitationsregler. Ved det konkrete valg af samarbejdspartner er der ud over prisen blevet lagt stor vægt på kvaliteten, hvorfor udbydere skulle dokumentere erfaring mv. med 'tilsvarende' opgaver. Danmarks Statistik lagde under udbudsrunderne meget vægt på, at opgaven var meget præcist beskrevet, herunder at afgrænsningen mellem Danmarks Statistiks opgaver og udbyderen var veldefineret.

Den eksterne samarbejdspartner har ansvaret for interviewernes ansættelse og aflønning, for deres generelle uddannelse som interviewer, for at stille PC-udstyr til rådighed for interviewerne samt for datatransmission fra interviewerne til Danmarks Statistik. Derimod har Danmarks Statistik det fulde ansvar for interviewprogrammet, for øvrige materialer, for den specielle uddannelse af interviewerne i forbrugsundersøgelsen osv.

Ved den konkrete udvælgelse af, hvilke af samarbejdspartnerens interviewere, der skulle indgå i denne undersøgelse, har Danmarks Statistik medvirket aktivt, idet Danmarks Statistik har haft en klar interesse i, at interviewerne for det første geografisk var spredt på en passende måde, for det andet i det samlede antal interviewere på opgaven, og for det tredje i at interviewerne var egnede til netop denne opgave. Til det sidste er der bl.a. lagt vægt på, at interviewerne ud over en generel interviewererfaring også havde en egen erfaring i at 'drive' en privat husstand, hvorfor fx studerende normalt er fundet mindre egnede.

Uddannelse af interviewerne

Danmarks Statistik har lagt stor vægt på uddannelsen af interviewerne, idet forbrugsundersøgelsen må betragtes som ganske kompliceret. Hertil kommer, at interviewerne uundgåeligt ind imellem vil komme ud for tvivlstilfælde af den ene eller den anden art. Sådanne tvivlstilfælde må så skønmæssigt afgøres på stedet, men for at intervieweren skal kunne foretage et kvalificeret skøn er det vigtigt, at han har en overordnet forståelse for hele undersøgelsen og dens formål.

Ved opstart med en ny ekstern samarbejdspartner har alle interviewere derfor deltaget i et 2-dages internatkursus, som Danmarks Statistik stod for. Hovedindholdet på et sådant kursus er følgende:

- Gennemgang af undersøgelsens formål og anvendelse
- Gennemgang af alle arbejdsgange
- Gennemgang af regnskabshæfte og andre materialer
- Prøveinterview, hvor interviewerne gennemprøver interviewprogrammet, idet medarbejdere fra Danmarks Statistik agerer 'husstand' ud fra et omfattende og relativt kompliceret eksempel.

Selv om Danmarks Statistik lægger stor vægt på, at interviewerstaben er stabil, kan det ikke undgås, at der ind imellem sker udskiftninger. Knyttes på denne måde undervejs nye interviewere til opgaven, gennemgår de en tilsvarende uddannelse, idet det dog har været muligt, når kun meget få interviewere har deltaget, at gennemføre kurset på 1 dag.

Uddannelse bliver suppleret med et omfattende skriftligt instruktionsmateriale.

Ud over denne grundlæggende uddannelse gennemføres et årligt brush-up møde, hvor interviewerne hører nyt om undersøgelsen, og hvor generelle problemer bliver kommenteret. Dette møde har endvidere et mere socialt formål, idet vi antager, at det kan virke befordrende på interviewernes entusiasme og dermed kvaliteten af arbejdet, at de møder såvel repræsentanter fra Danmarks Statistik som interviewerkollegaer, der arbejder med den samme undersøgelse.

Herudover har Danmarks Statistik en jævnlig kontakt med alle interviewere: Månedligt fremsendes et brev med diverse mere generelle kommentarer. Når Danmarks Statistik konstaterer fejl eller misforståelser i interviewet, kontakter Danmarks Statistik den pågældende telefonisk, og herudover kontakter interviewerne ofte selv Danmarks Statistik med tvivls spørgsmål.

8. Stikprøven

Stikprøvestørrelse

Den samlede stikprøvestørrelse er blevet fastlagt ud fra skøn over, hvor stor en stikprøve, der er 'nødvendig' sammenholdt med budgetrestriktioner. Resultatet er blevet en årlig bruttostikprøve på 1.500 adresser. Efter et frafald på ca. 1/3 og efter en sammenregning af data fra 3 på hinanden følgende år giver dette en nettostikprøve på ca. 3.000 husstande, hvilket nogenlunde svarer til niveauet ved de tidligere forbrugsundersøgelser.

Beboede adresser udgør stikprøvegrundlaget

Udgangspunktet for stikprøven har været registerbaserede oplysninger om beboede adresser. Årsagen til at adresser er valgt, er at det ikke er muligt at trække stikprøven direkte på husstande i undersøgelsens forstand, idet forbrugsundersøgelsens husstandsbegreb som nævnt side 11 ikke lader sig konstruere på ren registerbasis.

Personstikprøve ville medføre problemer

I stedet for at udtrække adresser kunne man have udtrukket personer, og så gruppere husstandene omkring de pågældende, men det ville have medført praktiske problemer, idet personer jo i modsætning til adresser flytter sig. Samtidig medfører brugen af adresser som udtræksgrundlag, at alle husstandstyper har samme chance for at blive udtrukket. Udtrak man i stedet personer, ville store husstande have en større udtrækschance end små. Når dette sammenholdes med, at frafaldet erfaringsmæssigt er størst blandt de små husstande, ville det kunne medføre, at der kom for få små, især en-personers, husstande i den endelige stikprøve.

Inden den konkrete udtagning af stikprøve sker følgende:

Det afgøres, hvor mange interviewere, der deltager. Normalt har tallet været omkring 30, idet Danmarks Statistik har lagt stor vægt på, at ikke for mange deltager, da det ville medføre, at den enkelte interviewer ville få for få husstande. Dette ville på den ene side kunne resultere i en mindre rutine mv., og kunne på den anden side være med at gøre interviewerne mindre entusiastiske (idet forbrugsundersøgelsen så blot ville blive en undersøgelse blandt mange andre 'konkurrerende'). Ved denne konkrete fastlæggelse af, hvilke interviewere, der skulle deltage, er der naturligvis lagt vægt på, at de pågældende interviewere er egnede til den pågældende opgave, og at de ønsker at deltage med den ret faste arbejdsform, det indebærer, samt at de bor spredt ud over landet på en hensigtsmæssig måde.

For at begrænse kørselsafstandene har det herefter været nødvendigt konkret at fastlægge hvilket geografisk område, hver enkelt interviewer skulle dække. Dette er sket ud fra sogneinddelingen, idet der for hver enkelt interviewer er fundet et antal sogne rundt omkring den pågældendes eget bopælssogn på en sådan måde, at den gennemsnitlige afstand (i luftlinje) mellem interviewerens bopæl og den forventede stikprøve udgør omkring 10 km. Når afgrænsningen netop er sket ud fra sogneinddelingen skyldes det dels, at sogne er den mindste direkte anvendelige administrative enhed og dels, at sogneinddelingen uden for storbyerne ofte er nogenlunde sammenfaldende med en by med et naturligt tilhørende opland.

Det bemærkes, at interviewerens eget hjemssogn ikke medtages for at begrænse antallet af situationer, hvor en interviewer risikerer at skulle interviewe naboer.

Klynge- udvælgelse

Der er tale om en geografisk klyngeudvælgelse, hvor kun husstande boende inden for begrænsede områder har mulighed for at deltage. Denne klyngeudvælgelse retfærdiggøres af de erfaringer som siger, at den konkrete geografiske lokalisering spiller en mindre rolle. En husstands forbrug mv. er i høj grad bestemt af dens indkomst og personsammensætning mv. samt af, om den bor i en storby eller på landet, medens det spiller en mindre rolle, hvor præcis i Danmark den bor. Der er således ikke megen grund til at tro, at en husstand boende i en by på Fyn med 20.000 indbyggere vil 'opføre' sig meget forskelligt fra en tilsvarende husstand, der bor i en provinsby af samme størrelse i Jylland. Dog kan det naturligvis ikke afvises, at der i visse tilfælde kan være tale om egentlige geografiske variationer. Fx vil grænsehandel være koncentreret i Sønderjylland.

Klyngeudvælgelsen kan derfor ikke undgå at give en vis skævhed - men samlet vurderer Danmarks Statistik, at denne skævhed opvejes af de fordele, der er ved kun at benytte et begrænset antal og kun de bedste interviewere.

Hertil kommer naturligvis, at det er sikret, at de udvalgte interviewere bor spredt på en rimelig måde, sådan at alle storbyer er dækket og sådan at der er en rimelig fordeling mellem byer af forskellig størrelse og mellem landsdelene.

Efter at have foretaget en præcis geografisk afgrænsning af hver klynge har næste trin været at afgøre konkret hvor mange adresser, der skal udtrækkes i hver klynge. Dette er sket under hensyntagen til interviewernes egne interesser, idet en inter-

viewer, der måske får alt for få eller alt for mange besøg i forhold til de private præferencer kan frygtes at yde et mindre godt stykke arbejde. Dette er sammenholdt med ønsket om at sikre en fornuftig spredning, idet der samtidig er taget højde for det formodede frafald (der varierer meget fra fx storby til landdistrikt).

Register-udtræk

En gang i kvartalet udtrækkes $\frac{1}{4}$ af de årlige adresser i stikprøven - dvs. 375 adresser. At stikprøven udtrækkes kvartalsvis er valgt ud fra ønsket om på den ene side at benytte en så aktuel stikprøve som muligt men på den anden side under hensyntagen til ressourceforbrug mv. i forbindelse med selve dannelsen af stikprøven.

Udtræksgrundlaget er registerbaserede oplysninger om samtlige beboede adresser med højst 7 beboere. Denne grænse er fastsat ud fra ønsket om at begrænse det antal tilfælde, hvor en interviewer forgæves tager ud til enten en ubeboet adresse, eller til en adresse, der viser sig at omfatte en fælleshusholdning af den ene eller den anden art. I praksis viser det sig nemlig, at adresser med over 7 personer kun yderst sjældent omfatter en husstand i undersøgelsens forstand. Det skal bemærkes, at denne overgrænse på 7 kun gælder i forbindelse med stikprøveudtagningen - viser det sig ved interviewerens besøg, at en husstand faktisk omfatter mere end 7 personer, så deltager den helt normalt.

Selve stikprøven udtrækkes helt tilfældigt blandt klyngens adresser. Der tages ikke højde for, om en adresse har været udtrukket i et tidligere kvartal. Dvs. at man kan 'risikere', at den samme husstand deltager flere gange i undersøgelsen. Alternativt kunne man have taget et kvartals stikprøve uden tilbagelægning af adresser udtrukket tidligere, men man ville hermed kunne risikere, at en adresse blev udeladt selv om det måske var en ny husstand, der nu beboede den.

Næste punkt er en fordeling af adresserne inden for hver klynge på uger. Dette sker ud fra en algoritme, der på den ene side sikrer, at adresser ikke for den enkelte interviewer 'hober' sig op, og på den anden side sikrer, at der for alle klynger under ét sker en jævn fordeling på uger for at begrænse virkningen af sæsonmæssige udsving, herunder også det specielle forbrugsmønster i forbindelse med jul og andre højtider mv.

Det bemærkes at undersøgelsen dækker alle årets uger - sommerferieperioden, juletid mv. indgår altså som andre uger.

Identifikation af adresser

I forbindelse med udtrækket tildeles hver adresse en ident kaldet IP-NUMMERET, som benyttes i al videre behandling.

Identen er et 7-cifret tal, der er opbygget således:

1. *ciffer* angiver årstallet (og der er tænkt på år 2000-problemet!)

2-3. *ciffer* angiver ugenummeret - altså den uge, hvor det er meningen, at husstanden skal besøges første gang.

4-5. *ciffer* angiver klyngenummeret, der i praksis på samme tid er en angivelse af den geografiske klynge og af den pågældende interviewer.

6. *ciffer* er en tæller, idet den 1. husstand i den pågældende klynge i pågældende uge hedder '1', den næste '2' osv.

7. *ciffer* er altid på forhånd sat til '1', men dette tal kan 'forhøjes', hvis det viser sig, at der er flere husstande på den pågældende adresse - se side 19.

Opdatering hos CPR samt tilføjelse af telefonnummer

Sidste proces er en opdatering hos CPR med de nyeste registerbaserede oplysninger om adressens beboere (navne af hensyn til udsendelse af brev til husstanden samt CPR-nummer til senere anvendelse ved tilføjelse af registeroplysninger og til beregning af alder). Endvidere påføres et telefonnummer (hvis et sådant findes i

telefonnummerbasen) som interviewereren kan anvende, hvis han ikke træffer nogen hjemme ved det første besøg på adressen.

Adressekort og brev

På grundlag af den således udtrukne stikprøve udskriver Danmarks Statistik et adressekort til hver adresse. Adressekortet indeholder ud over identen - IP-nummeret - den fulde adresse samt navn og alder på de personer, der i følge registrene bor på adressen. Alderen kan være praktisk at have for interviewereren, da han fx kan vælge at lægge besøg hos ældre mennesker i dagtimerne. Køn og alder på hver enkelt person anvendes herudover som personident i undersøgelsen. Danmarks Statistik har som nævnt endvidere fået oplyst CPR-nummeret for de pågældende personer, men dette nummer udskrives naturligvis ikke på adressekortene eller på anden måde, men opbevares under strenge sikkerhedsforanstaltninger i Danmarks Statistik.

Samtidig udskrives et introduktionsbrev til adressens beboere (adresseret til den ældste på adressen). Brevet fortæller kort om undersøgelsen, og forneden er der gjort plads til at den pågældende interviewer kan anføre sit navn, telefonnummer samt tidspunkt for besøg.

I nogle få tilfælde sker det, at en adresse, der var beboet på tidspunktet for stikprøvens udtagning, senere ved opdatering hos CPR viser sig nu at være ubeboet. I sådanne tilfælde udskrives introduktionsbrevet blot til 'Beboerne' på adressen.

Adressekort og breve formidles via den eksterne interviewerorganisation til de enkelte interviewere.

Adressen er 'hellig'

I forbrugsundersøgelsen er den udtrukne adresse 'hellig' i den forstand, at den aldrig ændres. Det er de faktiske beboere på adressen på besøgstidspunktet, der skal deltage. Selv om adressekortet måtte være udskrevet til andre personer, skal disse personer ikke 'forfølges', men husstanden skal 'skiftes ud' med den faktiske nye husstand.

Samtidig skal adressebetegnelsen opfattes helt bogstaveligt. Er der angivet 'Nørregade 17' skal alle husstande på Nørregade 17 besøges og ikke fx kun husstanden der bor i stuen. Omvendt skal kun husstanden, der bor på Østergade 3, 4. tv., hvis dette er angivet på adressekortet, besøges, og ikke andre husstande i Østergade 3.

I nogle ganske få tilfælde har Danmarks Statistik dog 'givet dispensation' fra denne regel. Det er således sket, at interviewereren har mødt en husstand på den opgivne adresse, men at husstanden i løbet af regnskabsperioden flytter til en ny adresse i nærheden. I sådanne tilfælde er 2. del af interviewet gennemført på den nye adresse, men interviewet er gennemført som om husstanden ikke var flyttet. I andre tilfælde er det sket, at husstanden midlertidigt har boet et andet sted end den udtrukne adresse - fx i et kolonihavehus. Også i sådanne tilfælde kan et interview, hvis det ellers er praktisk muligt, være blevet gennemført fx i kolonihavehuset.

9. Interviewerens opgaver

I bilag 1 side 78 bringes en oversigt over de forskellige blanketter og andre materialer, som interviewereren benytter under feltarbejdet.

Før første besøg

Af IP-nummeret på adressekortet fremgår det, i hvilket ugenummer interviewereren skal besøge en adresse. Intervieweren beslutter selv, præcis hvilken ugedag og klokkeslet, besøget skal foregå på. Forneden på introduktionsbrevet skriver han besøgstidspunktet og sit eget navn, adresse og telefonnummer, hvorefter brevet

postes - som regel 4-5 dage inden besøgsdagen. Sammen med introduktionsbrevet får husstanden en lille brochure, der fortæller mere om undersøgelsen, samt en lommeregner med logo. Lommeregneren er især tænkt som et forsøg på at sikre, at husstanden faktisk åbner og læser brevet, og måske bliver lidt 'positivt stemt' på forhånd.

På det angivne tidspunkt forsøger interviewereren så at aflægge husstanden besøg. Det bemærkes, at det ikke er meningen, at interviewereren på forhånd skal aftale besøgstidspunktet med husstanden. Baggrunden er en fornemmelse af, at det kan være lettere for husstanden at sige NEJ til deltagelse i telefonen, end hvis interviewereren faktisk står i døren.

Normalt kontakter interviewereren ikke husstanden inden første besøg, men Danmarks Statistik accepterer, at interviewererne efter eget valg kan kontakte husstanden forinden, hvis der er tale om mennesker over 70 år, idet erfaringen siger, at nogle af disse ældre mennesker specielt i storbyerne kan være nervøse for at lukke fremmede ind i boligen.

Det sker i en del tilfælde, at husstanden efter at have modtaget brevet selv kontakter interviewereren eller Danmarks Statistik og meddeler, at den ikke ønsker at deltage. Kan husstanden ikke overtales, registreres den som frafald uden besøg. I andre tilfælde sker det, at husstanden ringer og oplyser, at den gerne vil være med, men at det angive besøgstidspunkt ikke er passende. I sådanne tilfælde aftaler interviewereren et nyt besøgstidspunkt.

Det sker naturligvis, at interviewereren opsøger adressen som planlagt, men ikke finder nogen hjemme. I sådanne tilfælde afleverer interviewereren et kort på adressen om det forgæves besøg, og interviewereren skal herefter op til mindst 5 gange på forskellige dage og tidspunkter forsøge at træffe husstanden telefonisk for at aftale et nyt besøg. Har husstanden ikke telefon aflægges op til 2 yderligere uanmeldte besøg på adressen. Lykkes det stadig ikke at komme i kontakt med husstanden, registreres den som frafald.

Endelig kan det ske, at interviewereren konstaterer, at den pågældende adresse er ubeboet på besøgstidspunktet. I sådanne tilfælde konstateres straks frafald.

Opgaver ved det 1. besøg

Den første opgave, som interviewereren har, når han er kommet i personlig kontakt med adressens beboere, er at opdatere adressekortet. - dvs. foretage eventuelle rettelser og tilføjelser, således at kortets oplysninger kommer til at stemme overens med den faktiske situation. Denne opdatering har 2 formål:

Én eller flere husstande?

For det første skal det (sammen med adressens beboere) afgøres, om adressen rummer én husstand i forbrugsundersøgelsens forstand, om den eventuelt rummer flere husstande, eller om den rummer en fælleshusstand mv., som ikke skal deltage. Er der tale om, at adressen rummer mere end én husstand (fx en 'moderhusstand' plus en logerende med egen økonomi) skal så vidt muligt alle husstandene deltage i undersøgelsen. I sådanne tilfælde 'opretter' interviewereren en eller flere nye husstande ved at skrive et nyt adressekort. Den eller de nye husstand får som ident 'det gamle' IP-nummer, idet ciffer 7 dog forhøjes fra '1' til '2' '3', '4', osv.

Husstandens sammensætning?

Herefter skal adressekortets personoplysninger opdateres. I de fleste tilfælde er husstandens sammensætning naturligvis som på forhånd udskrevet ud fra CPRs oplysninger. Men i andre tilfælde er der uoverensstemmelser. Der kan være tale om, at der er sket faktiske ændringer siden udskrivelsen (til- og fraflytninger, fødsler og død), eller der kan være tale om, at CPR-registrets oplysninger ikke stemmer overens med de facto-situationen (fx ved at personer på adressen ikke har meldt flytning til folkeregistret). Opdateringen sker enkelt ved at personer, der ikke faktisk bor på adressen og har fællesøkonomi med husstanden på besøgstidspunktet, overstreges, og eventuelle 'nye' personer på adressen tilføjes. Det forekommer, at det er en hel husstand, der på denne måde skal 'skiftes ud' med en anden. I til-

fælde, hvor der tilføjes en ny person, skal interviewerens anførelse af navn, køn og alder samt, hvis husstanden er villig til at oplyse det, det fulde CPR-nummer (eller dele heraf).

I forbindelse med den første kontakt sker det, at interviewerens må konstatere, at husstanden af den ene eller den anden grund ikke er i stand til at deltage. Det kan være pga. sygdom eller fx sprogproblemer. I sådanne tilfælde konstateres frafald.

Normalt giver husstandsafgrænsningen ikke de store problemer. Personerne på adressen ved godt, med hvem de har fællesøkonomi men 2 typer af problemer forekommer dog.

Midlertidigt fraværende personer skal i princippet medtages, hvis de stadig har en nær økonomisk tilknytning til husstanden. Det indebærer bl.a. at de normalt opholder sig mindst halvdelen af tiden hos husstanden. Den konkrete afgrænsning af, om dette er tilfældet, er delvis skønsmæssig. Om fx en person, der ca. halvdelen af tiden arbejder offshore, eller om et barn, der bor på en efterskole, skal medtages eller ej, afgøres af husstanden ud fra en samlet vurdering. Som en yderligere ret pragmatisk rettesnor er instruktionen den, at hvis en person er en del af en husstand, så skal den pågældende person også dækkes af såvel regnskab som interview. Kan det ikke lade sig gøre at dække en sådan midlertidigt fraværende med regnskab og interview, kan det være et argument for at holde den pågældende uden for husstanden.

Det er ikke altid helt klart, hvornår der er tale om en *egentlig fælleshusholdning*, der ikke indgår i undersøgelsen. Kollektiver af forskellig slags med en større eller mindre grad af fællesøkonomi kan således give problemer. Intervieweren og de pågældende personer må sammen finde den 'mest rigtige' løsning, dvs. om der er tale om en fælleshusholdning, der ikke skal medtages, eller om der er tale om en række selvstændige husstande, der deles om en række udgifter, og som derfor skal med alle sammen. En anden type 'fælleshusholdning' opstår i forbindelse med familier, der har plejebørn (med betalt plejetillæg). Er der kun tale om et enkelt plejebarn, giver det ikke anledning til problemer, men er der tale om et større antal plejebørn, kan husstanden efterhånden få 'institutionskarakter', hvorfor den skal udelukkes. En ganske præcis regel kan dog dårligt opstilles.

Overtalelse til deltagelse

Den næste punkt er at få husstanden til at sige Ja til deltagelse i undersøgelsen. De enkelte interviewere benytter naturligvis forskellige metoder hertil - de er på forhånd forsynet med en liste over mulige gode argumenter mv. Hertil kommer den kompensation, som Danmarks Statistik yder for deltagelsen - herom side 22 - som interviewerens kan benytte som argument.

Danmarks Statistik må naturligvis acceptere, hvis en husstand afviser at deltage i undersøgelsen. Der gennemføres ikke genbesøg eller andet. Baggrunden er her såvel den rent principielle, at frivilligheden skal accepteres, men hertil kommer, at det kan frygtes, at husstande, der kun var med fordi de blev presset til det, måske ikke ville deltage på en tilstrækkelig seriøs måde.

Instruktion i regnskabsføring

Den første egentlige opgave for interviewerens er herefter en grundig instruktion af husstandene i føringen af regnskabsbogen/-bøgerne. Dette sker med udgangspunkt i det trykte udfyldningseksempel. Endvidere aftales den præcise periode for regnskabsføringen. Hovedreglen er, at regnskaberne skal føres i 14 dage startende dagen efter det første besøg.

I visse tilfælde sker det dog, at husstanden nok ønsker at deltage og føre regnskab, men at den af forskellige årsager ønsker regnskabsføringen udskudt (det kan være pga. ferie, sygdom mv.) I sådanne tilfælde accepteres udskydelsen. Men det er værd at slå fast, at udskydelse af regnskabsføringen kun sker efter husstandens eget udtrykkelige ønske.

Om indholdet i regnskabshæftet se side 26.

Interview

Herefter overgås til første del af interviewet, se side 28. Interviewet foregår via en bærbar PC, idet interviewereren - som regel uden problemer af nogen art - er nødt til at bede husstanden om at 'låne' lidt strøm.

Aftale om nyt besøg

Intervieweren aftaler et nyt besøgstidspunkt. Dette tidspunkt bør ligge umiddelbart efter udløbet af regnskabsperioden på en dag, hvor alle 'betydende' husstandsmedlemmer så vidt muligt kan være til stede. Og endelig forbereder interviewereren husstanden på, hvilke typer spørgsmål, der vil blive stillet ved det næste besøg, således at husstanden kan forberede sig og fx finde relevante papirer frem. Til dette formål har interviewereren en liste over emnerne ved det andet besøgsinterview, som kan udleveres til husstanden. Men det er ikke meningen, at husstanden selv skal skrive tallene op på forhånd.

Registrering af frafald mv.

I tilfælde af frafald registrerer interviewereren frafaldsårsagen på adressekortet ved afkrydsning.

Nedenstående tabel viser en opgørelse af de forskellige frafaldsårsager mv. med udgangspunkt i 1994-96-opgørelsen. Gruppen 'Regnskab ikke ført' omfatter husstande, der ved det første besøg ønskede at deltage, men så undervejs har fortrudt. Gruppen 'Efterfølgende udeladt' omfatter husstande, der har deltaget fuldt ud, men hvor det ved Danmarks Statistiks efterfølgende gennemgang af det indkomne materiale har vist sig, at den alligevel må udelades, se side 57.

	Pct. af antal husstande
Udtrukne adresser	99,8
Private husstande på adresserne i alt	100,0
Frafald i alt	31,0
Heraf	
Nægttere	21,1
Ikke truffet	4,3
Regnskab ikke ført mv.	1,3
Frafald pga. sygdom mv.	3,6
Andet frafald	0,7
Deltagere i alt	69,0
Efterfølgende udeladt	1,4
Husstande, der indgår i undersøgelsen i alt	67,6

Ud over at registrere frafald anfører interviewereren den samlede tid, han var hos den pågældende husstand samt luftlinjeafstanden mellem interviewerens og husstandens bopæl. Disse sidste 2 oplysninger indgår i Danmarks Statistiks betaling til interviewerorganisationen.

Mellem besøgene

Mellem de 2 besøg fører husstanden regnskab i 14 dage. Husstanden har mulighed for at kontakte interviewereren eller Danmarks Statistik med eventuelle tvivls spørgsmål, men dette sker yderst sjældent.

Opgaver ved det 2. besøg

Ved interviewerens næste besøg hos husstanden er hovedformålet at gennemføre resten af interviewet. Endvidere modtager interviewereren husstandens regnskabshæfter. Det bemærkes, at interviewereren kun sikrer, at alle brugte hæfter returneres, men i øvrigt ikke foretager nogen gennemgang af dem.

I nogle få specielle tilfælde går interviewereren dog direkte ind og hjælper husstanden med regnskabsføringen. Det kan fx være i tilfælde, hvor husstanden pga. dårligt syn ikke selv kan regnskabsføre. I sådanne og andre tilfælde kan interviewereren ud over regnskabshæftet også modtage kasseboner mv.

Intervieweren noterer til slut på regnskabshæftet, hvilken gave husstanden ønsker.

Hvis der har været specielle problemer af den ene eller den anden art, kan intervieweren skrive en bemærkning herom på et særligt felt på adressekortet.

Besøgstid

Erfaringen siger, at de 2 besøg hos en husstand i gennemsnit tager ca. 1 time hver - idet der naturligvis er store variationer bestemt af husstandens størrelse og situation mv. Ud af den samlede besøgstid går lidt over halvdelen af tiden til det egentlige interview, mens resten af tiden går med de øvrige opgaver.

Efter 2. besøg

Umiddelbart efter 2. besøg transmitterer intervieweren via modem interviewet til det eksterne interviewbureau, der 2 gange om ugen opsamler ankomne interviews og sender dem til Danmarks Statistik via e-mail. Husstandens regnskabshæfter sendes pr. post direkte til Danmarks Statistik. Det opdaterede adressekort sendes pr. post til det eksterne interviewbureau, der noterer nogle få oplysninger af interesse for den økonomiske afregning, og herefter videresendes det til Danmarks Statistik.

Når alt materiale fra en husstand er indkommet, sender Danmarks Statistik et takkebrev til husstanden sammen med en gave. Endvidere deltager husstanden i et lotteri. Alle deltagende husstande får besked om resultatet heraf. Herefter er der normalt ikke flere direkte kontakter med husstanden, men husstande, der selv anmoder derom, kan dog blive skrevet op på en liste, og vil derefter til sin tid modtage et gratis eksemplar af den første offentliggjorte publikation.

10. Begrænsning af frafald

Som nævnt ovenfor, var forbrugsundersøgelsen tidligere meget hårdt ramt af frafald med deraf følgende manglende kvalitet.

Problemet med frafald er ikke noget specifikt dansk problem - tværtimod ser det ud til at det er et voksende problem for mange typer undersøgelser overalt i verden. Internationalt foretages derfor en del forskning og erfaringsudveksling for at finde måder, der på den ene side kan begrænse frafaldet, og på den anden side foretage effektive justeringer, når frafald alligevel opstår. Der afholdes således en årlig international Workshop om Household Survey Nonresponse, som samler såvel fagstatistikere som forskere mv. fra mange lande. Danmarks Statistik har gennem en del år deltaget i og høstet god inspiration og erfaring herfra.

I den nye forbrugsundersøgelse er der truffet en række foranstaltninger for at begrænse frafaldet. Disse foranstaltninger omfatter især følgende:

Kompensation mv. til husstandene

- Et mere indbydende introduktionsmateriale til husstandene. Der er i den sammenhæng gjort meget ud af formuleringen af introduktionsbrevet, så det bliver så nemt forståeligt som muligt. Den vedlagte brochure indeholder ud over en kort omtale af undersøgelsen et par små tabeller, der er taget med for at illustrere, hvad der kan komme ud af undersøgelsen. Herunder demonstreres det også, at der kun er tale om statistiske oplysninger og ikke om noget, der 'går for tæt på' de deltagende. Endvidere omtaler brochuren, at alt materiale natur-

ligvis vil blive behandlet strengt fortroligt. Endelig er den vedlagte lommeregner med til at sikre, at brevet faktisk bliver åbnet, og den skaber formentlig også en positiv holdning til undersøgelsen. Det bemærkes, at husstanden naturligvis kan beholde lommeregneren også selv om den siger nej til deltagelse.

- Alle deltagende husstande modtager efterfølgende en gave. Der er udarbejdet et lille gavekatalog, som intervieweren ved det første besøg giver til husstanden. Husstanden kan så vælge 1 af de 11 mulige gaver. Gaverne er af en ikke uvæsentlig værdi. Kataloget omfatter bl.a. en kaffemaskine, et taskesæt, et kamera, en radio mv. Selve gaveudsendelsen varetages af et eksternt 'gavefirma'.
- For at få alle personer (herunder også børnene) i husstanden til at føle, at de deltager, giver Danmarks Statistik en pose Twist-chokolade for hvert brugt af de små regnskabshæfter.
- Månedligt trækkes lod om 10.000 kr. efter gevinstafgift. Lodtrækningen sker blandt de husstande, der var med i måneden forud, så der deltager normalt under 100 husstande i hver lodtrækning. Lodtrækningen foretages af notarius publicus.

Begrænsning af byrden

Regnskabsføringen, der naturligvis må være belastende for husstandene, er i den nye undersøgelse begrænset til 2 uger mod tidligere 4 uger. Selve regnskabshæftet er enklere udformet, og i modsætning til tidligere registreres nu kun beløb og ikke mængder. Erfaringerne fra tidligere viste nemlig klart, at netop oplysninger om forbrugte mængder voldte husstandene store problemer. Sammenholdt med den forholdsvis begrænsede efterspørgsel efter sådanne mængdemæssige opgørelser blev det fundet hensigtsmæssigt helt at udelade dem.

Også interviewet er forenklet - bla. via en række filtre og ruter, der sikrer, at den enkelte husstand ikke stilles 'unødige' spørgsmål. Dette er især muliggjort via anvendelsen af CAPI - Computer assisted personal interviewing, dvs. interview med bærbar PC, se side 29.

Men en for stor forenkling af interviewet strider mod ønsket om en bred dataindsamling. Specielt kan det nævnes, at man ved de tidligere undersøgelser spurgte detaljeret til husstandenes formue og opsparing for hermed at kunne foretage en egentlig afstemning mellem indkomst og indkomstanvendelse. Men netop disse finansielle spørgsmål var meget svære for husstandene (og for interviewerne), således at de på den ene side kostede meget tid og på den anden side ofte kun gav dårlige resultater. Ved den nye undersøgelse er det derfor valgt stort set helt at udelade disse spørgsmål og så i stedet opgøre opsparingen residualt, se side 55.

Timing af undersøgelsen

Tidligere var undersøgelsen tilrettelagt således, at husstandene førte regnskab jævnt fordelt ud over undersøgelsesåret og herefter i begyndelsen af året efter blev interviewet om årets større udgifter mv. I den nye undersøgelse er der lagt vægt på, at den enkelte husstand kun skal være med så kort tid som muligt. Derfor afholdes interviewet før og umiddelbart efter regnskabsføringen, således at husstanden 'kun' er med i godt 2 uger. En deltagelse må derfor for husstandene forekomme mere overskuelig. Hermed minimeres samtidig det problem, som jævnligt opstod ved den tidligere metode, nemlig at husstanden skiftede sammensætning mellem tidspunktet for regnskabsføringen og interviewtidspunktet, hvilket ofte kunne gøre de indsamlede data ubrugelige.

Udvælgelse og træning af interviewere

Der er - som bl.a. nævnt ovenfor side 16 - lagt stor vægt på udvælgelsen af de bedste og mest interesserede interviewere, idet interviewernes entusiasme naturligvis påvirker deres resultater. Endvidere er den grundige træning i undersøgelsen efter vores mening afgørende.

Aflønning af interviewere mv.

Danmarks Statistik har - da feltarbejdet udføres af en ekstern samarbejdspartner - ikke direkte nogen indflydelse på interviewernes aflønning. Men alligevel har Danmarks Statistik forsøgt at sikre, at den anvendte aflønningssystem medfører, at interviewerne for alvor har en fortjeneste, hvis de opnår gode resultater. Dette kompliceres dog en del af, at der er meget store forskelle på, hvor gode resultater, interviewerne kan opnå, idet det alt andet lige er meget sværere at opnå interview i fx København end i landdistrikter.

Den kontrakt, som Danmarks Statistik har indgået med den eksterne samarbejdspartner, er opbygget på en sådan måde, at Danmarks Statistiks betaling er direkte afhængig af antallet af gennemførte besøg, således at også den eksterne samarbejdspartner har en direkte økonomisk interesse i gode resultater.

11. Administration

I forbindelse med dataindsamlingen er der behov for en lang række administrative procedurer. Der er i den sammenhæng opbygget et kompliceret men yderst velfungerende administrationssystem (kaldet 'journalen') i form af en ORACLE-applikation, der samtidig er integreret med WORD, der benyttes ved udskrivning af breve mv.

Ud over at kunne varetage de administrative funktioner er administrationssystemet det eneste sted, hvor oplysninger om de deltagende personers navne og adresse opbevares i klartekst i maskinlæsbar form. Dette er et led i de omfattende datasikkerhedsforanstaltninger, der beskrives senere - se side 25.

Administrations-systemets opgaver

Administrationssystemet har følgende hovedfunktioner:

- Det holder styr på hver enkelt adresse og husstand samt hvert enkelt person i husstanden. Det sker på en sådan måde, at man nemt kan se præcis hvor i forløbet hver enkelt husstand er. Dette sker ved at systemet på forhånd maskinelt er 'fodret' med oplysningerne fra stikprøveudtagningen. Dette suppleres så via indtastning med de eventuelle rettelser omkring husstandssammensætning og om nyoprettede husstande, som intervieweren har indberettet på adressekortet.
- Det sørger for udprintning af introduktionsbreve og adressekort.
- Det holder styr på oplysninger om husstandens deltagelse, idet intervieweren påfører adressekortet oplysninger om deltagelse og frafald mv., som efterfølgende indtastes.
- Det registrerer modtagne regnskabshæfter (via indtastning).
- Det registrerer modtagne interviews (idet interviewfilerne direkte er navngivet ud fra IP-nummeret, således at de maskinelt kan indlæses i administrationssystemet.)
- Det sørger for at husstandene får tilsendt gaver. En gang om ugen opgør systemet for hvilke husstande alt materiale er indkommet. Til 'nye' fuldførte husstande udskrives så et takkebreve, hvor gavenummeret samt det eventuelle antal poser Twist er anført. Disse breve sendes til et privat 'gave-firma', der så står for den praktiske gaveforsendelse.

- På tilsvarende måde sikrer systemet, at der månedligt gennemføres lodtrækning (ved at de relevante IP-numre udprintes på en liste til Notarius Publicus), og at brev til husstandene om resultatet af lodtrækningen efterfølgende udskrives.
- Det giver mulighed for at foretage diverse statistikoptællinger omkring de enkelte intervieweres deltagerprocenter osv.
- Det giver mulighed for at lave kontrollister til brug for afregning med interviewbureauet og gavefirmaet.

12. Datasikkerhed

Forbrugsundersøgelsen går på mange måder tæt på de deltagende husstande. Stort set hele privatøkonomien bliver endevendt. Oplysningerne må derfor betragtes som meget følsomme, hvorfor omfattende datasikkerhedsregler er nødvendige. Reglerne omfatter såvel indsamlingsfasen som den efterfølgende bearbejdning og opbevaring i Danmarks Statistik og de dækker såvel det eksterne interviewbureau og dets interviewere som medarbejderne i Danmarks Statistik.

Disse regler omfatter bl.a. følgende:

- Navne og adresser udprintes kun på adressekortet samt på introduktionsbrevet. I maskinlæsbar form ligger disse oplysninger kun i administrationssystemet, hvortil adgangen er særligt sikret.
- Ved interviewet med husstandene (der foregår på en bærbar PC) er den enkelte husstand kun identificeret ved IP-nummeret. Hver enkelt person i husstanden er kun identificeret ved køn og alder. På PC'en ligger altså hverken navne eller adresser.
- Selve det færdige PC-interview ligger i form af en BLAISE-fil, der i praksis kan opfattes som 'krypteret', idet den kun kan læses via det samme BLAISE-program.
- Interviewerne må kun have et interview liggende på deres PC så længe, det er nødvendigt. Så snart Danmarks Statistik har modtaget interviewet, går der besked til interviewereren om at slette det fra PC'en.
- Hver enkelt PC er sikret med et unikt password, og selve interviewprogrammet er sikret med yderligere et password.
- Husstandenes regnskabshæfter er kun identificeret med IP-nummeret, men ikke med navn eller adresse. De må aldrig sendes sammen med adressekortet.
- Interviewbureauet må ikke udprinte de indsamlede interviews, men må kun 'ulæst' sende dem videre til Danmarks Statistik. Når bureauet modtager meddelelse fra Danmarks Statistik om at interviewene er korrekt modtaget, skal det straks slette dem.
- Materialet behandles på Danmarks Statistiks EDB-system i et 'afgrænset område' som kun nogle få særligt autoriserede medarbejdere har adgang til.

Registerforskrifter

Der er - i henhold til Lov om offentlige myndigheders registre - udarbejdet præcise registerforskrifter om samkøring, dataopbevaring, datasikkerhed osv. Specielt fremgår det, at de indsamlede oplysninger kun må benyttes til statistiske formål, og at oplysninger om enkeltpersoner eller -husstande ikke må videregives. Der er således sikkerhed for, at de indsamlede oplysninger ikke bliver anvendt til formål, der kan krænke privatlivets fred for de berørte personer.

Sikkerhedsaftale

Endvidere er der indgået en særskilt sikkerhedsaftale med interviewbureauet dækkende såvel bureauet som sådan som hver enkelt interviewer. Af aftalen fremgår det bl.a., at såvel interviewbureauet som hver enkelt interviewer vil kunne blive straffet efter straffeloven, hvis misbrug skulle ske. Noget sådant har heldigvis aldrig været aktuelt.

13. Regnskabshæftet og regnskabsføringen

Formålet med regnskabsføringen

Det primære formål med regnskabsføringen er at sikre, at alle husstandens udgifter i princippet kommer med - også dagligdags indkøb, som man ikke kan huske gennem længere tid. I modsætning til muligheden ved et interview sikrer en regnskabsføring herudover, at nye varer på markedet 'automatisk' kommer med så snart den første deltagende husstand har købt dem. Endelig sikrer regnskabsføringen at også sjældent forekomne udgiftsarter - som det ville være uoverkommeligt at spørge om i et interview - kommer med.

Alternativer til regnskabsbøgerne

Andre undersøgelser af husstandenes forbrug (som de fx udføres af visse private markedsanalysebureauer mv.) anvender regnskabshæfter, der er forkodede i den forstand, at der på forhånd angivet en række forbrugsområder. Formålet hermed kan på den ene side være, at gøre det lettere for husstandene, idet de ikke behøver selv at skrive en varetekst. På den anden side kan man bedre 'styre', hvilke oplysninger og med hvilken detaljeringsgrad, man vil nå frem til ved fx at have forskellige rubrikker til forskellige mærker. Sådanne regnskabshæfter er dog ikke fundet hensigtsmæssige i den danske forbrugsundersøgelse. For det første vil der uundgåeligt opstå misforståelser, når husstandene selv skal 'placere' et bestemt indkøb i en bestemt rubrik. For det andet vil detaljeringsgraden generelt blive lavere, da man jo ikke kan operere med et regnskabshæfte med over 1.000 rubrikker. For det tredje vil et sådant hæfte næppe kunne være udtømmende - der vil altid være mere sjældent forekommende udgiftstyper, som der ikke 'er plads til'.

Det har såvel i Danmark som i andre lande været overvejet at anvende andre metoder end husstandenes skriftlige notering af udgifter. Fx kunne man i stedet indsamle kassebon'er. Men problemet er, at sådanne kassebon'er ikke altid udleveres, de kan blive væk, og de er ofte ikke specificerede nok. Der har også internationalt været gennemført forsøg med i stedet for at regnskabsføre så at lade husstanden indscanne indkøbene via strekkoderne på varen. Men her er problemerne - ud over de rent tekniske - bl.a. at prisen ikke fremgår af strekkoden samt at fx tjenesteydelser ikke har nogen strekkode, således at man alligevel er nødt til at supplere med en form for regnskab. På denne baggrund har Danmarks Statistik ikke fundet, at sådanne 'mere moderne' metoder i hvert fald på nuværende tidspunkt kan give de ønskede oplysninger med en tilstrækkelig sikkerhed.

Alle skal deltage i regnskabsføringen

Da der er tale om en husstandsundersøgelse er det afgørende, at alle i husstanden deltager. Dvs. at findes der personer i husstanden, der ikke ønsker at føre regnskab (men som faktisk har udgifter af en vis betydning), bliver hele husstanden til fordel. Derimod er det ikke afgørende, hvem der 'fører pennen'. Det er helt i orden, hvis kun én person regnskabsfører, blot det sikres, at også de øvrige personers udgifter kommer med.

2 regnskabshæfter

Regnskabshæftet findes i 2 udgaver:

- Et stort såkaldt A-hæfte
- Mindre såkaldte B-hæfter.

Husstanden kan selv vælge, om den vil føre en udgift i det store hæfte eller i et af de små (men naturligvis kun et sted).

De små hæfter er bl.a. beregnet til, at man kan have dem med sig for at kunne notere småindkøb i løbet af dagen. Samtidig er de anvendelige for at sikre, at alle personer i husstanden deltager. Børnene kan derfor få deres eget hæfte for at kunne notere deres småindkøb af slik, blade osv.

Regnskabshæftets opbygning

De 2 typer regnskabshæfter er helt ens opbygget - kun størrelsen er forskellig. Hoveddelen af regnskabshæftet består af 14 sider - én til hver dag. På nummererede linjer anfører husstanden om hver enkelt udgift følgende:

- Beskrivelse i klartekst
- Beløb i kroner og øre
- For fødevarer ved afkrydsning konserveringsformen (fersk/frisk, frossen, konserveres eller andet)
- For tøj og sko anføres køn og alder på den person, som indkøbet er beregnet til (fx M 27)
- En krydsmarkering for, om den pågældende vare er købt i udlandet (herunder 'toldfrit' i lufthavne eller på færge)
- En bemærkningskolonne, hvor husstanden selv kan anføre særlige bemærkninger, fx om at varen er købt brugt, hvilket kan forklare en unormalt lav pris.

Skulle en husstand på en dag have flere indkøb, end der er plads på siden, så er der et par ekstraside bagerst, hvor den kan fortsætte.

Detaljer om regnskabshæftets udfyldelse - instruktion

Husstanden modtager af interviewer en omfattende mundtlig instruktion, der tager udgangspunkt i et instruktivt eksempel, der er optrykt forrest i A-hæftet. Herudover indeholder A-hæftet også en skriftlig instruktion, som husstanden efterfølgende kan studere. Instruktionen er afgørende, idet den har en direkte betydning for ikke blot husstandenes forståelse af regnskabshæftets indretning, men også for hvorledes forbruget faktisk bliver defineret og opgjort.

Instruktionen omhandler især følgende:

- Alle private udgifter skal medtages - jævnfør dog nedenfor. Er der tale om udgifter, der er delvist erhvervs-mæssige, så skal der foretages en skønmæssig opdeling. Rene erhvervsudgifter (driftsudgifter) medtages ikke. At alle udgifter skal medtages betyder dog ikke, at alle oplysninger faktisk bruges. Fx udnyttes oplysninger om afdrag på lån ikke. Men det anses for mere kompliceret for husstandene at have en liste over det, der ikke skal medtages, fremfor at få 'for meget' og så efterfølgende slette 'overflødige' oplysninger.
- Der er dog 3 undtagelser: Udgifter i forbindelse med udlandsrejser på 6 eller flere dage, udgifter vedrørende afholdelsen af særlige fester samt udgifter til større reparationsarbejder, tilbygning eller ombygning af boligen medtages ikke. I stedet hentes disse oplysninger via interviewet. Specielt omkring udlandsrejserne kan det medføre, at et regnskabshæfte bliver meget 'tyndt' (hvis husstanden fx har været bortrejst i 10 ud af de 14 dage), men det er nok den eneste måde, hvorpå man kan 'fange' det specielle forbrugsmønster, der kan opstå lige før eller lige efter et udlandsophold. Når Danmarks Statistik ikke blot beder husstanden om at føre regnskab under udlandsopholdet er det ud fra en formodning om, at det vil være svært at få husstandene til - under sydens sol - at huske at regnskabsføre. Når vi ikke beder om regnskabsføring af udgifter til afholdelsen af visse nærmere bestemte fester (bryllup, barnedåb, konfirmation, sølvbryllup og andre 'runde bryllupsdage') er årsagen, at det i forbindelse med sådanne fester ofte kan forekomme, at husstanden har et meget stort antal indkøb. Når tiden op til festen måske samtidig er meget travl for husstanden, kan man for let risikere, enten at husstanden siger nej til at deltage eller at den glemmer for meget. Når vi ikke beder om regnskabsføring af udgifter vedr. større reparationsarbejder samt til- og ombygning, er årsagen dels, at sådanne arbejder ofte kan omfatte en meget lang række 'småindkøb' af søm, skruer, lister osv., hvorfor regnskabsføringen kan blive meget omfattende, og dels at til- og ombygning nok af husstandene bliver opfattet som 'almindelige' udgifter. Men i den efterfølgende behandling betragter Danmarks Statistik disse udgifter som boliginvestering og ikke som forbrug. Det er derfor nødvendigt, at disse poster 'isoleres'.
- Udgifter bør så vidt muligt skrives samme dag, da erfaringen siger, at er der gået blot nogle få dage kan det være svært at huske tilbage.
- Husstanden skal naturligvis huske at skrive hver eneste dag - har der en dag ikke været nogen udgift, skal det klart markeres, så det fremgår, at der ikke er tale om en forglemmelse.

- Husstandens beskrivelse af varen eller tjenesteydelsen skal være så præcis som muligt (fx ikke blot 'mælk' men 'sødmælk'). Specielt opfordres husstandene til klart at anføre, hvis der er tale om køb i kantine på arbejdsplads eller uddannelsesinstitution, eller hvis der er tale om andre former for 'udespisning'.
- Alle beløb skal være de faktiske betalte - altså inkl. moms og afgifter.
- Køb skal normalt skrives på betalingsdagen - også hvis den afviger fra leveringsdagen. En art undtagelse gælder dog for køb på konto, afbetaling mv., idet hele købesummen i disse tilfælde skal anføres. Købesummen skal være ekskl. kreditomkostninger mv. Afdrag vedrørende tidligere afbetalingskøb mv. skal til gengæld ikke medtages (og medtager husstanden dem fejlagtigt, bliver de slettet af Danmarks Statistik). Disse beløb hentes i stedet via interviewet.
- Er en betaling sket i udenlandsk valuta, kan husstanden selv omregne til kroner - eller Danmarks Statistik kan gøre det efterfølgende. For køb i udlandet er det vigtigt samtidig at markere i den særlige kolonne. Oplysningen bruges af Danmarks Statistik især til at beregne forbrugets indhold af (dansk) moms og afgifter.
- Omkring gaver er reglen, at giver husstanden en kontant gave til personer uden for husstanden, så anføres 'Kontant gave' i regnskabshæftet. Pengegaver og fx lomme- penge til børn inden for husstanden skal ikke medtages - men derimod skal købet skrives, når pengene bruges. Købes gaver i naturalier til personer uden for husstanden, anføres de blot som køb i øvrigt. Denne behandling medfører altså, at gaver i form af naturalier kun registreres som en udgift hos giveren.

14. Interviewet

Ikke et ordinært interview

Det er værd at bemærke, at nok bruger vi ordet 'interview', men der er ikke tale om et interview i 'klassisk forstand'. I 'almindelige' interviews omkring personers holdninger til det ene eller andet mv. er det vigtigt, at interviewereren ikke påvirker svarpersonen. For forbrugsundersøgelsen er situationen den, at alle spørgsmål er faktuelle - der findes altså en bestemt sandhed, som skal afdækkes og registreres bedst muligt. Derfor er det fuldt ud acceptabelt, at interviewereren hjælper husstanden med at finde det korrekte svar på ofte indviklede spørgsmål. Det indebærer fx også, at når der skal svares på komplicerede økonomiske spørgsmål er det en meget stor hjælp, hvis husstanden har relevante dokumenter (fx ejendomsskattebilletter) fremme, som husstanden så sammen med interviewereren kan gennemgå for at finde de korrekte beløb.

Referenceperiode mv.

Interviewet er meget omfattende. De fleste spørgsmål drejer sig om husstandens udgifter de seneste 12 måneder regnet fra interviewtidspunktet. For husstande, der er ændret væsentligt (defineret ved at en person på 15 år eller derover er kommet til eller har forladt husstanden som fx i forbindelse med ægteskab, skilsmisse eller død) inden for de seneste 12 måneder, dækker det dog kun perioden fra 'ændringsdatoen' til interviewdagen. Danmarks Statistik opregner så efterfølgende til helårstal. Baggrunden herfor er, at det ikke giver megen mening at spørge en husstand om dens udgifter 12 måneder tilbage, hvis husstanden den gang så væsentligt anderledes ud - hvis husstanden fx på interviewtidspunktet består af 2 voksne, der for under et år siden flyttede sammen.

Den valgte aldersgrænse på 15 år er arbitrært valgt, men en præcis grænse har været nødvendigt for at sikre, at alle interviewere foretog den samme tolkning. Det er skønnet, at 'til- eller afgang' af børn under 15 år kun har en begrænset økonomisk betydning forstået på den måde, at disse børn normalt ikke har nogen stor selvstændig indkomst.

For andre oplysninger - fx om boligens art, om rådigheden over varige forbrugsgoder eller om dækningen med pensionsordninger - er det situationen på interviewdatoen, der er afgørende.

For alle udgifts- eller indtægtsspørgsmål - og det er langt hovedparten af alle spørgsmål - er hovedprincippet, at der skal refereres til betalingstidspunktet. Dvs. at fx udgifterne til et større reparationsarbejde på boligen, som måske strækker sig over flere måneder, kun skal medtages i interviewet, hvis betalingen faktisk skete inden for de seneste 12 måneder. For fx betaling for elektricitet og andet der betales i faste rater, gælder, at det er de rater, der faktisk er betalt de seneste 12 måneder, der skal medtages. Dette kan indebære, at en husstand, hvis den tidligere var i restance, korrekt kan registrere en betaling af 5 kvartårslige rater. I forbindelse med sådanne ratebetalinger - der ofte har karakter af áconto-betalinger - gælder, at der ud over fx 3 acontobetalinger ofte også er tale om en årsafregning. Ved denne årsafregning kan der eventuelt være tale om en tilbagebetaling, der derfor naturligvis skal fratrækkes. Normalt vil der ikke kunne forekomme negative forbrugsbeløb i undersøgelsen. Men fx i forbindelse med årsafregninger eller fx i forbindelse med målerafslutning ved fraflytning kan det forekomme.

En undtagelse fra reglen om at registrere ud fra betalingstidspunktet opstår i forbindelse med køb på konto, afbetaling mv. For sådanne køb registreres den fulde købssum (ekskl. eventuelle gebyrer og stempelafgifter mv., ved oprettelsen af kreditten), mens afdrag og renter vedr. tidligere afbetalingskøb mv. ikke registreres i interviewet. Renteudgifterne hentes i stedet sammen med andre private renteudgifter fra skattemyndighedernes registre, mens afdragene indgår i husstandens nettoopsparing, som efterfølgende beregnes residualt - se side 55.

Teknik

Interviewet gennemføres på en bærbar PC, hvor maskinen selv stiller husstanden de spørgsmål, der skal besvares. Til den enkelte husstand stilles kun spørgsmål, der kan være relevante (pensionisthusstande spørges fx ikke om udgifter til vuggestue). Ud over at der på skærmen er formuleret det konkrete spørgsmål, er der ofte efter behov en række supplerende oplysninger til interviewerens brug for afklaring af eventuelle tvivlssituationer.

Det anvendte program er BLAISE, der er udviklet på det hollandske statistikbureau. Der anvendes pt. version 2.50, der er en DOS-version. Det overvejes dog løbende, om Danmarks Statistik skal gå over til en nyere WINDOWS-baseret version af programmet - men problemet er, at en konvertering er ressourcekrævende samtidig med, at WINDOWS-funktionaliteten ikke rigtig giver nogen mening i forhold til denne undersøgelse.

- I programmet er indbygget en række filtre og ruter, der sikrer, at den enkelte husstand kun bliver stillet spørgsmål, som kan være relevante. I begyndelsen af interviewet bliver der fx spurgt om køn og alder på alle husstandsmedlemmer. Senere udnyttes oplysningerne om alderssammensætningen så fx til at sikre, at kun husstande med børn under en vis alder stilles spørgsmål om børnepasning osv. Endvidere stilles fx i begyndelsen af interviewet spørgsmål om husstanden har udgifter vedrørende ejerbolig - og kun hvis svaret er Ja, kommer interviewet senere ind på de særlige ejerboligs spørgsmål.
- I en fastlagt rute er det (i Danmarks Statistiks anvendelse af BLAISE) ikke muligt ved en fejl at springe et spørgsmål over, der skal besvares.
- Til de fleste spørgsmål, hvor svaret normalt er et kronebeløb, er der indbygget nogle grænsebeløb. Programmet gør så opmærksom på, at der er noget, der måske kan være fejlagtigt, hvis en husstand svarer med et beløb, der er meget under eller meget over 'det almindelige niveau'. På denne måde kan en række fejl blive rettet på stedet. Især er

disse grænser vigtige for faste udgifter. Når der fx spørges om udgiften til elektricitet bruger husstanden så måske nogen tid på at finde elektricitetsregningen. Hvis den så bare skrives ind, vil maskinen sandsynligvis give en fejlmeddelelse: beløbet vil være 'for lille' - der skulle jo ikke kun indskrives tallet fra en enkelt kvartalsregning, men for alle 4 kvartaler. Det forekommer naturligvis, at en husstand faktisk kun har betalt et normalt 'usandsynligt' lille beløb. I sådanne tilfælde er det muligt for intervieweren alligevel at acceptere svaret - efter at det er godtgjort, at det er korrekt. For visse udgiftsarter er grænsebeløbene indlagt for summen af svarene på en række spørgsmål. Det gælder fx omkring husstandens udgifter til boligopvarmning og elektricitet, hvor der ud over at være en kontrol på hver enkelt form for opvarmning (olie, gas, el osv.) også er en afsluttende kontrol af, om husstandens samlede opvarmningsudgifter forekommer sandsynlige.

- I programmet findes også en anden type 'fejlsøgning', idet der i nogle spørgsmål på forhånd er angivet nogle mulige kodeværdier, fx omkring stilling. I sådanne tilfælde er det umuligt at svare en ugyldig værdi. I andre tilfælde er der indbygget en sammenhæng mellem nogle spørgsmål. Svarer husstanden således JA til, at den har haft udgifter i forbindelse med udlandsrejser, så kan den ikke efterfølgende svare '0' til samtlige udgiftskategorier.
- I programmet er det (i Danmarks Statistiks udgave) ikke muligt at svare 'Ved ikke'. Baggrunden herfor er, at et sådant 'Ved ikke'-svar ikke kan anvendes i den videre behandling af materialet. Det kan godt være, at en husstand måske ikke præcis kan huske størrelsen af en bestemt udgift - men ofte har den dog en fornemmelse. Den kan måske ikke præcis huske, hvad et købt fjernsyn kostede, men den har nok en fornemmelse af, om det var et lille billigt et eller et stort dyrt. Derfor foretrækker Danmarks Statistik klart, at husstanden om nødvendigt giver delvis skønnede svar fremfor at svare 'Ved ikke'.
- Overalt i interviewet har intervieweren mulighed for at indskrive en note, der fx kan angive, at intervieweren er i tvivl om, hvorvidt et beløb skal medtages eller ej. De indskrevne noter behandles efterfølgende manuelt i Danmarks Statistik.
- Som nævnt ovenfor gennemføres interviewet i 2 dele. I virkeligheden er der dog tale om et langt sammenhængende interview. Men for at fordele tiden ved hvert af de 2 besøg på en rimelig måde, er der et passende sted i interviewet angivet, at her vil det være praktisk at afbryde ved det første besøg. Hvis husstanden insisterer kan man dog umiddelbart fortsætte, og i særlige tilfælde endda tage hele interviewet på én gang. Ulempen er dog, at spørgsmålsrækkefølgen netop er lavet på en sådan måde, at de første spørgsmål normalt kan klares ret enkelt uden at man er nødt til at finde bilag osv. frem. De kan derfor besvares, selv om husstanden ved det første besøg er ret uforberedt på, hvad interviewet omhandler. Spørgsmålene senere i interviewet bliver mere komplicerede (fx omkring ejerboligudgifter). Det er derfor hensigtsmæssigt, hvis disse spørgsmål først stilles ved det andet besøg, idet intervieweren ved afslutningen af første besøg kan forberede husstanden på, at der bliver behov for at finde ejendomsskattebilletter osv. frem. Tages hele interviewet på én gang kommer naturligvis hertil risikoen for at såvel husstand som interviewer bliver trætte, hvilket kan gå ud over kvaliteten

Emner i interviewet

Nedenfor bringes en skematisk oversigt over emnerne i interviewet og interviewets opbygning:

Spørgsmål markeret med ? angiver filterspørgsmål

Første del af interviewet			
Hovedrute	Biruter	Indhold af spørgsmål	Kommentar
Spørgsmål stilles til alle			
Personoplysninger			Køn, alder, stilling mv.
Ændring i husstandssammensætning?		Dato for ændring	JA medfører, at der i alle efterfølgende spørgsmål kun spørges om udgift mv. siden ændringen (i stedet for seneste 12 måneder)
Boligart mv. ?			Bruges både som baggrundsoplysning og som filterspørgsmål til anden del af interviewet
Flere husstande?		Boligareal mv.	Fra registrene får vi oplysninger om boligareal mv. - men er der flere husstande på adressen, så skal der stilles spørgsmål for at kunne foretage den indbyrdes opdeling
Logerende?		Indtægter	
Egne varer?		Art og beløb	Kun hvis beløb over 1.000 kr. Art angives i brede vendinger i klar tekst, der efterfølgende af Danmarks Statistik fordeles
28 Varige goder		Bestand, køb og salg	
Fest?	Fest restaurant?	Udgifter	
	Fest hjemme?	Udgifter	
Udlandsrejser?		Udgifter	Såvel til rejse mv. som 'toldfri' indkøb
Tjenesteydelser		Udgifter	
Børnepasning Personniveau		Antal måneder samt udgifter	Stilles kun til relevante personer ud fra alder
Uddannelse Personniveau		Antal måneder samt udgifter	Stilles kun til relevante personer ud fra alder
Slut på første del af interview			

Anden del af interviewet			
Hovedrute	Biruter	Spørgsmål	Kommentar
Spørgsmål stilles til alle			
Ejerboligudgifter?		Udgifter	Filterspørgsmålet stillet i første del af interview. Omfatter såvel driftsudgifter (ejendomsskatter mv.) som prioritetsrenter osv.
	Tilbygning ?	Udgifter	
	Ombygning?	Udgifter	

	Reparation?	Udgifter	
	Nybygning?	Udgifter	

	Køb/salg?	Udgifter	Kun købs- og salgsomkostninger men ikke pris på selve huset mv.
Lejeboligudgifter?		Udgifter	Filterspørgsmålet stillet i første del af interview.
	Reparation?	Udgifter	Lejeboliger omfatter også andelsboliger. For almindelige lejeboliger spørges ikke om udgifter til til- og ombygning, men er der tale om en andelsbolig stilles disse spørgsmål.
Fritidsboligudgifter?	Ejet eller lejet fritidsbolig?	Udgifter	Filterspørgsmålet stillet i første del af interview. Omfatter såvel driftsudgifter (ejendomsskatter mv.) som prioritetsrenter osv.
	Tilbygning ?	Udgifter	
	Ombygning?	Udgifter	
	Reparation?	Udgifter	
	Nybygning?	Udgifter	
	Køb/salg?	Udgifter	Kun købs- og salgsomkostninger med ikke pris på selve huset mv.
Opvarmning mv.		Udgifter	Sum for helårs- og eventuel fritidsbolig
Forsikringer		Udgifter	
Motorforsikringer?		Udgifter	
Sundhedsydelse Personniveau		Antal gange og udgift	Stilles kun til relevante personer ud fra køn og alder
Bil?		Rådighed, udgifter	
Transport		Udgifter	
Faste udgifter		Udgifter	
Falck- abonnement?		Udgifter	
Andre udgifter		Udgifter	Ofte en beløbsgrænse på mindst 2.000 kr.
Indkomster Personniveau		Indkomster	Stilles kun til relevante personer ud fra alder
Pensionordninger Personniveau		Dækning, egenindbetaling, arbejdsgiverindbetaling, udbetaling	Spørgsmål om dækning, egenindbetaling og arbejdsgiverindbetaling (hvor det kan forekomme) stilles kun til personer på 18 år og over, mens spørgsmål om udbetaling stilles til alle
Slut på anden del af interview			

Hvorfor spørges der om det?

Ved beslutningen om, hvilke spørgsmål, der skal medtages i interviewet, har bl.a. følgende været lagt til grund:

- Der spørges kun om ting, som det forventes at husstandene kan svare på. Der spørges derfor om større enkeltkøb af bil osv. og om faste udgifter, men ikke om dagligdags indkøb, som husstanden som regel ikke kan huske.
- Der spørges om store og sjældent købte varer, da usikkerheden ved kun at lade oplysninger herom bygge på data fra en regnskabsperiode på kun 14 dage vil være for stor.
- Der spørges specielt om en række tjenesteydelser, da netop tjenesteydelserne generelt er statistisk dårligt belyst.
- Spørgsmålene om eventuelle indtægter i forbindelse med logerende er medtaget for at få en korrekt opgørelse af boligudgiften mv. Lejer en husstand således et værelse ud til en logerende, bliver indtægten fra den logerende modregnet i den samlede huslejeudgift, udgift til elektricitet mv.
- Afsnittet om forbrug af egne varer, dvs. varer af egen produktion eller varer udtaget fra eget lager, vedrører kun selvstændige. Danmarks Statistik anså det

på forhånd for urealistisk at opgøre værdien af private forbrug af fx grønsager fra køkkenhaverne. Men for selvstændige (fx landmænd), hvor det kan antages at have en større betydning, stilles der nogle få spørgsmål herom.

- Oplysningerne om børnepasning, uddannelse og sundhedsydelse er bl.a. medtaget for at kunne beregne det indirekte tilskud, som husstandene kan siges at modtage fra det offentlige i det omfang ydelsens samlede kostpris overstiger husstandens egenbetaling.
- Oplysningerne om til- og ombygning samt reparation af bolig/fritidsbolig efterspørges kraftigt af nationalregnskabet. Nok er oplysningerne i forbrugsundersøgelsen på dette område måske delvis skønmæssige osv., men de er stort set den eneste tilgængelige statistiske kilde.
- Udgifterne ved visse særlige fester samt ved udlandsrejser er som nævnt ovenfor side 27 medtaget, da det skønnes, at det ville give en for stor belastning for husstandene at medtage disse poster i regnskabsføringen.
- Spørgsmålene om indkomster dækker kun indkomstarter, hvor det ikke er muligt fra anden side at få anvendelige oplysninger. Der spørges derfor ikke om fx almindelige lønindkomster, da oplysninger herom kan fås via skattemyndighedernes registre. Derimod spørges der om specielle indkomstarter, der ikke er beskattet på normal vis, fx aktieindkomster, visse gevinster, 'sort arbejde' osv. Det er tænkeligt, at ikke alle sådanne indkomster bliver rapporteret - at fx husstande med meget store sorte indkomster vælger at svare '0'. Men selv om ikke alt er med, er det, der dog kommer, med til at komplettere indkomstopgørelsen.
- Endelig er der medtaget en del spørgsmål omkring pensionsforhold - en emnekreds, hvorom der er stor interesse.

Hvorfor så mange detaljer?

I interviewet spørges der ofte meget detaljeret - fx er der 6 i øvrigt enslydende spørgsmål om renter mv. af lån i ejerboligen fordelt efter långiver (kreditforening, pengeinstitut, forsikringsselskab osv.) Og tilsvarende 6 spørgsmål stilles for fritidsboligernes vedkommende. I sådanne tilfælde er den store detaljering ikke et udtryk for, at Danmarks Statistik egentlig ønsker at kunne opdele så fint. Men vi anser risikoen for, at en husstand fx glemmer et bestemt lån som relativt stor, hvis man blot stillede et samlet spørgsmål. Ved at foretage en udtømmende oprensning er chancen for at få det hele med større.

15. Forbrugsdefinition og registreringstidspunkt

Forbrugsdefinition

Forbrug, der jo i sagens natur er en central størrelse, defineres i undersøgelsen som *udgifter til varer og tjenester, der anvendes direkte til dækning af individuelle behov*. Hermed anvendes principielt samme definition som i nationalregnskabet.

Afvielser fra nationalregnskabet

I forhold til nationalregnskabet har der i enkelte tilfælde måttet gøres afvielser. Fx opgør nationalregnskabet husstandenes udgifter til forsikringer netto - dvs. at udbetalinger fra forsikringsselskaberne trækkes fra. For forbrugsundersøgelsen ville det virke ret meningsløst på denne måde at lade alle husstande have en art 'negativt forbrug', fordi nogle få husstande får udbetalt store beløb fra fx brandforsikringer. I forbrugsundersøgelsen optræder derfor kun forsikringspræmierne som forbrug, mens eventuelle forsikringsudbetalinger indgår som indkomst. Tilsvarende opgør nationalregnskabet udgifterne til tips, lotto mv. netto for gevinsterne, mens gevinsterne i forbrugsundersøgelsen optræder som indkomst. Af praktiske grunde indgår hovedreparationer af ejerboliger i forbrugsundersøgelsen under forbruget, mens de i nationalregnskabet indgår som boliginvestering - se også side 49. Endelig skal nævnes, at vægtafgift i forbrugsundersøgelsen indgår sammen med øvrige punktafgifter som forbrug, mens de i nationalregnskabet indgår sammen med de direkte skatter.

Forbrug contra forbrugsudgifter

I forbrugsundersøgelsen sættes der normalt lighedstegn mellem de 2 begreber: *forbrug* og *forbrugsudgifter*. Men alligevel kan det være nyttigt til tider at skelne. I nogle tilfælde er der ikke stor forskel på en husstands udgifter og dens reelle forbrug. Der er stort set et tidsmæssigt og beløbsmæssigt sammenfald. Men for andre dele af forbruget forholder det sig anderledes. Undersøgelsens opgørelser kan med en vis ret siges at være lidt af en sammenblanding af de 2 begreber, idet det på nogle områder er det reelle forbrug og på andre områder de faktiske forbrugsudgifter, der indgår. Det har især været praktiske forhold, der har bestemt, hvordan opgørelsen bedst kunne laves. Nedenfor gennemgås nogle af de problemer, der kan være.

For varer, der ikke 'bruges op' på én gang, skal man ved anvendelsen og tolkningen af undersøgelsens resultater være opmærksom på, at også sådanne varer normalt indgår i undersøgelsen med den fulde udgift, når varen anskaffes. Ved fx køb af en bil indgår bilens pris, når husstanden overtager bilen. Men en bil har jo en længere levetid, så det reelle forbrug af bilen kan strække sig over en lang periode. Resultatet kan blive, at en husstand i det år, hvor bilen anskaffes, har en meget høj udgift (fx finansieret via lånoptagelse). Året efter har husstanden stadig stort set den samme glæde af bilen, og betaler stort set det samme i renter og afdrag af eventuelt billån. Husstandens velfærdssituation er altså stort set uforandret, men udgiftsopgørelsen i forbrugsundersøgelsen ville udvise et stort fald i forbruget. I en levevilkårssammenhæng ville det i visse tilfælde være mere tilfredsstillende, hvis man under forbruget i stedet registrerede et løbende afkast og løbende afskrivninger af varige forbrugsgoder mv. - altså en form for 'beregnet lejeværdi' - for hermed at få et udtryk for det reelle årlige forbrug. Men bortset fra den beregnede husleje af ejerboliger (se side 48) er det af praktiske grunde valgt ikke at gøre forsøg herpå.

For faste leveringer af fx elektricitet indgår i undersøgelsen oplysninger om den betalte forbrugsudgift i det pågældende år. I denne udgift kan indgå en restafregning for elektricitet leveret året før, eller omvendt kan årets acantobetalinger vise sig at være for små i forhold til det reelle elektricitetsforbrug.

I forbrugsundersøgelsen er det normalt betalte udgifter, der indgår. Det indebærer bl.a., at fx 'frynsegoder' i form af arbejdsgivertilskud til kantiner eller ansattes mulighed for at købe billige varer i forretningen ikke registreres i undersøgelsen, ligesom der ikke tages højde for almindelige rabatter mv. En husstands reelle forbrug behøver derfor ikke at være proportionalt med dens faktiske udgifter.

Ud over egentlige udgifter indgår i undersøgelsen også visse former for forbrug, der ikke er knyttet til en egentlig udgift eller betaling. For selvstændiges forbrug af egne varer - dvs. varer fra egen produktion eller udtaget af egen forretning - indgår et skønnet beløb for, hvad de pågældende varer ville have kostet, hvis de var købt på ordinær vis. Hermed indgår altså en sparet udgift som forbrug (og samtidig som indkomst). Noget tilsvarende gælder for visse andre former for naturalieindkomst - herunder især brug af firmabil og fri telefon. Data bygger her på de beløb og den afgrænsning, der fastsættes af skattemyndighederne.

Med hensyn til gaver i form af naturalier, der jo indgår i det reelle forbrug hos modtageren, indgår forbrugsudgiften i forbrugsundersøgelsen som udgift hos giveren.

Værdien af eget arbejde - fx ved gennemførelsen af reparationer mv. i egen bolig - registreres ikke i undersøgelsen, idet der jo ikke har været tale om nogen forbrugsudgift. Helt det samme reparationsarbejde indgår derimod, hvis det er gennemført ved at betale en håndværker.

Ikke-erhvervsmæssigt salg af løsøre - herunder især salg af en brugt bil - indgår i forbrugsundersøgelsen også som forbrug. Her går forbruget 'den forkerte vej', så disse beløb optræder i undersøgelsen som negative forbrugsudgifter. Det er derfor

muligt at opgøre en husstands udgift til køb af bil netto - dvs. efter at salget af den brugte bil er fratrukket.

Endelig skal det nævnes, at for husstande, der ikke-erhvervsmæssigt lejer fx et værelse i boligen ud, beregnes en negativ forbrugsudgift svarende til den logerendes betaling af husleje, elektricitet, varme mv. Hermed søges at få det bedste billede af 'moderhusstandens' egne reelle udgifter til husleje, elektricitet mv.

Registrerings- tidspunkt

I følge de nationalregnskabsmæssige principper burde en økonomisk transaktion registreres efter optjeningstidspunktet. Dvs. at forbrug burde registreres på det tidspunkt, hvor ejendomsretten overdrages, indkomster på det tidspunkt, hvor de er optjent, renter på det tidspunkt, hvor de er forfaldne osv. I praksis er dette dog ikke altid muligt - hverken i nationalregnskabet eller i forbrugsundersøgelsen.

Forbrugsundersøgelsen bygger på en lang række kilder, og registreringstidspunktet kan være forskelligt for hver kilde (og inden for samme kilde). I de fleste tilfælde registreres efter betalingstidspunktet, men i andre tilfælde indgår optjeningstidspunktet eller andet. For den praktiske anvendelse af undersøgelsens resultater skønnes dette dog ikke at medføre større problemer.

I opgørelsen af husstandenes forbrug registreres som hovedregel efter betalingstidspunktet - dvs. at et beløb medtages, hvis det er betalt i referenceperioden. I forbindelse med almindelig varehandel er der normalt ingen forskel: et beløb forfalder og betales normalt samtidig med at forbrugeren modtager varen. Men for varer, der først leveres med forsinkelse, indgår beløbet i forbrugsundersøgelsen ved betalingen. For fx løbende leveringer af el og varme kan det ske, at en husstand i referenceperioden faktisk betaler for 5 kvartaler (hvis den tidligere var kommet i restance), og det fulde beløb indgår i undersøgelsen. Specielt for køb på afbetaling mv. gælder, at den fulde købspris i såvel nationalregnskabet som i forbrugsundersøgelsen indgår på leveringstidspunktet - også selv om betalingen først sker afdragsvis.

For husstandenes indkomster bygger data i forbrugsundersøgelsen på såvel interviewet som på registeroplysninger. For interviewbaserede data benyttes betalingstidspunktet - dvs. at fx en tipsgevinst indgår, hvis datoen for modtagelsen af præmien ligger i referenceperioden - også selv om selve gevinsten faldt på et tidligere tidspunkt. For data byggende på skattemyndighedernes registre, er forbrugsundersøgelsen afhængig af beskatningsreglerne. Fx gælder det, at ferielønnen for lønmodtagere med ret til løn under ferie først beskattes i det år, hvor ferien afholdes, og altså ikke i optjeningsåret. I disse tilfælde indgår indkomsterne altså efter betalingstidspunkt og ikke optjeningstidspunkt. Det omvendte er derimod tilfældet for lønmodtagere, der ikke har ret til ferie med løn. Her indgår og beskattes de optjente feriepenge normalt i optjeningsåret. Opgørelsen af de almindelige kildeskatter mv. sker i forbrugsundersøgelsen ligeledes ud fra skattemyndighedernes registre. Der anvendes de beregnede slutskatter - dvs. optjeningstal.

16. Kodesystem, detaljeringsgrad og dataformat

Samlet kodesystem

For at holde styr på alle data fra undersøgelsen er der opbygget et samlet grundlæggende 8-cifret kodesystem.

COICOP

Forbruget er defineret og grupperet i henhold til internationale anbefalinger for opstilling af nationalregnskabet, den såkaldte COICOP-nomenklatur (Classification Of Individual Consumption by Purpose), hvor *formålet* er afgørende. Det indebærer fx at der under hovedposten *Beklædning* også indgår underposterne *Vask* og *Reparation af beklædning*, idet formålet kan siges at være det samme. Ved den konkrete udformning af forbrugsundersøgelsens kodesystem er det tilstræbt at få så stor overensstemmelse med nationalregnskabet, som muligt, idet forbrugsundersøgelsen såvel har karakter af at være en levevilkårsbelysende statistik, men samtidig også en rent økonomisk statistik.

Hierarkisk kodesystem

Den grundlæggende kodesystem er på 8 cifre, hvor koder over 10000000 angiver forbruget. Til hver kode er der knyttet en 'autoriseret' tekst. De egentlige forbrugs-

koder er opstillet i et hierarkisk system på en måde, så man ved at bortkaste cifre fra højre kan komme frem til fornuftige aggregeringsniveauer til brug for offentliggørelse mv. Også til de forskellige aggregeringsniveauer er der knyttet en bestemt tekst. Der opereres med følgende niveauer:

niveau 2	33 grupper
niveau 3	94 grupper
niveau 4	113 grupper
niveau 5	263 grupper
niveau 6	609 grupper
niveau 7	1.334 enkeltposter, hvoraf en del dog angiver samme forbrugstype blot fordelt på de enkelte husstandsmedlemmer

Hertil kommer så det mest overordnede niveau 1 på 11 grupper, der angives med bogstaver i stedet for med tal.

I den almindelige publicering vil niveau 4 være den mest detaljerede inddeling, mens niveau 5-7 vil blive brugt til serviceopgaver og i forbindelse med yderligere beregninger af fx forbrugets indhold af punktafgifter.

Kodesystemet er ikke lige detaljeret på alle forbrugsområder, idet forbruget af føde- og drikkevarer er betydeligt mere detaljeret opdelt end det øvrige forbrug. Det indebærer bl.a., at 'overgangen' fra et detaljeringsniveau til et andet ikke altid for alle forbrugsområder medfører nogen større ændring i detaljeringsgraden.

Kodesystemet bygger på COICOP, men er i forbrugsundersøgelsen yderligere opsplittet i detaljer. Den konkrete beslutning om, hvor detaljeret en varegruppe skal opgøres, er sket på baggrund af skøn, hvor især antallet af registrerede indkøb samt den beløbsmæssige betydning har indgået. Endvidere er der naturligvis set på, om der eksisterer flere varettyper, som det forekommer naturligt at slå sammen. Endelig er der taget højde for eventuelle specielle forhold eller interesser. Således at der fx valgt at opgøre bæreposer af plast og papir særskilt, idet netop sådanne poser er belagt med en særlig afgift. I bilag 4 side 82 vises et udpluk af den anvendte gruppering.

COICOP-nomenklaturen blev først endeligt fastlagt omkring 1993. Det indebærer 'desværre', at omkring starten af den nye forbrugsundersøgelse var Danmarks Statistik henvist til at

benytte et kodesystem, der byggede på ældre principper (som brugt ved 1987-forbrugsundersøgelsen). Størstedelen af den efterfølgende databearbejdning er derfor foregået ud fra det gamle kodesystem, og først umiddelbart før offentliggørelsen af resultaterne er det gamle system konverteret til det nye kodesystem. Fremover vil alle programmer osv. blive omskrevet, således at de direkte tager udgangspunkt i det nye kodesystem.

Koder kan frit grupperes

Naturligvis er man ikke bundet til det hierarkiske COICOP-baserede aggregeringssystem. De enkelte 8-cifrede koder kan til specielle formål grupperes ganske frit. Danmarks Statistik har således foretaget en opdeling i faste/ikke-faste udgifter, hvilket i flere sammenhænge kan være relevant. En sådan opdeling må dog bygge på en række forudsætninger, bl.a. fordi faste udgifter kun kan betragtes som faste på kort sigt. I forbindelse med serviceopgaver foretages tit andre former for afgrænsninger, således at der kan opgøres samlede tal for fx isenkramvarer, eller der opdeles i dagligvarer/udvalgsvarer mv. - en opdeling der til bl.a. detailhandelsplanlægning er meget relevant. Sådanne specialaggregeringer indebærer som regel en række skøn, hvorfor Danmarks Statistik normalt lader kunden selv foretage den præcise afgrænsning.

Meget detaljeret men der er begrænsninger

For en ordens skyld skal det nævnes, at nok er kodesystemet yderst detaljeret, men af principielle grunde vil Danmarks Statistik *ikke opdele på forskellige mærker*.

I de senere år har Danmarks Statistik oplevet en stigende efterspørgsel efter opgørelser over forbrug af *økologiske varer*. I princippet burde sådanne oplysninger kunne uddrages af forbrugsundersøgelsen, idet Danmarks Statistik registrerer den fulde tekst, som husstandene skriver i regnskabshæfterne - herunder også en eventuel angivelse af, at varen er økologisk. En udnyttelse af denne information er dog ikke uproblematisk. Man kan således antage, at det især er de 'økologisk bevidste' husstande, der angiver om en vare er økologisk, mens andre husstande måske nok ind imellem køber økologisk uden at være sig det meget bevidst - måske blot fordi de økologiske gulerødder så pænere ud, var på tilbud eller lå forrest i butikken. Man kan nok ikke her gå ud fra, at disse husstande altid anfører 'økologisk' i varteksten. Hertil kommer, at der synes at herske nogen forvirring blandt mange om hvad der præcis ligger i begrebet 'økologisk' - der findes jo i Danmark en lang række andre betegnelser for varer, der er produceret på en 'bæredygtig' måde, som ikke indeholder unødige tilsætningsstoffer osv. Tilsvarende findes der ud over den egentlige økologimærke en række andre former for varemærker, som kan forvirre. Samlet har Danmarks Statistik derfor indtil videre vurderet, at fx en tabellering af forbrug af økologiske varer på husstandstyper ville indebære for det første en generel undervurdering af forbruget af økologiske varer, en generel stor usikkerhed samt en skæv fordeling, hvor visse husstandstyper, der er mere økologisk bevidste, ville få beregnet en relativ for høj 'økologiandel' i forhold til andre husstandstyper.

Yderligere detaljer:

Normalt vil alle tabelleringer mv. ske med udgangspunkt i et af de nævnte detaljeringsniveauer. Men herudover er det muligt til specialformål at 'gå på tværs' eller opdele yderligere.

Fødevarers konserveringsform

For fødevarer skelner Danmarks Statistik i det generelle kodesystem kun mellem forskellige konserveringsformer, hvor det er fundet relevant. For fx kød er vurderingen, at der normalt reelt ikke er forskel på varerne om de er friske eller frosne. Derimod er der stor forskel på en frisk og en røget makrel, så disse varer har fået hver sin kode. Men samtidig er oplysningen om konserveringsform gemt, således at det fx er muligt at opgøre det samlede forbrug af dybfrosne varer.

Alder for beklædning og sko

For beklædning og fodtøj indgår der i det generelle kodesystem en aldersopdeling i intervallerne: 0-2 år, 3-13 år, 14 år og derover. Men samtidig er oplysningen om den eksakte alder gemt, således at det er muligt at opsplitte yderligere på alder eller at lave alternative intervaller.

Detaljer om indholdet i de enkelte koder

Selv om kodesystemet er meget detaljeret kan der godt være specielle ønsker om en yderligere detaljering. Dette kan ikke umiddelbart lade sig gøre, men man kan få en rettesnor ved at udprinte de varetekster og beløb, der faktisk indgår under en bestemt kode. Danmarks Statistik har fx valgt at samle varerne asier, græskar, auberginer og squash under én kode, da der er tale om forholdsvis sjældent købte varer, der beløbsmæssigt kun spiller en lille rolle. Men ved at liste de faktiske registrerede tekster under den pågældende kode er det muligt at få et indtryk af, hvordan den indbyrdes fordeling mellem de 4 varer er. Det skal dog bemærkes, at Danmarks Statistik kun har gemt de oprindeligt indskrevne tekster i den oprindelige kodningsfil. Ved alle de efterfølgende bearbejdnings - fx samlekodeopdeling, efterfølgende fejlretninger, vejning osv.- er teksten ikke blevet medtaget. Man kan derfor aldrig foretage en præcis opdeling af et beløb under en kode i det endelige materiale.

Forhold til tidligere undersøgelser

Indførelsen af COICOP-nomenklaturen sammen med overgangen til at benytte en konkret forbrugsafgrænsning, der ligger tættest muligt på nationalregnskabs, medfører desværre at sammenligninger bagud i tiden giver problemer. Det er ikke muligt at omberegne data fra de tidligere forbrugsundersøgelser efter de nye principper, mens det omvendte er tilfældet. I opgørelser, hvor der sammenlignes med tidligere år, skal man derfor være opmærksom på, at forbruget er defineret anderledes end i øvrige opgørelser. I bilag 3 side 81 bringes en oversigt over forskellene mellem 'gammel og 'ny' forbrugsdefinition.

Andre koder

Koder for andet end forbrug er indplaceret i det fælles kodesystem - men disse koder er ikke COICOP-relaterede. Koderne, der har værdier under 10000000, angiver fx antal personer i husstanden, boligart, antal biler til rådighed, antal besøg hos lægen eller specielle indkomstarter. Af praktiske årsager til brug for tabelleringer er der også oprettet koder, der angiver de forskellige aggregeringsniveauer for forbruget.

Koder findes også på engelsk

For de egentlige forbrugskoder findes der også en engelsk udgave specielt til brug for serviceopgaver til udlandet mv. For undersøgelsens øvrige koder findes ikke (på nuværende tidspunkt) nogen oversættelse. I stedet foretages oversættelser ad hoc. Oversættelsen har naturligvis ikke været uden problemer. Især på det mest detaljerede niveau forekommer det ofte, at der ikke umiddelbart findes noget engelsk begreb, der dækker de danske forhold (fx 'Udgift til aldersintegreret institution').

Dataformat

Alle data i forbrugsundersøgelsen bringes 'hurtigst muligt' over på et fælles dataformat, hvorved sikres, at det er muligt at foretage en samlet databearbejdning uanset det konkrete dataindhold. Alle data får derfor grundformatet:

IP KODE BELOB

hvor IP angiver husstandsidenten, KODE angiver det pågældende datas art (fx udgift til sødmælk eller lønindkomst) og BELOB alt efter hvilken type data der er tale om kroner eller fx antal (fx biler eller besøg hos læge). For at holde styr på betydningen af KODE er opbygget et særskilt kodemodul, der sammenknytter den 8-cifrede kodeværdi med en beskrivende tekst. For oplysninger, der findes på personniveau (fx registerbaserede indkomster, udgifter til lægebesøg mv.) benyttes sidste ciffer i koden som markering af den pågældende person, idet hver person i husstanden har et særskilt nummer.

Ud over grundformatet er der en række supplerende oplysninger til særlige formål (køn og alder for beklædning, markering for udlandskøb, årstal for registerversion osv.)

Alle data ligger i form af SAS-datasæt på PC-netværket.

17. Grundbehandling af regnskaberne

Efter Danmarks Statistiks modtagelse af regnskabshæfterne har de gennemgået en række behandlinger.

Kodning og fejlsøgning

Først og fremmest er regnskaberne blevet kodet og fejlsøgt. Det er sket via indtastning i et BLAISE-program. Kodningen sker i dette system normalt automatisk, idet der på forhånd er indlagt et 'bibliotek' med sammenhørende tekster og koder. Indtastes derfor en tekst, der kan genfindes i biblioteket, sker kodningen automatisk. Findes teksten ikke, sker der en manuel kodning på skærmen, ved at kodepersonen gradvis vælger sig frem (fra 'fødevarer' over 'kød', 'oksekød', 'oksesteg, culotte, bankekød mv.' til den endelige kode 'oksesteaks og bankekød').

Principielt skal kodepersonen indtaste præcis den tekst, som husstanden har skrevet i regnskabshæftet - fx skal indtastes eventuelle firmanavne osv. - også selv om disse ikke direkte skal anvendes. Fx er Danmarks Statistik ikke interesseret i, om en øl er en grøn Tuborg, men netop en sådan angivelse sikrer, at øllen bliver kodet som almindelig og ikke som stærk øl. Der er dog indført et par konventioner, bl.a. at der aldrig skal indtastes mængdeoplysninger selv om husstanden måtte have skrevet sådanne i tekstkolonnen (fx '2 pakker margarine'), ordet 'Kantine' indskrives ikke men i stedet foretages en særskilt markering for kantinekøb i 'konserveringsformsspørgsmålet', alle køb i restauranter mv. skal ved indtastningen indeholde ordet 'Udespisning' mv.

Umiddelbart integreret med kodningen er en fejlsøgning. For hver kode er på forhånd angivet et sandsynligt beløbsinterval. Er et indtastet beløb meget stort eller meget lille i forhold til det normale, gives en advarsel og eventuelle rettelser kan foretages. Typisk kan der være tale om enten rene indtastningsfejl, der så kan rettes, eller om kodefejl (en meget billig bil viser sig at være en legetøjsbil). Kun i yderst sjældne tilfælde, hvor det beløbsmæssigt er betydningsfuldt, vender Danmarks Statistik tilbage til husstanden med supplerende spørgsmål. Det indebærer naturligvis at en vis del af fejlretningen må anses som skønsmæssigt, men dette formodes kun at have en meget begrænset indflydelse på de enkelte tal.

Årligt overføres alle kodede og fejlsøgte regnskabsdata så til SAS. Det bemærkes, at den oprindeligt indtastede tekst gemmes.

Biblioteket

Den samling varettekster - biblioteket - som anvendes ved den automatiske kodning, omfatter godt 4.000 enkeltposter. I et vist omfang optræder samme tekst blot med forskellig stavemåde osv. Der har været foretaget en konkret afvejning af, hvor stort biblioteket skulle være. På den ene side vil et større bibliotek kunne 'fange' flere indkøb, men på den anden side indebærer et for stort bibliotek at det kan være sværere at 'korrekturlæse' - og netop ved den automatiske kodning vil eventuelle fejl få en mere systematisk karakter.

Biblioteket ajourføres løbende ved at nye varettekster, der er begyndt at dukke op, indføres. Med mellemrum foretages så til gengæld en maskinel justering, hvor

varetekster, der i praksis ikke forekommer mere, fjernes. Inden en ny varetekst indskrives, vurderes det konkret om den 'bør' medtages. Visse tekster, der kan misforstås, må ikke medtages. Det gælder fx en tekst som 'Olie', der både kan referere til madolie og til motorolie. En automatisk kodning vil her give forkerte resultater, mens en manuel kodning oftere kan 'ramme rigtigt' - fx ved at se på, om der umiddelbart før eller efter er købt enten fx fødevarer eller biludstyr.

Diverse justeringer

Efter overførslen til SAS foretages en række yderligere kontroller. Bl.a. kontrolleres det, at et regnskabshæfte eller nogle linjer fra et regnskabshæfte ikke ved en fejl er blevet indtastet flere gange, og det kontrolleres ved at sammenligne med administrationssystemets oplysninger om modtagne regnskabshæfter, at der ikke er glemt et hæfte.

Ved den oprindelige kodning er kodningen som nævnt sket ud fra den indskrevne tekst. Derimod er der ikke taget højde for konserveringsform for fødevarer, for køn/alder for beklædning og sko og for kantinekøb. Efterfølgende foretages derfor en maskinel rekodning.

Der er opbygget et modul, der angiver, at fx records kodet ud fra ordet 'Makrel' skal skifte kode alt efter om konserveringsformen er frisk, konserveres eller andet (der i dette tilfælde vil angive røget'). På tilsvarende måde er der opbygget et modul, der angiver, at records kodet ud fra ordet 'Strømper' skal skifte kode til strømper til mænd, til drenge, til kvinder, til piger eller til babyer alt efter værdien af køn og alder. Og på tilsvarende måde rekodes alle indkøb, der er markeret med 'Kantine' til de særlige kantinekoder.

18. Grundbehandling af interviewene

Behandlingen af interviewdata er for så vidt enklere. Data er på forhånd fejlsøgt på den bærbare PC i forbindelse med besøget hos husstanden.

Manuelt gennemsyn

Den første gennemgang af interviewene indskrænker sig derfor til en stillingtagen til interviewerens eventuelle tvivlsspørgsmål, der i interviewfilen er markeret ved indskrevne noter, samt til retning af åbenlyse fejl, der på trods af fejlsøgningen hos husstanden ved en interviewerfejl er 'sluppet igennem'.

I visse tilfælde er det nødvendigt at vende tilbage til husstanden med supplerende spørgsmål. Denne efterfølgende kontakt sker via intervieweren, der som regel kan klare sagen med at stille husstanden et par uddybende spørgsmål pr. telefon.

Endvidere sker der en særskilt behandling af såkaldte samle-koder, dvs. samlede beløb, der dækker flere forbrugsposter (fx. husleje inkl. elektricitet). Disse samle-koder indskrives i et særligt dokument - samle-kodemodulet - og samtidig nulstilles beløbsfeltet i interviewet. Behandlingen af samle-koder omtales senere på side 43.

På forhånd er udarbejdet en 'oversættelse' mellem variabelnavnene i BLAISE til forbrugsundersøgelsens kodesystem, så interviewene kan enkelt konverteres over i det fælles SAS-format.

Bemærkningsmodul

I forbindelse med den manuelle gennemgang af interviewet sammen med interviewerens eventuelle skriftlige kommentarer på adressekortet, fremkommer af og til problemer, som ikke umiddelbart kan løses. Der kan fx være tale om, at det oplyses, at husstanden ikke kan svare på udgifterne til prioritetsrenter eller ikke ved om

en bestemt indkomst er skattepligtig eller ej (og om den derfor skal med fra interviewet).

I et særskilt bemærkningsmodul indskrives sådanne kommentarer. I forbindelse med den endelige afstemning - se senere side 51 - tages der så stilling til problemerne. Det kan fx være, at en sammenligning med de registerbaserede oplysninger om samme husstand kan oplyse sagen. I andre tilfælde kan bemærkninger være et argument for husstandens eventuelle udeladelse af det endelige undersøgelsesmateriale.

19. Grundbehandling af data fra administrationssystemet

Fra administrationssystemet skal nogle data bruges i den videre behandling, og de bringes derfor også på det fælles format i form af en SAS-fil. Det drejer sig bl.a. om oplysninger om adressens beliggenhed mv., om husstandens deltagelse eller frafald samt om dato for interview og for regnskabsperiodens start.

Endvidere overføres personernes CPR-numre, idet de bruges til de efterfølgende samkøringer med registre. I de tilfælde, hvor interviewereren har fundet 'nye' personer på adresserne, har interviewereren skullet anføre den pågældendes CPR-nummer. Det har ikke kunnet undgås, at der herved er opstået et antal forkerte CPR-numre, ligesom ikke alle husstande har ønsket at oplyse det fulde CPR-nummer. Hvor det ikke har været muligt at finde et korrekt CPR-nummer på en 'betydende' person - dvs. voksen person, der sandsynligvis har indkomst mv. - har det været nødvendigt at udelade den pågældende husstand fra undersøgelsen.

20. Grundbehandling af data fra registre

Endelig inddrages en række registerbaserede oplysninger, som Danmarks Statistik på forhånd råder over. Det drejer sig om oplysninger fra følgende registre:

- CPR-registret med bl.a. oplysninger om civilstand osv.
- BBR-registret med oplysninger om boligen.
- Indkomststatistikregistret med AKM med oplysninger om indkomster og skatter, om erhverv og beskæftigelse mv.
- Bistandslovsregistret med supplerende oplysninger om visse kontanthjælpsydelse.
- Uddannelsesklassifikationsmodul med oplysninger om personernes uddannelsesaktivitet og -niveau.
- Sygesikringsstatistikregistret med oplysninger om udnyttelsen af visse sundhedsydelse og det offentlige udgifter herved.

Disse oplysninger matches op mod forbrugsundersøgelsens husstande (via enten de pågældende personers CPR-nummer eller via bopælskoden) og bringes på det fælles SAS-format. Senere beskrives den konkrete anvendelse af registerdataene.

I princippet burde disse match mod registre ikke give særlige problemer, men i praksis giver især matchet med BBR-registret anledning til en del manuelle rettelser osv. - hovedsagelig som følge af en ikke altid helt præcis og entydig brug af bopælskoder. Hertil kommer problemer i forbindelse med det uens referencetidspunkt: Bopælskoderne i administrationssystemet bygger på CPRs registreringer på tidspunktet, hvor stikprøven blev udtrukket, mens den BBR-registerversion, der senere skal matches med, er versionen ultimo et kalenderår. Manglende match kan såvel være resultat af reviderede bopælskoder el. lign. eller resultat af faktiske ændringer, fx et hus, der bliver bygget eller 2 lejligheder, der bliver slået sammen.

21. Kontrol af data fra de forskellige kilder

Da undersøgelsen inddrager en række vidt forskellige kilder, der skal bringes på fælles form og bruges sammen, kan det ikke undgås, at der sker fejl omkring identifikationer mv. - fx i forbindelse med indtastning af regnskabshæfters IP-numre.

Inden den efterfølgende behandling kontrolleres det derfor, at der er overensstemmelse mellem administrationssystemets angivelse af, at en husstand er deltager, og af bestanden af regnskabshæfter og interviews. Eventuelle fejl rettes.

Tilsvarende kontrolleres det, at der opnås match med de registre, der inddrages, således at der ikke pga. manglende overensstemmelse fx opstår husstande uden indkomst.

22. Efterfølgende behandling af grunddata

Den efterfølgende behandling af data har forskellige formål, hvoraf kan nævnes: Der skal foretages nogle yderligere fejlsøgninger- og rettelser. Data skal gøres sammenlignelige på trods af forskellig periodisering mv. Data skal konsolideres således at fx dobbeltregninger undgås. Data skal omregnes til fælles referenceår.

'Uoplyste' fjernes

Der skal foretages en række imputationer for at fjerne 'uoplyste'. Om dette sidste skal følgende nævnes: Danmarks Statistik har i forbindelse med forbrugsundersøgelsen som overordnet princip valgt, at 'uoplyste' ikke må forekomme i det endelige materiale. Baggrunden er, at 'uoplyst' ikke er en anvendelig kategori for statistikens brugere. Bragtes i en tabel en række eller en kolonne med 'uoplyst' ville brugeren selv være nødt til at foretage en form for imputation på makroniveau. Danmarks Statistik har langt bedre mulighed for at foretage imputationerne pga. den direkte adgang til det samlede undersøgelsesmateriale på mikroniveau. Alle reelt uoplyste eller mangelfuldt oplyste data gennemgår derfor en imputering enten via maskinelle kalkuler mv. eller via en mere skønsommæssig tilretning på baggrund af Danmarks Statistiks generelle erfaring osv. I tilfælde, hvor en sådan imputering ikke har været fundet forsvarlig - hvor mængden af uoplyste data har været for stor eller beløbsmæssigt afgørende - har Danmarks Statistik i stedet besluttet, at data fra den pågældende husstand helt skulle udelukkes fra det endelige undersøgelsesmateriale.

Første kontroller og tilretninger

Inden den videre bearbejdning foretages nogle første enkle kontroller og tilretninger af grunddata. På trods af, at hver enkelt record har været gennem en fejlsøgning, foretages en samlet fejlsøgning for alle husstande under ét, idet der udskrives en liste, der for hver kode angiver henholdsvis den største, den mindste og gennemsnitsværdien. Denne liste gennemgås manuelt for herved at finde mulige fejl - hvor det i sagens natur især er maksimumsbeløbene, der er vigtige.

'Nul'-records, der er opstået når husstanden har svaret '0' til et bestemt udgiftsspørgsmål, slettes. Det gøres for at spare plads og dermed gøre den efterfølgende databearbejdning hurtigere. Af samme årsag slettes også rene rute-spørgsmål fra interviewet. Der er typisk tale om Ja/Nej-spørgsmål, der kun har til formål at afgøre, om en husstand i selve interviewsituationen skal stilles en særlig gruppe spørgsmål.

Nogle poster i undersøgelsen er indholdsmæssigt negative beløb. Det gælder salgspris for varige forbrugsgoder samt indkomst i form af logerendes betaling for el, varme mv. Da beløbene i interviewet er registreret som positive, skal de ganges med -1. For nogle poster, fx møbler mv., spørges der i interviewet kun om køb over en bestemt beløbsgrænse - typisk 2.000 kr.- mens regnskabsføringen dækker de tilsvarende varegrupper, men uden nogen beløbsgrænse. Derfor skal regnskabsrecords over beløbsgrænsen slettes for at undgå dobbeltregning.

Normalt anvendes samme koder for samme varer og tjenesteydelser i såvel regnskaber som interviews. Et specielt problem findes dog omkring udgiftsspørgsmål i interviewet, der er personrelaterede. For fx udgiften til tandlæge findes der i interviewet op til 9 forskellige koder, da det maksimale antal personer i interviewet er 9, mens der i regnskaberne kun benyttes 1 kode for tandlægeudgifter. Normalt sker sletning af regnskabsrecords for varer mv., som er dækket af interviewet, ved direkte at matche koder, men det kan altså ikke lade sig gøre for disse personspørgsmål. Records med de pågældende udgiftsarter, der kommer fra regnskaberne, skal derfor direkte slettes.

Behandling af samleposter

Såvel i regnskaberne som i interviewene indgår såkaldte samleposter. Dvs. enkeltrecords, der indholdsmæssigt dækker flere ting. Fra regnskaberne kan en typisk samlekode fx være 'Grønsager', der jo dækker mange forskellige arter. Fra interviewene optræder samleposter typisk omkring boligspørgsmålene, hvor det ofte for husstanden ikke har været muligt at opdele en samlet betaling i fx egentlig husleje, vand og varme.

I forbindelse med regnskabskodningen gives samleposter umiddelbart en samlekode. I forbindelse med interviewet er proceduren, at 'samlepostsvaret' i interviewet nulstilles. Samleposten indskrives herefter manuelt i et særskilt samlepostmodul.

Princippet for behandlingen af samleposter er, at den enkelte beløbsrecord opdeles i et antal enkeltrecords med hver af de koder, som skal indgå. Selve opdelingen sker proportionalt med fordelingen i det øvrige undersøgelsesmateriale.

På datafilen markeres alle sådanne 'kunstige' records opstået via samlepostopdeling mv. på en særlig måde, således at man for det første kan få et indtryk af imputeringernes betydning for en enkelt varekode. For det andet benyttes oplysningen i visse senere beregninger.

Til opdelingen er udarbejdet et særskilt SAS-program. På forhånd indskrives manuelt for hver enkelt type samlekode, hvilke koder den skal opdeles i, fx at samleposten 'Grønsager' skal opdeles i gulerødder, ærter, bønner osv. Programmet danner herefter en tabel ud fra det øvrige undersøgelsesmateriale og finder herudfra ud af, hvorledes det beløbsmæssige forhold mellem fx gulerødder, ærter og bønner er. Dette forhold anvendes nu som fordelingsnøgle på hver enkelt samlekode for 'Grønsager', således at der bliver oprettet en 'kunstig' 'gulerodskode', 'ærtekode' og 'bønnekode'. Et helt specielt tilfælde findes for samleposten 'Gaver'. Ikke unaturligt forekommer det jævnligt - især i december måned - at husstandene i regnskabshæfterne blot skriver 'Julegave' uden at specificere gavens art. Umiddelbart findes der ingen fordelingsnøgle for gaver, der jo kan dække stort set alt. I stedet er det så valgt at danne fordelingsnøglen ved at udtrække samtlige regnskabsrecords, der indeholder tekststrengen 'Gave', idet den oprindeligt indtastede tekst er bevaret. Denne fil med 'Gave' skal så manuelt rettes til, således at fx 'Gavebånd' og 'Agaver' fjernes. De resterende records benyttes herefter som fordelingsnøgle, hvilket sikrer, at de uoplyste gaver fordeles på en rimelig måde (med bl.a. forholdsvis store beløb inden for varegrupperne legetøj, vin og blomster, parfume mv.)

Egne varer

Såkaldt egne varer er selvstændigt erhvervsdrivendes forbrug af varer fra egen produktion eller udtaget fra fx egen butik. I interviewet spørges om den skønnede værdi af disse varer (opgjort til almindelig udsalgspris). Endvidere angives i klartekst, hvilke varegrupper, der er tale om - fx hos landmænd 'Æg og kalvekød'. For-

delingen af disse specielle 'samlekoder' foregår rent manuelt via skøn, idet det ikke er fundet hensigtsmæssigt at benytte en generel fordelingsnøgle. Det kan jo antages, at netop den landmandsfamilie, der har adgang til selvproducerede æg og kalvekød har et forbrug af netop disse 2 varer, der er større end andre husstandes.

Manglende køn, alder og konserveringsform

Et problem, der ligner samlekodesituationen meget, opstår når en husstand har glemt at anføre køn og alder for beklædning og fodtøj, eller hvor konserveringsformen for fødevarer ikke er anført. Løsningen på problemet er da også stort set den samme.

Køn og alder er vigtig for kodningen, idet fx. 'Strømper' har en forskellig kode alt efter om de er til mænd, drenge, kvinder, piger eller babyer. Og for visse fødevarer bruges forskellige koder alt efter konserveringsformen (frisk makrel, makrel på dåse og røget makrel har forskellig kode). Ved manglende køn eller konserveringsform (hvor den er relevant) sker opdelingen efter præcis samme metode som for samlekoderne: Det optælles i det øvrige materiale, hvorledes den beløbsmæssige fordeling mellem de 2 køn er for fx strømperne, og 'strømperecord' uden kønsangivelse opdeles i 2 records i forhold til denne nøgle.

For manglende alder er situationen en lidt anden. Benyttedes den samme metode, skulle man jo i princippet oprette nye smårecords for hvert eneste mulig alder fra 0 - 99 år. At opdele så meget er fundet uhensigtsmæssigt. I stedet er opbygget et SAS-program, der imputerer en eksakt alder. Selve imputeringen foregår i således: Det optælles, hvorledes den beløbsmæssige fordeling på fornuftige aldersintervaller er for de oplyste records. Følgende aldersintervaller anvendes: 0-2 år, 3-12 år, 13-19 år 20-29 år osv. med intervaller på 10 år. De uoplyste records fordeles herefter på intervaller efter en nøgle, der bruger den beløbsmæssige fordeling som input. Endelig tildeles de uoplyste herefter et tilfældigt tal indenfor det pågældende aldersinterval.

Års- opregning

Data fra interviewet og fra registre dækker normalt 12 måneder, så her er det ikke nødvendigt med nogen opregning til helårsniveau. Men for regnskaberne er situationen den, at regnskabsperioden kun er på 2 uger. Der foretages derfor en enkelt årsopregning ved at gange alle beløb fra regnskaberne med 365/14.

For nogle husstandes vedkommende er der inden for de seneste 12 måneder fra interviewdagen sket større husstandsændringer (defineret som ændringer, hvor en person på 15 år eller derover er kommet til husstanden eller har forladt den). For sådanne husstande dækker interviewet kun perioden fra datoen for husstandsændringen til interviewdatoen, se side 28. For disse husstande med en interviewperiode på under 1 år sker der en opregning til helårsniveau på samme måde som for regnskabsoplysningerne.

Justering for 'glemmeeffekt'

Nærmere analyser af husstandenes regnskaber viser, at der i gennemsnit regnskabsføres mere i den første af de 2 regnskabsuger end i den sidste - det gælder såvel målt i antal indkøb som i samlet beløb. Det er ikke muligt præcist at afgøre, hvad årsagen er, men man kan nok antage at en del af effekten skyldes, at nogle husstande bliver 'trætte' undervejs og derfor glemmer at skrive alt ned.

Dette bestyrkes ved en analyse af det samlede forbrug opgjort i følge regnskaberne sammenlignet med andre statistiske kilder (nationalregnskabet). Yderligere analyser af regnskaberne har derimod ikke påvist, at det er specielle husstandstyper, der måske 'glemmer' meget, eller at 'glemmeeffekten' er specielt udpræget for specielle varegrupper. På denne baggrund er det valgt at foretage en generel 'opjustering' af alle beløb fra regnskabsføringen med 4 pct., idet denne procent naturligvis må betragtes som delvis arbitrær.

Samling af interviews og regnskaber

I princippet dækker regnskaberne alle typer af udgifter. Interviewene dækker derimod kun udvalgte udgiftstyper - til gengæld må oplysningerne anses for bedre, idet referenceperioden er 1 år mod regnskaberens 14 dage. Ved samling af interviews og regnskaber slettes derfor alle regnskabsrecords, hvor det pågældende forbrug er dækket af interviewet, idet oplysninger om samme udgiftsart har samme kode uanset om kilden er regnskabet eller interviewet. Forinden den endelige sletning kontrolleres det dog grundigt, at slettede records fx ikke er fejlkodede.

23. Omregning til fælles referenceår

Da data til brug for de endelige tal er indsamlet over 3 år skal de - før de kan benyttes - omregnes til fælles referenceår, idet det midterste år benyttes. Man kan med god ret hævde, at en sådan omregning til et enkelt år principielt er umulig, idet man naturligvis ikke ud fra data fra ét år kan slutte noget præcist om situationen året før eller året efter. Alligevel har Danmarks Statistik valgt at foretage omregningen, idet det for den praktiske anvendelse af undersøgelsens opgørelser er nødvendigt fx at kunne sammenligne med andre typer af statistik, der netop dækker et enkelt kalenderår.

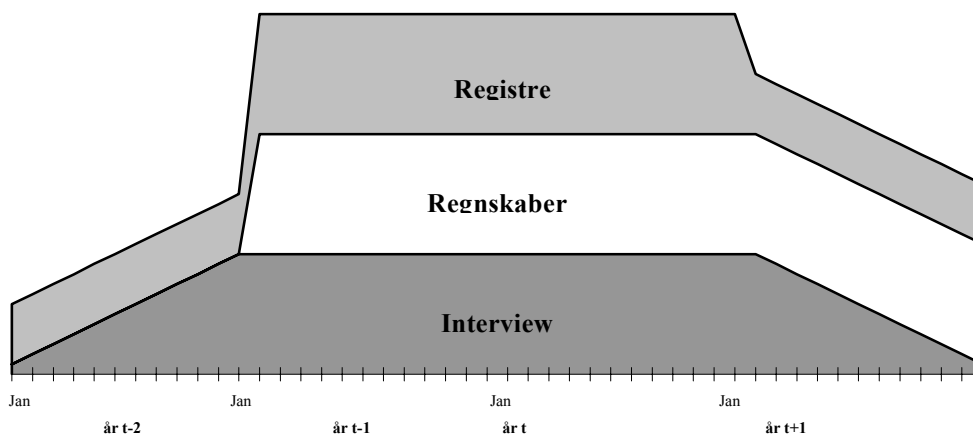
Det bemærkes i øvrigt, at data er indsamlet over 3 år, men de underliggende økonomiske forhold dækker faktisk 4 år, idet interviewoplysninger og registeroplysninger fra husstande, der er interviewet i begyndelsen af det første år, faktisk hovedsagelig dækker året før.

Valg af referenceår

Den forskellige referenceperiode for henholdsvis regnskaber, interview og registre tilsiger, at man som fælles referenceår burde vælge enten det 1. eller det 2. af de 3 dataindsamlingsår, mens det 3. år ikke bør vælges, idet det er 'tyndere' dækket med data. Danmarks Statistik har valgt at benytte de midterste af de 3 år som referenceår.

Figuren demonstrerer skematisk datadækningen over årene:

Oversigt over hvilke måneder, der er dækket af forbrugsundersøgelsens datakilder, med udgangspunkt i husstande udtrukket i årene $t-1$, t og $t+1$

Når det midterste år vælges som referenceår medfører det samtidig, at der er rimelig grund til at håbe, at en eventuel speciel økonomisk udvikling i perioden bliver delvis udlignet.

Men stadig skal slås fast, at når tal er opgjort i fx 1995-niveau kan dette ikke tages som et direkte udtryk for situationen i netop 1995. Man kunne - som det fx sker i den tilsvarende norske undersøgelse - vælge i stedet at benytte det nyeste år som referenceår, idet tallene hermed ville komme til at se mere aktuelle ud. Danmarks Statistik er dog af den opfattelse, at noget sådant i for høj grad har karakter af 'kosmetik'. Og hertil kommer, at risikoen for at den talmæssige udvikling mellem 2 opdateringer af undersøgelsen 'går den forkerte vej' ville blive større.

Undersøgelsen kan ikke belyse udviklingen fra ét år til et andet

Når 2 'forbrugsundersøgelsesår' sammenlignes kan man ikke ud fra ændringen mellem fx 1995 og 1996-forbrugsundersøgelsesårene slutte sig til, at der faktisk har været en sådan udvikling mellem de 2 år. Specielt går det galt, hvis der er tale om størrelser, der svinger meget op og ned fra det ene år til det andet (som fx bilsalget og andre meget konjunkturfølsomme størrelser). Forestiller man sig at man har følgende serie for en størrelse:

1994	1995	1996	1997
100	110	105	110

vil gennemsnittet for 1994-1996 give værdien 105, men gennemsnittet for 1995-1997 giver værdien 108. Men som det ses, går den faktiske udvikling i regneeksemplet den modsatte retning fra 110 i 1995 til 105 i 1996.

Deflatering

Selve omregningen - deflateringen - foretages ved hjælp af det kvartalsvise nationalregnskabs tal for udviklingen i det private konsum i løbende priser.

Alternativt kunne man have valgt at benytte udviklingen i pristallet, men ved at bruge nationalregnskabstallene opnås, at der justeres for såvel prisudvikling som mængdeudvikling. Ved beregningen benyttes de mest detaljerede nationalregnskabsserier. Det, der bliver resultatet heraf, kan beskrives som et skøn over, hvad en husstand, der har ført regnskab på et tidspunkt, ville have brugt, hvis den havde ført regnskab på et andet tidspunkt, idet der tages højde for den generelle mængdemæssige udvikling i forbruget og dets sammensætning.

Også andet end forbrug, herunder indkomster, er omregnet til det fælles referenceår. Problemet er her, at der normalt ikke findes anvendelige nationalregnskabsserier. I stedet er det så valgt at benytte udviklingen i det samlede forbrug i følge nationalregnskabet som index. Denne metode indebærer (i hvert fald som et gennemsnit for alle husstande) at forholdet mellem indkomster og forbrug er uændret efter omregningen. Havde man valgt at omregne indkomsterne på en anden måde (fx efter et index for den gennemsnitlige indkomstudvikling) ville resultatet kunne blive, at fx indkomsterne blev opjusteret mere end forbruget, hvilket under de videre beregninger ville introducere en øget opsparing, idet opsparingen i undersøgelsen beregnes residualt som indkomster minus indkomstanvendelse. Se nærmere herom på side 57. Specielt for de beregnede indirekte tilskud fra det offentlige i forbindelse med bl.a. sundhedsydelse samt for beregningen af produktions- og importskatter gælder, at der sker en årlig nyberegning, se hertil side 65 og 67.

Et problem for omregningen er, at man ikke altid ved præcis hvornår en udgift er afholdt eller en indkomst er indtjent. For regnskabsbaserede oplysninger forekommer problemet ikke, idet det præcist er registreret, hvornår den enkelte husstands regnskabsperiode har ligget. For registerbaserede oplysninger om indkomster vides præcist hvilket kalenderår, indkomsten vedrører. For interviewbaserede oplysninger er situationen den, at man kun ved, at en udgift er afholdt inden for de seneste 12 måneder regnet fra interviewdagen. Ved

omregningen er Danmarks Statistik derfor gået ud fra, at udgiften eller indtægten lå præcis et halvt år forud for interviewdagen.

24. Inddragelse af registeroplysninger

Inddragelsen af registeroplysninger medfører det generelle problem, at disse oplysninger refererer til enten et kalenderår eller til en status ved årsskiftet, og det harmonerer ikke tidsmæssigt med undersøgelsens øvrige oplysninger.

Valg af register-version

Danmarks Statistik har som hovedprincip valgt at benytte den registerversion, der tidsmæssigt dækker bedst. Som hovedregel må det antages, at dette giver gode resultater, men det kan naturligvis ikke undgås, at den forskellige periodisering kan medføre visse problemer og usikkerheder på tallene - specielt for husstande eller personer, hvor der er sket større ændringer fra det ene år til det andet. Det må dog formodes, at de opståede problemer i et vist omfang kan udligne hinanden.

For husstande, der deltager i undersøgelsen i første halvdel af et kalenderår, benyttes derfor registeroplysninger relateret til året før. Husstanden, der bliver interviewet i foråret 1998 kobles derfor sammen med registerbaserede statusoplysninger pr. 31/12 97 (eller pr. 1/1 98) og med indkomstdata fra kalenderåret 1997.

Omvendt med husstande der deltager i 2. halvår - her er det statusoplysningerne ultimo det samme år, som indgår sammen med indkomstoplysninger for det pågældende år.

En undtagelse optræder i de tilfælde, hvor den principielt ønskede registeroplysning ikke findes på 'det rigtige tidspunkt'. I så fald benyttes en tidligere eller senere registerversion. En sådan situation kan fx opstå i forbindelse med BBR-registret: Hvis den pågældende bygning først blev opført i løbet af året, så findes der ikke primooplysninger. I stedet vælges så ultimooplysninger.

I forbindelse med fx udnyttelsen af de registerbaserede opgørelser over en persons socioøkonomiske gruppe indgår kun oplysninger om levende personer. Deltager en person i undersøgelsen i 2. halvdel af et år 'burde' det være den socioøkonomiske status ved udgangen af året, der indgik. Men er den pågældende afdød senere i kalenderåret, findes denne oplysning ikke. I så fald benyttes - af mangel på bedre - oplysningen fra året før. En speciel undtagelse fra ovenstående opstod ved anvendelsen af data indsamlet fra husstande, der deltog i første halvår af 1994. Principielt burde oplysninger fra indkomststatistikregistret for 1993 her have været anvendt. Men netop fra 1994 gennemførtes en omfattende skattereform, der på mange måder ændrede indholdet i de enkelte oplysninger. For at sikre en bedre sammenlignelighed blev det derfor besluttet, at anvende registeroplysninger fra 1994 i stedet.

CPR-registret

Oplysninger fra CPR-registret omfatter bl.a. koder for civilstand og familietype. Disse og andre oplysninger undergår ikke nogen videre behandling, idet de umiddelbart (til specielle formål) kan anvendes som baggrundsoplysninger. CPRs oplysning om dato for indflytning på den nuværende adresse anvendes som udtryk for boligancienniteten, hvilket til forskellige analyseformål kan være en relevant baggrundsoplysning, idet en husstands betalinger i forbindelse med boligen ofte er stærkt afhængig af hvor længe, den har boet samme sted (specielt relevant for ejerboliger, hvor husstande, der har haft det samme hus i mange år, ofte vil kunne have tilbagebetalt størstedelen af prioritetsgælden).

Uddannelses-klassifikations-modulet

Også inddragelsen af dette register er enkel. Fra registret indlægges oplysninger om igangværende og afsluttet uddannelse til brug for klassifikation af husstandsmedlemmerne efter uddannelsesniveau mv. Disse oplysninger kan indgå som baggrundsoplysninger.

BBR-registret

Fra dette register indhentes oplysninger om bl.a. boligens art og størrelse, om sanitære installationer, om bygningens ejerforhold og alder mv. Disse oplysninger anvendes hovedsagelig som almindelige baggrundsoplysninger, men indgår herudover direkte ved imputeringen af den beregnede husleje for ejerboliger - se side 48.

Et specielt problem opstår i forbindelse med adresser eller boliger, der har vist sig at rumme flere husstande i forbrugsundersøgelsens forstand, idet de registerbaserede oplysninger går på boligen eller bygningen som helhed. Er der af interviewerens konstateret flere husstande på adressen (fx en 'moderhusstand' der har lejet et værelse ud til en logerende), bliver begge husstande i interviewet stillet nogle spørgsmål om deres egen bolig. Disse spørgsmål belyser boligens størrelse og faciliteter. I princippet foretages herefter en opdeling af fx det samlede boligareal i følge registrene til de 2 husstande i forhold til deres svar på, hvor stort areal, de selv råder over. Dette er dog ikke helt uproblematisk, idet der øjensynlig er en tendens til, at husstandene overvurderer, således at summen af de 2 husstandens arealer er større end det samlede areal. I visse tilfælde er BBRs oplysninger mangelfulde, idet der forekommer uoplyste. I sådanne tilfælde er efter foretaget diverse skønsmæssige imputeringer.

Indkomststatistik-registret og bistandslovsstatistik-registret

Inddragelsen af disse registre er en mere omfattende sag, idet mange oplysninger herfra ikke 'blot' indgår som baggrundsoplysninger, men indgår i afstemningen - se senere side 51. Fra registrene hentes primært oplysninger om indkomster og om skatter. Endvidere hentes til brug som baggrundsoplysning den registerbaserede socioøkonomiske klassifikation af de enkelte husstandsmedlemmer. Med hensyn til kontanthjælpsydelse indgår disse normalt (efter skattereformen) i indkomststatistikregistret, idet de er blevet skattepligtige. Men stadig forekommer der visse former for ikke-skattepligtig kontanthjælp, hvorom oplysninger hentes fra bistandslovsstatistikregistret.

Problemet for disse ydelser er, at selv om de i henhold til den sociale lovgivning er rubriceret som kontanthjælp, er det ikke altid, at de faktisk udbetales kontant til husstandene. Fx kan en kommunes hjælp til diverse hjælpemidler mv. i forbindelse med handicaps i visse tilfælde ydes ved at kommunen stiller et hjælpemiddel el. lign. til rådighed, mens de i andre tilfælde ydes som et kontant beløb. I begge tilfælde kan de optræde under rubrikken 'kontanthjælp'. Det har derfor været nødvendigt at foretage en form for skøn over, hvorvidt beløb på de enkelte underkonti skulle medtages eller ej. I forbrugsundersøgelsen bør så vidt muligt alle kontante indtægter indgå, idet de tilsvarende udgifter bliver registreret i interview eller regnskaber. Derimod skal naturalieydelse i henhold til den sociale lovgivning ikke indgå.

Sygesikringsstatistik-registret

Dette register benyttes i forbindelse med beregningen af de indirekte tilskud, som husstandene kan siges at modtage fra det offentlige, når de modtager gratis lægehjælp mv. Inddragelsen af registret beskrives på side 65.

25. Beregnet husleje af ejerbolig

I den generelle offentliggørelse af forbrugsundersøgelsens resultater udgør opgørelsen af boligforbruget et specielt problem. I de tidligere forbrugsundersøgelser blev boligforbruget opgjort ud fra husstandenes faktiske betalinger i forbindelse med boligerne. For ejere indgik således renterne af de lån, der havde pant i boligen (mens afdragene på de samme lån indgik som opsparing). Denne behandling af boligudgiften er på mange måder utilfredsstillende, idet den ikke giver noget billede af, hvilket reelt boligforbrug husstanden faktisk har. To i øvrigt helt ens boliger vil jo give anledning til vidt forskelligt forbrug afhængig af den konkrete boligfinansiering. Hertil kom problemet med, at de betalte renter indgik med det fulde beløb på trods af at det offentlige via rentefradragsretten på den ene side og den (tidligere) skattemæssige lejeværdi på den anden side påvirkede den reelle byrde. Ved omlægningen af forbrugsundersøgelsen er det derfor besluttet fremover at følge de internationale anbefalinger på området, nemlig at søge at beregne en husleje for ejerboligerne. Hermed bringes forbrugsundersøgelsens forbrugsbegreb også nærmere nationalregnskabet. Det skal bemærkes, at beregningen i forbrugsunder-

søgelsen ikke bygger på de rent politisk fastsatte regler for den tidligere skattemæssige lejeværdi af egen bolig.

Filosofien bag den beregnede husleje

Det reelle boligforbrug i en ejerbolig opgøres som den husleje, husstanden skulle have betalt, hvis boligen i stedet for havde været en lejebolig. Principielt bygger beregningen derfor på, at man finder en gennemsnitshusleje i lejeboliger af samme slags og så overfører den til ejerboligerne. Ud over at beregne en sådan husleje for helårsboliger, foretages en tilsvarende beregning for ejede fritidsboliger.

Såvel forbrug som indkomst

Den således beregnede husleje kan siges at have en dobbelt karakter: På den ene side er den et udtryk for det reelle boligforbrug. På den anden side er den et udtryk for en 'sparet' husleje. Det samme beløb indgår derfor for den enkelte husstand både som forbrug og som indkomst.

Beregningsmåde

De inputdata omkring husleje i lejeboliger mv., der anvendes i forbrugsundersøgelsens beregninger, svarer til de data mv., der anvendes i det danske nationalregnskab. Selve beregningen er ret kompliceret.

Ved beregningen overføres der en leje fra lejeboliger til tilsvarende ejerboliger. Den leje for udlejningsboliger, der umiddelbart kan findes data for, inkluderer i princippet og i praksis også følgende poster: Vand, vandafledningsafgift, reparation og vedligeholdelse betalt af udlejer, ejendomsskatter, skorstensfejer, renovation, bidrag til antenne, forsikringer, stempelafgifter af lån samt udgifter, der for en ejerbolig typisk vil være inkluderet i bidrag til grundejerforening (vedr. fx vedligeholdelse af fællesarealer).

Mens det i nationalregnskabets beregninger på makroniveau forekommer rimeligt blot at overføre disse udgiftstyper fra lejeboliger til ejerboliger, er situationen på mikroniveau i forbrugsundersøgelsen en lidt anden: Ved blot at overføre et gennemsnitstal for fx boligreparationer til den beregnede husleje vil en konkret ejerhusstands faktiske reparationsudgifter blive svære at indplacere på en rationel måde. Var de faktiske reparationsudgifter fx højere end de gennemsnitlige, måtte man enten imputere en hertil svarende negativ opsparring eller en 'ekstra' imputeret indkomst. I forbrugsundersøgelsen er det derfor valgt kun at overføre en form for 'beregnet nettohusleje' til ejerboligerne og så efterfølgende tillægge de faktiske udgifter til reparation, vand mv.

Konkret kan beregningen beskrives således: Fra nationalregnskabet er modtaget en fil med de faktorer, der benyttes her. Data bygger på huslejeopgørelsen pr. september 1991, idet tallene fremskrives til det aktuelle referenceår med pristallet. Data er grupperet i en række strata bestemt ud fra: størrelse, type (fritliggende, etagebolig osv.), urbaniseringsgrad, opførelsesår og kvalitet (bad, toilet osv.). Da der kun er få udlejede fritliggende huse (parcelhuse) benyttes i nationalregnskabet og derfor også i forbrugsundersøgelsen tal for 'tilsvarende' etageboliger opjusteret med en faktor 1,02 til korrektion for 'værdien' af den frie beliggenhed. Denne faktor er beregnet via komplicerede regressionsanalyser på det samlede materiale.

Fra den således fundne husleje er der til forbrugsundersøgelsens brug fratrukket de af nationalregnskabet skønnede gennemsnitlige udgifter i lejeboliger (afholdt af udlejer) til vand, vandafledning, almindelig reparation og vedligeholdelse. Udgifterne er fratrukket med samme procent for alle huslejestørrelser, hvilket implicit indebærer en forudsætning om, at udgifterne er proportionale med huslejen.

Endvidere er på samme måde fratrukket gennemsnitsbeløb (fundet via forbrugsundersøgelsens eget materiale) til ejendomsskatter, skorstensfejer, renovation, bidrag til antenne, for-

sikringer, stempelafgifter af lån samt udgifter, der for en ejerbolig typisk vil være inkluderet i bidrag til grundejerforening.

Den herefter fundne 'nettohusleje' er så 'overført' til forbrugsundersøgelsens ejerbolighusstande som henholdsvis beregnet nettohusleje og indkomst, idet undersøgelsens husstande forud er inddelt i strata defineret præcis som i nationalregnskabet. For at nå den samlede udgift til boligen (altså inkl. reparation osv.) skal de nævnte udgifter til vand osv. (som direkte fundet for den enkelte husstand via interviewet) tillægges.

I interviewet indgår et spørgsmål om en husstands eventuelle indtægter fra ikke-erhvervsmæssig udlejning af fx et enkelt værelse eller et sommerhus. Da det ikke er muligt ud fra oplysningerne at afgøre, om en sådan indtægt vedrører ejerboligen eller sommerhuset, er det valgt udelukkende at betragte dem som vedrørende ejerboligen. For de pågældende husstande er den beregnede husleje af ejerboligen på forbrugssiden herefter reduceret med denne betaling fra den logerende. På indkomstsiden er justeringen også foretaget, men samtidig indgår den logerendes betaling så som en særlig indkomstkomponeent. Filosofien er, at 'moderhusstanden' ikke selv har haft 'glæde' af det værelse, der har været udlejet. Implicit antages det, at den logerende netop betaler 'markedslejen' - altså at 'moderhusstanden' ikke har haft nogen egentlig nettofortjeneste ved udlejningen - en forudsætning der næppe kan betragtes som holdbar. Metoden medfører, at der for nogle få husstande, der har haft en stor indtægt fra logerende eller gennem den ikke-erhvervsmæssige udlejning af et fritidshus, faktisk får beregnet en negativ nettohusleje.

For fritidshuse, hvor der ikke findes nogen anvendelig huslejestatistik, benytter nationalregnskabet ret arbitrært halvdelen af huslejen for en udlejet helårsbolig af samme størrelse, alder mv. I forbrugsundersøgelsen indgår kun oplysninger om, at en husstand ejer en fritidsbolig, men ikke om dens beliggenhed. En samkøring med BBR var derfor ikke mulig. I forbrugsundersøgelsen har man derfor været nødt til at tage udgangspunkt i den gennemsnitlige beregnede fritidshusleje i nationalregnskabet. Som for ejerboliger er der justeret for reparation, vedligeholdelse mv. For ikke blot at tilregne alle fritidshuse eksakt den samme beregnede husleje går Danmarks Statistik ud fra, at udgiften til forsikring på fritidshuset kan tages som en anvendelig proxy for husets størrelse mv. En bestemt husstands beregnede fritidsboligleje er derfor bestemt således:

$$\frac{\text{den gennemsnitlige fritidshusleje} * \text{den faktiske forsikringsudgift}}{\text{den gennemsnitlige forsikringsudgift}}$$

For husstande, hvor forsikringsudgift ikke forekommer, er i stedet for forsikringsudgiften taget udgangspunkt i de betalte ejendomsskatter af fritidshuset.

Et specielt problem forekommer for husstande, der i løbet af året har skiftet fra at bo i ejerbolig til at bo i lejerbolig. Forbrugsundersøgelsen indeholder ikke oplysninger om, hvor længe sådanne husstande har boet i hver boligtype. Heldigvis viser det sig, at der blandt forbrugsundersøgelsens husstande er stort set lige mange, der har skiftet fra lejerbolig til ejerbolig som omvendt. Det er derfor valgt at se bort fra problemet. Men det indebærer naturligvis, at visse husstande (der var ejere på interviewtidspunktet) har fået beregnet for stor ejerboligudgift og andre for lille ejerboligudgift.

Diskussion af metoden

Den anvendte metode kan diskuteres. Generelt kan man diskutere filosofien om at overføre huslejer fra lejerboliger til ejerboliger. Dette accentueres naturligvis af, at lejen i lejerboliger ofte er offentligt reguleret. Hertil kommer problemet omkring sammenligningen af lejerboliger i etageboliger med parcelhuse. Et specielt problem fremkommer ved at den beregnede husleje for ejerboliger, som den indgår i indkomstbegrebet, er nettoficeret for udgifter til reparation, vand mv. Man kunne argumentere for, at disse poster burde indgå, men det giver som ovenfor nævnt problemet med placeringen og tolkningen af de faktiske betalinger i det omfang de afviger fra de gennemsnitlige. Ved at lade de faktiske reparationsudgifter indgå som en indkomstkomponeent ville man nå frem til den lidt absurde konklusion, at

en husstand, der er nødt til at reparere et utæt tag, har en større indkomst en husstanden i en tilsvarende bolig med tæt tag.

Endelig kan det nævnes, at det ikke i forbrugsundersøgelsen er muligt at adskille 'almindelige' løbende reparationsarbejder fra egentlige hovedreparationer mv., som det bliver foreskrevet i den nationalregnskabsmæssige definition af forbrug (COICOP). For hovedreparationernes vedkommende burde de i følge de nationalregnskabsmæssige principper indgå som boliginvestering, men i forbrugsundersøgelsen indgår alle reparationsarbejder som forbrug, se også side 33.

Afsluttende kan i denne sammenhæng nævnes, at forbrugsundersøgelsens datamateriale er så omfattende og også dækker bl.a. de betalte renteudgifter med pant i boligen, at alternative beregninger af boligudgiften er mulige. I bilag 3 side 81 er talmæssigt vist forskellene mellem de 2 forskellige opgørelser af boligudgiften.

26. Afstemning

Identitet

I princippet må der for hver husstand gælde identiteten:

$$\text{Indkomst} = \text{Indkomstanvendelse.}$$

Mere detaljeret kan sammenhængen skrives således, idet der tages udgangspunkt i de nationalregnskabsmæssige afgrænsninger, der i vidt omfang følges i forbrugsundersøgelsen:

$$\begin{aligned} & \text{Løbende indkomst mv.} + \text{Kapitaloverførsler til husstanden} \\ & + \text{Udbetaling fra kapitalpensioner} \\ & = \\ & \text{Indkomstskatter mv.} + \text{Obligatoriske overførsler fra husstanden} \\ & + \text{Gebyrer og bøder.} + \text{Gaver og velgørenhed} + \text{Kontingent til foreninger} \\ & + \text{Forbrug} + \text{Nettoopsparing} \end{aligned}$$

I bilag 2 bringes en mere detaljeret oversigt over undersøgelsens hovedstørrelser. I princippet (om end ikke altid i praksis) indgår der i forbrugsundersøgelsen fyldestgørende oplysninger om alle identitetens komponenter bortset fra nettoopsparingen. Når netop opsparingen ikke er særskilt dækket af forbrugsundersøgelsen er det på baggrund af erfaringer fra tidligere undersøgelser. Det har da vist sig, at det for den enkelte husstand var endog meget svært i detaljer at redegøre for nettoopsparingens størrelse.

I den nye forbrugsundersøgelse blev en detaljeret opgørelse af opsparingen derfor på forhånd opgivet. I stedet opgøres opsparingen residualt ud fra de andre komponenter i identiteten. Det indebærer så naturligvis, at enhver fejl eller mangel i en af de øvrige komponenter nødvendigvis vil 'havne' i opsparingen. 'Glemmer' en husstand fx at oplyse om en sort indkomst, vil det i forbrugsundersøgelsen vise sig i form af en negativ opsparing for den pågældende, idet den sorte indkomst jo omsættes til forbrug mv., der registreres. Generelt må opsparingstallene derfor betragtes som de mest usikre - på den anden side er de nok ikke helt uanvendelige, idet man kan håbe på at mange af usikkerhederne, fejlene og manglerne udligner hinanden delvist. Afstemningen for hver enkelt husstand er sket ved at hver af ovenstående komponenter principielt er opgjort for sig, hvorefter nettoopsparingen er beregnet.

Om identiteten skal i øvrigt bemærkes, at hver enkelt post kan opdeles yderligere i underposter. Fx kan indkomsten umiddelbart opdeles i ca. 70 poster. Endvidere kan mange indkomstarter samt skatter mv. ud over at opgøres for hele husstanden som sådan også fordeles ud på de enkelte husstandsmedlemmer. Nedenfor skal redegøres for hvorledes hver enkelt hovedkomponent er beregnet, idet det dog vil føre for vidt at redegøre for alle detaljer.

Indkomster

Opgørelsen af husstandens samlede indkomst tager udgangspunkt i følgende kilder:

- Data om hovedparten af indkomsten kommer fra indkomststatistikregistret, der bygger på skattemyndighedernes oplysninger.
- Fra bistandslovsstatistikregistret hentes oplysninger om den ikke-skattepligtige kontanthjælp.
- Beregnet husleje af ejerboliger imputeres særskilt - jævnfør side 48.
- For en række ikke-beskattede indkomster mv. hentes oplysningerne fra interviewet. Det gælder fx gevinster og indtægt ved sort arbejde.

Ved sammenregningen af tal fra disse 4 kilder er der (mindst) 2 hovedproblemer: Datakilderne er forskelligt periodiseret, idet registeroplysningerne er kalenderårs-baserede og interviewoplysningerne dækker en forskudt 12-måneders periode. Registeroplysningerne er ikke altid umiddelbart anvendelige.

Hovedkilde er som nævnt *indkomststatistikregistret*. Til de endelige opgørelser anvendes som udgangspunkt 4 udgaver af registret. For opgørelsen byggende på data indsamlet i 1995-1997 anvendes således 1994-registret for deltagere fra første halvår af 1995, 1995-registret for deltagere i 2. halvår 1995 og 1. halvår 1996, 1996-registret for deltagere i 2. halvår 1996 og 1. halvår 1997 og 1997-registret for deltagere fra 2. halvår 1997. Det bemærkes, at ved 1995-opgørelsen byggende på 1994-1996 'burde' registeroplysninger fra 1993 have været anvendt for husstande, der deltog i 1. halvår af 1994. Pga. den fra 1994 gennemførte skattereform, der på mange måder ændrede på registrenes dataindhold, blev det dog valgt i stedet at tage udgangspunkt i 1994-registret.

Efter at være bragt på det fælles SAS-dataformat er der først sket en 'pristalsregulering' af registeroplysningerne til referenceårets niveau ved hjælp af ændringen i nationalregnskabs opgørelse af det private forbrug i årets priser.

Udgangspunktet er herefter taget i Danmarks Statistiks generelle bruttoindkomstbegreb, men til brug for forbrugsundersøgelsen er der sket en række justeringer, hvoraf kun nogle skal nævnes:

I det generelle bruttoindkomstbegreb er der ikke sket fradrag for virksomhedsrenteudgifter. Til forbrugsundersøgelsessammenhæng er det derimod fundet rimeligt, at virksomhedsoverskud så vidt muligt opgøres netto på den måde, at beløbet inkluderer renteindtægter vedrørende virksomheden, mens omvendt renteudgifterne fratrækkes. Det skal i den sammenhæng bemærkes, at det klassiske og uløselige problem med præcist at kunne øremærke en renteindtægt eller -udgift til henholdsvis privat- eller virksomhedssøkonomien i dette tilfælde er 'løst' ved direkte at tage udgangspunkt i det af de pågældende selv til skattemyndighederne (i forbindelse med virksomhedsskatteordningen) indberettede, vel vidende, at man ikke altid kan gå ud fra, at det der indberettes til skattemyndighederne også faktisk er det, der beskriver virkeligheden bedst. Om selve opgørelsen af virksomhedsoverskuddet skal i øvrigt bemærkes, at det bygger på den skattemæssige opgørelse, herunder fx de skattemæssige afskrivninger osv. Under virksomhedsoverskud indgår i forbrugsundersøgelsen herudover indkomst som medarbejdende ægtefælle samt visse udenlandske indkomster.

Visse indkomstarter, der ikke indgår i den generelle bruttoindkomst, er tillagt. Det gælder bl.a. det skattefrit pensionstillæg, indkomst overført til beskatning under virksomhedsord-

ningen, visse indkomster tjent ved bistandsarbejde i udlandet, samt visse andre udenlandske indkomster. Omvendt er den generelle bruttoindkomst fratrukket den skattemæssige lejeværdi af egen bolig, hævet opsparat overskud i forbindelse med virksomhedsordningen samt som nævnt virksomhedsrenteudgifterne.

Endvidere er der sket visse opretninger for 'fejlagtige' registerbeløb, og herunder er der specielt sket en beregning af en 'bruttoindkomst' for dødsboer.

Fra *bistandslovsstatistikregistret* er uden særlige problemer hentet oplysninger om visse skattefri ydelser.

De *beregnete huslejer for ejerboliger* er ligeledes direkte overført.

For *de interviewbaserede oplysninger* har en del indkomster kunnet indgå direkte. Det gælder fx eget og arbejdsgiverbidrag til en række pensionsordninger og ATP, boligsikring og -ydelse, aktieindkomst, børnefamilieydelse og børnetilskud, værdien af selvstændiges forbrug af egne varer mv., visse gevinster, udbetalinger fra skadesforsikringer, begravelseshjælp, dividende mv. fra brugsforeninger, visse skattefri legater mv. samt indkomster fra sort arbejde.

For andre indkomstarter er der sket en justering i forhold til de registerbaserede oplysninger. Det gælder især for udbetalinger fra en række pensionsordninger. Disse er skattepligtige og indgår i bruttoindkomsten, uden at det dog (endnu) normalt er muligt nærmere at redegøre for hvilken type pensionsordning, der er tale om. For at kunne benytte undersøgelsens detaljerede tal er det derfor nødvendigt samtidig at fratække de samme beløb i bruttoindkomsten. Når de interviewbaserede beløb fratrækkes, har det i visse tilfælde pga. den forskellige periodisering medført, at der i de endeligt opgjorte tal indgår negative indkomstbeløb (placeret under gruppen 'Andre indkomster').

Når alle indkomster uanset kilde således er på plads, er de blevet grupperet på en hensigtsmæssig måde, og de er blevet summeret til *Samlet indkomst*.

I princippet indgår alle typer af indkomster, erhvervsindkomster, formueindkomster, overførselsindkomster osv. For pensionsordninger gælder, at såvel eget bidrag som arbejdsgiverens eventuelle bidrag medtages. Ud over indkomster i penge indgår også naturalieindkomster, nemlig den beregnede husleje af egen bolig, erhvervsdrivendes forbrug af egne produkter eller produkter fra egen butik mv., værdi af privat brug af firmabil, fri telefon, fri licens og frit sommerhus mv. For disse sidste oplysninger anvendes (af mangel på bedre) den skattemæssigt opgjorte værdi.

Det kan til orientering nævnes, at i forhold til det rent registerbaserede indkomstbegreb - bruttoindkomsten - der benyttes i Danmarks Statistiks generelle indkomststatistiske opgørelser - er forbrugsundersøgelsens samlede indkomst (inkl. kapitaloverførslerne) i gennemsnit knap 15 pct. højere (1995).

Ikke erhvervmæssigt salg af løsøre (herunder især bil) indgår hovedsageligt *ikke* som indkomst, men opfattes i stedet som et 'negativt forbrug', således at fx en husstands udgift til køb af bil fratrækkes en eventuel indbytningsværdi for den tidligere bil. Dette gælder dog kun for de 29 typer af varige forbrugsgoder, der spørges om i interviewet, mens salg af løsøre herudover indgår som indkomst. Beløbsmæssigt er det dog de 29 typer af goder, der tæller mest.

Kapital- overførsler til husstanden

Følgende indgår i forbrugsundersøgelsen som kapitaloverførsler: Arv, udbetalinger fra Lønmodtagernes Dyrtidsfond, beløb modtaget i forbindelse med gældssanering, engangsudbetaling fra ATP til efterladte samt offentlige tilskud til energibesparende foranstaltninger. Alle disse oplysninger hentes uden større problemer fra interviewet.

Udbetaling fra kapitalpensioner

Danmarks Statistik har valgt at opgøre udbetalinger fra kapitalpensioner mv. som en særskilt post af 'indkomstkarakter'. Man kunne alternativt have valgt at betragte udbetalingerne som andre former for pensionsudbetalinger, der indgår i 'den almin-

delige indkomst', eller man kunne have betragtet den på linje med beløb hævet på en bankkonto mv., der indgår under opsparingen (med et negativt beløb). Udbetalingsbeløbet hentes fra interviewet, mens den afgift, der betales i forbindelse med udbetalingen, hentes fra indkomststatistikregistret. Den forskellige periodisering kan i visse tilfælde medføre, at det opgjorte nettobeløb bliver negativt.

Indkomstskatter mv.

For almindelige indkomstskatter mv. samt arbejdsmarkedsbidrag er oplysningerne registerbaserede. Der er tale om skatterne som opgjort ved slutligningen, dvs. de skatter, der skal betales på grundlag af årets indkomst mv. Men pga. systemet med restskat og overskydende skat er dette tal ikke helt sammenfaldende med de faktisk betalte skatter i det pågældende år.

Ud over disse skatter indgår også boafgift (arveafgift) mv. samt i henhold til de internationale nationalregnskabsmæssige anbefalinger også kontingent til arbejdsløsheds-kasser. Disse sidste oplysninger hentes direkte fra interviewet. I henhold til nationalregnskabets definitioner skal ATP-bidrag også opfattes som en art skat, men i forbrugsundersøgelsen er det valgt at klassificere bidragene som opsparing på linje med indbetalinger til andre pensionsordninger, jævnfør side 56.

Specielt omkring boafgiften skal bemærkes, at boafgiften i 1995 afløste den tidligere arveafgift. Mens arveafgiften blev pålagt de enkelte arvinger med forskellig sats alt efter arveloddens størrelse og slægtskabet mellem arving og arvelader, pålægges boafgiften dødsboet som sådan. Normalt er satsen uafhængig af slægtskabsforhold, idet der dog pålignes en tillægsafgift for den del af boet, der falder i arv til fjernere slægtninge. For forbrugsundersøgelsen medfører dette, at boafgift normalt ikke indgår som en skat betalt af en af undersøgelsens husstande. Arver en husstand således efter en person uden for husstanden, betales afgiften af dødsboet, og forbrugsundersøgelseshusstanden modtager nettobeløbet som arv. Arv efter en samboende ægtefælle er helt fritaget for afgift, og for øvrige arvinger er der en relativt høj bundgrænse for, hvornår der beregnes boafgift. Det vil derfor være meget sjældent forekommende, at boafgiften skal indgå som en afgift, der påhviler forbrugsundersøgelseshusstanden.

Obligatoriske overførsler fra husstanden

Posten omfatter især de private renteudgifter, hvorom oplysningerne bygger på rentefradraget vedr. private renteudgifter, som det kan findes i indkomststatistikregistret. Som en underpost heraf er renter vedrørende lån med pant i ejer- og fritidsboligen opgjort. Dette beløb blev ved tidligere forbrugsundersøgelser anvendt som udtryk for en del af udgiften ved at bo i ejerbolig/fritidsbolig. Oplysningerne herom stammer fra interviewet. Pga. den forskellige periodisering kan det derfor ske, at 'heraf-posten' boligrenter er større end 'totalposten'. Ud over renteudgifter omfatter overførslerne fra husstandene også betalte børne- og hustrubidrag samt tyveri og betalte erstatninger. Oplysningerne herom bygger på interviewet.

Gebyrer og bøder

Disse poster skal i henhold til de nationalregnskabsmæssige principper opgøres som en særskilt indkomstanvendelseskategori. Oplysningerne bygger på såvel interview som regnskabsføring. Under posten indgår stempelafgifter i forbindelse med optagelse af lån samt oprettelsen af testamenter. Stempelafgifter vedr. køb og salg af bolig indgår derimod sammen med boliginvestering under opsparingen, mens stempelafgifter vedr. oprettelsen af forsikringsordninger indgår under forbruget.

Gaver og velgørenhed

Der er her tale om frivillige overførsler fra husstanden til andre private husstande eller organisationer. Oplysningerne om mere faste overførsler (til fx ikke-

hjemmeboende børn) samt om engangsbeløb til velgørenhed på 1.000 kr. og derover bygger på interviewet, mens oplysningerne om lejlighedsvis kontante gaver til personer uden for husstanden samt om mindre beløb til velgørenhed bygger på regnskabsføringen. Ydelsen af gaver i naturalier indgår derimod ikke, da de i undersøgelsen bliver opfattet som forbrug hos giveren. Endvidere indgår pengegaver, lommepege mv. til andre husstandsmedlemmer naturligvis heller ikke.

Kontingent til foreninger

Disse kontingenter vises i henhold til de nationalregnskabsmæssige principper særskilt. Filosofien er, at der først bliver tale om et forbrug når den pågældende forening mv. benytter kontingentet. Oplysningerne bygger på interviewet, og dækker samtlige kontingenter mv. til såkaldt 'Non profit institutioner rettet mod husholdningerne' (NPIH), dvs. bl.a. fagforeninger (men ikke A-kasser), sportsforeninger, politiske foreninger mv.

Forbrug

Oplysninger om forbruget bygger på især interview og regnskabsføringen, idet interviewet især dækker faste udgifter samt større enkeltkøb, mens regnskaberne især dækker mere dagligdags forbrug af fødevarer, beklædning mv. Langt den største del af forbruget er købt forbrug. Men herudover indgår også visse former for naturalieindkomst samtidig som forbrug. Det gælder den beregnede husleje af egen bolig, erhvervsdrivendes forbrug af egne produkter eller produkter fra egen butik mv. (opgjort til den pris, de ville have haft, hvis de var købt på ordinær vis), værdi af privat brug af firmabil, fri telefon, fri licens og frit sommerhus mv. For disse sidste oplysninger anvendes (af mangel på bedre) den skattemæssigt opgjorte værdi, som den kan findes i indkomststatistikregistret.

For en række varige forbrugsgoder er der sket en 'modregning' af den salgspris, som husstandens ikke-erhvervsmæssige salg har indbragt. Specielt er dette af betydning for biler, hvor der ofte er tale om, at man i forbindelse med købet af en ny bil sælger den gamle. Ved et sådant privat salg indgår salgsprisen altså som et negativt forbrug, således at fx forbrug i form af køb af bil kan opgøres såvel brutto som netto for salget.

Opsparing

En husstands nettoopsparing opgøres i forbrugsundersøgelsens residualt - dvs. som indkomst minus indkomstanvendelse. Nettoopsparingen kan kun i begrænset omfang underopdeles: Fra interviewet er hentet oplysninger om til- og ombygning af boligen eller fritidsboligen. Udgifterne hertil opfattes som en form for boliginvestering, der derfor indgår i opsparingen. Køb af byggegrund eller af et nyt hus kan derimod ikke specificeres i undersøgelsen.

Opdelingen i tilbygning, ombygning eller reparation må opfattes som noget skønmæssig. Ved tilbygning forstås arbejder, der øger arealet, ved ombygning forstås forbedringsarbejder inden for det eksisterende areal, mens reparationsarbejder har til formål at vedligeholde og opretholde en værdi.

I praksis vil et arbejde ofte på samme tid have karakter af både reparation og ombygning - fx når gamle udslidte vinduer udskiftes med moderne termoruder. I sådanne tilfælde har interviewereren sammen med husstanden forsøgt en skønmæssig opdeling. Noget tilsvarende gælder i de tilfælde, hvor en håndværker, når han alligevel er i huset, bygger om men også foretager nogle reparationer uden at det af regningen er specificeret, hvad der er betaling for hvad.

Selve investeringselementet i en til- eller ombygning er i øvrigt ikke uproblematisk. For det første sker der ingen værdiansættelse af ejerens eventuelle eget arbejde. For selvbyggere mv. indgår derfor kun købsprisen for materialer mv. For det andet kan man med en vis ret hævde, at investeringselementet ikke 'blot' simpelt kan opgøres som prisen. Flytter en husstand således en eksisterende væg, har det karakter af ombygning. Fortryder den og flytter væggen tilbage igen, er der tale om en ny ombygning. Såvel udgiften ved den første som ved den anden flytning indgår på trods af at slutresultatet er et uændret hus.

I henhold til de nationalregnskabsmæssige principper skal udgifter i forbindelse med formueadministration indgå sammen med de pågældende formuegoder. For

forbrugsundersøgelsen betyder det, at udgifter i forbindelse med køb og salg af bolig indgår under nettoopsparingen. Disse poster, hvormed oplysninger hentes via interviewet, indgår derfor som en specificeret del af nettoopsparingen. Det bemærkes, at i den nationalregnskabsmæssige opgørelse på makroniveau forekommer det måske nok naturligt at behandle disse udgifter som investeringsudgifter, men på enkelthusstands niveau kan det virke besynderligt, at fx husstandens udgifter til advokat og stempelafgifter i forbindelse med en hushandel bliver opfattet som en form for opsparing. For husstanden 'føles' det nok nærmere som en 'ubehagelig' udgift.

Fra interviewet hentes endvidere oplysninger om husstandens eget og en eventuel arbejdsgivers indbetaling til pensionsordninger. Disse indbetalinger indgår som en del af nettoopsparingen. Det bemærkes i den sammenhæng, at det har været naturligt i forbrugsundersøgelsen at indplacere ATP-bidragene sammen med de øvrige pensionsbidrag. I nationalregnskabsmæssig sammenhæng opfattes ATP som en del af *offentlig forvaltning og service*. I konsekvens heraf behandles ATP-bidragene som et obligatorisk bidrag til sociale ordninger - dvs. som en art skat. I nationalregnskabssammenhæng omfatter de sociale bidrag også imputerede arbejdsgiverbidrag til sociale ordninger (beregnet for fx tjenestemænd, der optjener ret til tjenestemandspension uden at der sker nogen indbetaling på en konto). Sådanne beregninger giver mindre mening på mikroniveau og gennemføres derfor ikke i forbrugsundersøgelsen.

Når disse specificerede dele af opsparingen fratrækkes nettoopsparingen fremkommer en uspecificeret netto-restopsparing, der kan være såvel positiv som negativ.

I princippet indeholder restopsparingen alle andre former for positiv eller negativ opsparing, men herudover 'opsamles' også alle fejl eller mangler i undersøgelsen i posten. Har en husstand således ikke oplyst om en indkomst ved sort arbejde, vil opstillingen af identiteten medføre, at forbruget har været 'for stort' i forhold til indkomsten, hvorfor der opstår en fejlagtig negativ nettoopsparing.

Hertil kommer det generelle problem, at en husstand i regnskabsperioden på kun 2 uger oftest vil have brugt enten mere eller mindre end 'normalt'. Når regnskabsforbruget efterfølgende ganges op til helårsforbrug vil tallet være for stort eller for lille, og herved introduceres en negativ eller positiv restopsparing.

Andre indkomstbegreber

Ud over de hovedstørrelser i afstemningen, der er beskrevet ovenfor, beregnes en række 'mellemløstater' af analytisk interesse, hvoraf de vigtigste er den *Disponible indkomst*, der er den samlede indkomst minus indkomstskatter og private renteudgifter mv. samt *Beløb til rådighed*, der er den disponible indkomst fratrukket nettoudbetalingen fra kapitalpensioner mv.

Til specialformål er det endvidere muligt at benytte de rent registerbaserede begreber, herunder *bruttoindkomsten*, som den defineres i Danmarks Statistiks generelle indkomststatistik, samt den *skattepligtige indkomst* mv. Men disse indkomstbegreber hænger ikke direkte sammen med forbrugsundersøgelsens begreber. Specielt om bruttoindkomsten skal bemærkes, at dette begreb kan genfindes i Danmarks Statistik generelle indkomststatistik og fx også i Markedsstatistik, hvor opgøreser-

ne kan ske på mindre geografiske områder. På trods af selve indkomstbegrebets mangler, kan det derfor være anvendeligt når man søger at 'sammenkoble' forbrugsundersøgelsesopgørelser med andre former for statistik.

Formue

Ud over de poster, der indgår i identiteten, indgår der i undersøgelsen også oplysninger om husstandenes formue ultimo året. Der er tale om den skattemæssigt opgjorte formue med de begrænsninger, dette indebærer. Beløbet fremgår som et enkelt netttotal. Fra 1997, hvor formueskatten blev afskaffet, indgår kun dele af husstandenes formue.

Afstemning, rettelser eller kassation

Som nævnt opgøres nettoopsparingen residualt, således at afstemningen af identiteten sker i forbindelse med beregningen af opsparingen. I forbindelse med denne afstemning analyseres husstandens samlede økonomi dog på den måde, at det undersøges, om sammenhængen mellem indkomst og indkomstanvendelse ser 'rimelig' og sandsynlig ud. I en række tilfælde er der i den sammenhæng fundet fejl, der kan rettes. I andre tilfælde har den samlede økonomi for en husstand set så 'usandsynlig' ud, at det er besluttet at udelade den pågældende husstand fra undersøgelsen ud fra en formodning om, at oplysningerne er mangelfulde eller direkte fejlagtige. I forbindelse med vurderingen af, om en husstand skal udelukkes, studeres også de bemærkninger, der kan være gjort om husstanden i det særlige bemærkningsmodul - jævnfør ovenfor side 40.

Korrektioner af korrekte tal

I et meget begrænset antal tilfælde sker det, at Danmarks Statistik beslutter at foretage 'arbitrære' manuelle rettelser i indberettede beløb, foretage særlige 'kunstgreb' eller at udelukke husstande fra undersøgelsen på trods af, at oplysningerne om den pågældende husstand ser korrekte ud. Noget sådant kan ske i tilfælde, hvor en bestemt husstands - sandsynligvis korrekte - oplysninger er af en sådan størrelse, at de afgørende vil påvirke de samlede opgørelser på en måde, som ikke er korrekt. I den sammenhæng må det betænkes, at undersøgelsens stikprøve er af en sådan størrelse, at en enkelt eller nogle få meget specielle husstande godt kan påvirke de samlede tal.

Det kan synes meget betænkeligt på denne måde at lade Danmarks Statistiks egne skøn påvirke de beregnede tal. Hertil kommer, at det er meget uheldigt, at sådanne skøn nødvendigvis må være personafhængige - en anden person ville måske have skønnet, at den pågældende husstands meget specielle oplysninger alligevel ikke var så specielle, at der burde 'gribes ind'. Samlet indebærer sådanne rettelser en risiko for, at Danmarks Statistik kun lader mere 'gennemsnitlige' husstande 'slippe igennem' og hermed er med til at skjule den virkelige verdens mangfoldighed. På den anden side føles det også såvel urimeligt som uhensigtsmæssigt for statistikens brugere at offentliggøre tal, der åbenlyst er forkerte. Så Danmarks Statistik har valgt med meget stor forsigtighed og i meget begrænset omfang at foretage sådanne rettelser mv.

Som eksempel kan nævnes, at der ved et rent tilfælde i 1994-opgørelsen forekom et par husstande, der havde en meget stor negativ indkomst forårsaget af meget store virksomhedsrenteudgifter. De samme husstande havde dog en meget stor formue, således at de kunne finansiere et ganske stort forbrug via en stor negativ nettoopsparing. Denne type husstande findes i Danmark, men ved et tilfælde var de blevet kraftigt overrepræsenteret i undersøgelsens stikprøve. Lad Danmarks Statistik dem blot indgå på almindelig vis i undersøgelsen, ville de pågældende husstande i tabeller blive placeret blandt lavindkomsthusstandene, men med et i forhold til øvrige lavindkomsthusstande meget stort forbrug og ekstraordinær stor negativ opsparing. De ville afgørende påvirke de beregnede gennemsnitstal mv. Dette ville indebære, at opgørelsen over lavindkomsthusstandenes økonomi reelt ville blive ubrugelig. I dette konkrete tilfælde besluttedes dels at udelukke en en-

kelt (den 'værste') af husstandene helt fra undersøgelsen, og dels at foretage et 'kunstgreb' i form af en rettelse i det anvendte vejningsprogram (se side 60) på en sådan måde, at de pågældende husstande fik en betydeligt mindre vægt end i den oprindelige udgave af vejningsprogrammet.

Et helt specielt problem opstår omkring husstande, hvor interviewet dækker mindre end 12 måneder (husstande, hvor der er sket større ændringer i husstandssammensætningen - se side 28). For disse husstande er interviewforbruget ganget op til at dække hele året. For husstande, hvor husstandsændringen er sket relativt kort tid før interviewtidspunktet, er opregningen sket med en ret stor faktor. Har den pågældende husstand så tilfældigvis inden for den korte periode haft store udgifter, kan det medføre, at der for den pågældende husstand beregnes en eksorbitant stor udgift til fx bilkøb. Metodemæssigt er det korrekt, men pga. stikprøvens størrelse kan det alligevel ødelægge de beregnede resultater. I sådanne tilfælde, er der for nogle få husstande 'ved håndkraft' rettet i husstandens oplysninger eller det er besluttet at udelade den pågældende husstand fra undersøgelsen.

Årlig nyberegning

Pga. systemet med at tal for et enkelt referenceår består af data indsamlet i løbet af 3 på hinanden følgende år, opstår problemet om, hvorledes man bedst 'genbruger' et tidligere benyttet år. Der er her 2 hovedmuligheder: Enten kan man 'pristalsregulere' de tidligere beregnede størrelser, eller man kan foretage en nyberegning.

Danmarks Statistik har valgt årligt at foretage en nyberegning af afstemningsidentiteten. De enkelte underposter reguleres med udviklingen i nationalregnskabet tal for det private konsum i løbende priser (bortset fra den beregnede husleje af ejerbolig, der reguleres med pristallet for boliger). For forbruget sker beregningen under anvendelsen af de mest detaljerede serier, mens det for indkomsterne sker ud fra udviklingen i det samlede forbrug. Har en bestemt husstand en forbrugssammensætning, der svarer til gennemsnittet, forrykkes der hermed ikke i forholdet mellem afstemningens enkelte komponenter. Har husstanden derimod et fra gennemsnittet afvigende forbrug, vil det give sig udslag i en ændring i den beregnede opsparing.

Et tænkt eksempel kan demonstrere problemstillingen:

Data fra en husstand er indsamlet i 1996. Det forudsættes, at det samlede forbrug i følge nationalregnskabet er steget med 10 pct i løbende priser fra 1996 til 1997, men at stigningen i netop den forbrugssammensætning, som den pågældende husstand har, er mindre, nemlig kun 5 pct.:

	1995-97-opgørelsen omregnet til 1996-niveau	1996-98-opgørelsen omregnet til 1997-niveau
Indkomst mv.	150	165
Forbrug	100	105
Skatter og anden indkomstanvendelse	40	44
Nettoopsparing i 1996	10	16

Var nettoopsparingen direkte blevet opregnet til 1997-niveau ville den kun have været på 11 mod de beregnede 16.

Sker der ikke meget store forskydninger i udviklingen af de enkelte nationalregnskabsserier bliver problemet begrænset. Og hertil kommer, at det må antages, at der er en vis sandsynlighed for, at problemerne opstået ved henholdsvis frem- og tilbageregningen af tallene for de 3 års husstande delvis udligner hinanden.

27. Klassifikationer af husstande og personer

Forbruget er som nævnt ovenfor side 33 defineret og klassificeret efter COICOP-klassifikationen. Inden for samme kodesystem er også alle øvrige oplysninger klassificeret - det gælder fx indkomsterne, der er grupperet på en hensigtsmæssig måde.

Husstandsoplysninger

Også de enkelte husstande i undersøgelsen er klassificeret på en lang række måder:

- Efter husstandsstørrelse og -sammensætning
- Efter geografi
- Efter boligform
- Efter indkomststørrelse
- Efter socioøkonomisk status
- Efter uddannelsesniveau
- osv. osv.

Hovedpersonen 'tegner firmaet'

En række af disse klassifikationer bygger på egentlige husstandskendetegn (fx husstandens sammensætning), mens der for andre tages udgangspunkt i 'Hovedpersonen', dvs. den person i husstanden, der har den højeste indkomst. Fx kan husstandene klassificeres efter hovedindkomstmodtagerens erhverv.

Husstandsrecord

Listen over klassifikationer kan aldrig blive endelig, idet datamaterialet åbner op for alle mulige særlige klassifikationer til specielt brug. Fx kan oplysningen om en husstands udgifter til sommerhus såvel benyttes som en 'almindelig' forbrugsudgift, men den kan også 'vendes om' og bruges som klassifikation af husstanden.

Alle disse baggrundsoplysninger om husstandene eller om hovedpersonerne samles i en speciel husstandsrecord. Datagrundlaget kan være interviewet eller registerbaserede oplysninger (eller kombinationer heraf), men normalt ikke regnskabsoplysningerne, jævnfør side 72.

Standardklassifikationer

Et par af klassifikationerne skal specielt omtales her:

Ved klassifikationer efter *husstandstype* benyttes normalt opdelinger, der kun bygger på de enkelte husstandsmedlemmers alder. Det indebærer fx, at en husstand klassificeret som 2 voksne uden børn såvel kan bestå af en egentlig parfamilie, men der kan også være tale om fx en enlig mor med et hjemmeboende barn på 18 år eller mere, idet alle personer på 18 år eller derover opfattes som voksne. Man kan diskutere, om en sådan klassifikation er hensigtsmæssig. Danmarks Statistik har valgt den som standard, idet det kan formodes, at det hjemmeboende barn på 18 år i økonomisk sammenhæng ofte 'opfører' sig som andre voksne. I standardinddelingerne lægges der i øvrigt ikke vægt på kønnet, sådan at de egentlige parfamilier også kan bestå af 2 voksne af samme køn. Men i øvrigt åbner det detaljerede datamateriale naturligvis mulighed for alternative opdelinger.

Med hensyn til den *socioøkonomiske inddeling* bygges normalt på Danmarks Statistiks Socioøkonomiske Klassifikation, jf. publikationen SOCIO 1997. Det bemærkes, at denne klassifikation i princippet forsøger at klassificere personerne efter deres hovedsagelige status i løbet af året - og altså ikke efter deres ultimostatus. Dette forekommer også hensigtsmæssigt, idet forbrug mv. i forbrugsundersøgelsen principielt søger at dække en årssituation.

Mest af praktiske grunde anvender klassifikationer efter *boligform* mv. omvendt ultimosituationen, selv om det også nok havde været mere rimeligt at tage udgangspunkt i den hovedsagelige boligform i løbet af referenceåret.

Klassifikationer efter *indkomst* kan tage udgangspunkt i mange forskellige indkomstbegreber, fx samlet indkomst, beløb til rådighed eller erhvervsindkomst. Til specielle forhold kan der også tages udgangspunkt i de rent skattemæssige begreber, fx den skattepligtige indkomst. Ved anvendelsen af indkomstklassifikationer er det derfor nødvendigt først at gøre sig helt klart, hvordan data skal anvendes for hermed at finde det relevante indkomstbegreb. Husstandene kan klassificeres efter husstandsindkomst, efter indkomst pr. person eller efter indkomst pr. forbrugsenhed - jf. side 12.

Klassifikationer efter *geografisk tilhørsforhold* kan ske på mange måder, idet oplysning om hver enkelt husstands geografiske placering findes i datamaterialet. På baggrund heraf kan der fx klassificeres efter landsdel eller efter bymæssighed.

Personrecord

Også de enkelte husstandsmedlemmer er klassificeret på forskellig måde - fx efter køn, alder, erhverv og uddannelse. Endvidere kan personerne klassificeres efter deres indkomst, idet det dog bemærkes, at visse indkomstarter i forbrugsundersøgelsen tilfalder husstanden som sådan - det gælder især indkomsten i form af den beregnede husleje af ejerbolig samt boligsikring mv.

Disse baggrundsoplysninger samles i en særlig personrecord, der kan benyttes til tabelleringer på personniveau - fx tabeller over de enkelte personers udnyttelse af sundhedssystemet eller pensionsdækning.

28. Vejning

Inden det således komplette datamateriale kan anvendes til tabelleringer, skal der til hver husstand knyttes en vægt. Baggrunden er, at undersøgelsens stikprøve ikke kan undgå at være skæv: Den geografiske klyngeudvælgelse kan - selv om Danmarks Statistik har bestræbt sig på det - ikke undgå at medføre, at materialet ikke bliver fuldt ud repræsentativt. Hertil kommer at ikke alle husstandstyper i lige stort omfang deltager i undersøgelsen. Fx er det en kendt sag, at enlige i København deltager i stikprøveundersøgelser langt mindre hyppigt end familier i provinsen (det større frafald kan være et udtryk for enten de pågældendes mindre vilje til at deltage, men er i høj grad også et resultat af, at det kan være sværere at træffe enlige hjemme).

For at husstandstyper, der relativt er underrepræsenteret i undersøgelsesmaterialet, kommer til at deltage 'tilstrækkeligt' ved beregningen af gennemsnitsbeløb mv., tildeles sådanne husstande en forholdsvis høj vægt, mens omvendt 'overrepræsenterede' husstandstyper tildeles en relativt lav vægt. Konkret er vægtene beregnet ved at optælle, hvor mange af en bestemt 'slags' husstande, der er i såvel undersøgelsen som i hele Danmark. Vægten er derefter beregnet som

$$\text{antal husstande i Danmark} / \text{antal husstande i undersøgelsen}.$$

Poststratifikation

Der er altså tale om en såkaldt poststratifikation.

Antal husstande i undersøgelsen og antal husstande i Danmark

Ved alle opgørelser fra forbrugsundersøgelsen, hvor der opgøres beløb mv. pr. husstand, er der tale om gennemsnitstal, hvor vægten er anvendt under beregningen. I mange opgørelser vises såvel antal husstande i undersøgelsen som antal husstande i Danmark. Antallet af husstande i undersøgelsen medtages kun for at give en mulighed for at vurdere sikkerheden på tallene (idet et lille antal husstande indikerer en større usikkerhed). Det beregnede antal husstande i Danmark benyttes derimod direkte til at vurdere fx betydningen af, at enlige har et bestemt forbrug osv.

Kun én vægt pr. husstand

Der er kun beregnet én vægt pr. husstand, der benyttes ved alle ordinære tabelleringer mv. Man kunne argumentere for, at man kunne opnå bedre resultater, hvis vægten blev beregnet specielt i forhold til den konkrete opgave. Var målet fx at lave en tabel over forbrugets afhængighed af uddannelsesniveaue, burde netop uddannelsesniveaue indgå ved beregningen af vægten - hvilket det i øvrigt ville kunne gøre uden større problemer. Resultatet ville så være nogle mere præcise tal - men disse tal ville ikke stemme overens med tal i andre tabeller, hvor husstandene var inddelt på en anden måde. Danmarks Statistik har fundet det uhensigtsmæssigt, hvis man i forskellige tabeller kommer frem til forskellige tal for forbrug i alt osv.

Det anvendte beregningsprogram

Ved beregning af vægte har Danmarks Statistik opbygget et særligt SAS-program.

På baggrund af oplysninger fra Danmarks Statistiks forskellige registre indeles Danmarks beboede adresser (populationen) i et antal strata bestemt ved krydsninger ud fra følgende baggrundsoplysninger:

Indkomst.....	10 grupper
Ejerforhold til bolig.....	2 grupper
Hovedindkomstmodtagers socioøkonomiske status.....	4 grupper
Husstandstype.....	5 grupper
Antal personer.....	7 grupper
Bystørrelsesgruppe.....	6 grupper

De valgte stratumkriterier er valgt ud fra erfaringer om, at netop disse kriterier i de fleste tilfælde er stærkt korrelerede med det, som ønskes belyst - typisk forbrugets størrelse og sammensætning.

Det er fx klart, at en husstands samlede indkomst er væsentlig for forbrugsmuligheden og dermed for forbrugets størrelse. Som indkomstbegreb ved stratuminddelingen anvendes den skattemæssigt opgjorte bruttoindkomst minus virksomhedsrenteudgifter.

Boligforbruget indgår direkte med en stor vægt i det samlede forbrug, og samtidig er en række andre størrelser kraftigt korreleret hermed. Der anvendes ikke direkte oplysninger om ejerforhold til bolig, men et tilnærmet udtryk dannet via den skattemæssigt opgjorte lejeværdi af egen bolig.

Den socioøkonomiske status 'fanger' visse mere 'traditionsmæssige' forhold osv. , herunder fx også indirekte forskelle i forbindelse med alder (idet en af grupperne udgøres af pensionister mv.)

Husstandens type (enlig og par med og uden børn mv.) fanger bl.a. særlige udgiftsmønstre i børnefamilier.

Husstandens størrelse er afgørende, idet forbruget pr. husstand nok vokser med husstandsstørrelsen, men ikke proportionalt med antallet af personer ('stordriftsfordele').

Endelig er bystørrelsesgruppen vigtig - både fordi der er forskel på levevis i storbyer og på landet, men samtidig også fordi denne baggrundsfaktor er med til at 'justere' for skævheder opstået pga. den geografiske klyngeudvælgelse.

I alt giver dette $10 \cdot 2 \cdot 4 \cdot 5 \cdot 7 \cdot 6$ - eller 16.800 mulige strata. En stor del (ca. 40 pct.) af disse strata vil dog være tomme - enten fordi de forskellige stratumkriterier gensidigt udelukker hinanden (fx husstande, der består af en enlig og samtidig af mere end 1 person), eller fordi den pågældende husstandstype 'blot' ikke findes (fx pensionisthusstande med 5 personer og en indkomst under 100.000 kr.)

Det skal omvendt bemærkes, at nok er der tale om en meget detaljeret og fin stratuminddeling, men på den anden side vil visse strata alligevel 'ramme' nogle meget typiske og relativt store husstandsgrupper. Fx vil enlige pensionister i lejerboliger i København uden anden indkomst af betydning end folkepensionen alle falde inden for samme stratum. Sådanne husstande er der ca. 64.000 af i Danmark.

Forbrugsundersøgelsens husstande inddeles i de samme strata efter præcis samme definition (adressebaseret). Pga. den lille stikprøve på kun ca. 3.000 adresser vil langt størstedelen af de pågældende strata være tomme.

Det bemærkes, at ved klassificeringen af forbrugsundersøgelsens adresser går ud fra de registerbaserede oplysninger om de pågældende adresser ultimo referenceåret. Der ses altså i første omgang bort fra, at det muligvis ikke er de samme personer, der faktisk beboede adressen på interviewtidspunktet. Kun i tilfælde, hvor en adresse ultimo referenceåret i følge registrene ikke var beboet, er adressen indplaceret i et stratum ud fra oplysninger om beboerne på adressen på interviewtidspunktet. Når denne metode er valgt er det først og fremmest for at undgå problemer som følge forskellene mellem forbrugsundersøgelsens husstandsbegreb og registrenes adressebegreb.

I programmets første gennemløb beregnes herefter vægte for alle de strata, hvor der i forbrugsundersøgelsen forekommer mindst 10 adresser. Tallet 10 er arbitrært valgt. For disse adresser er der hermed beregnet den endelige vægt.

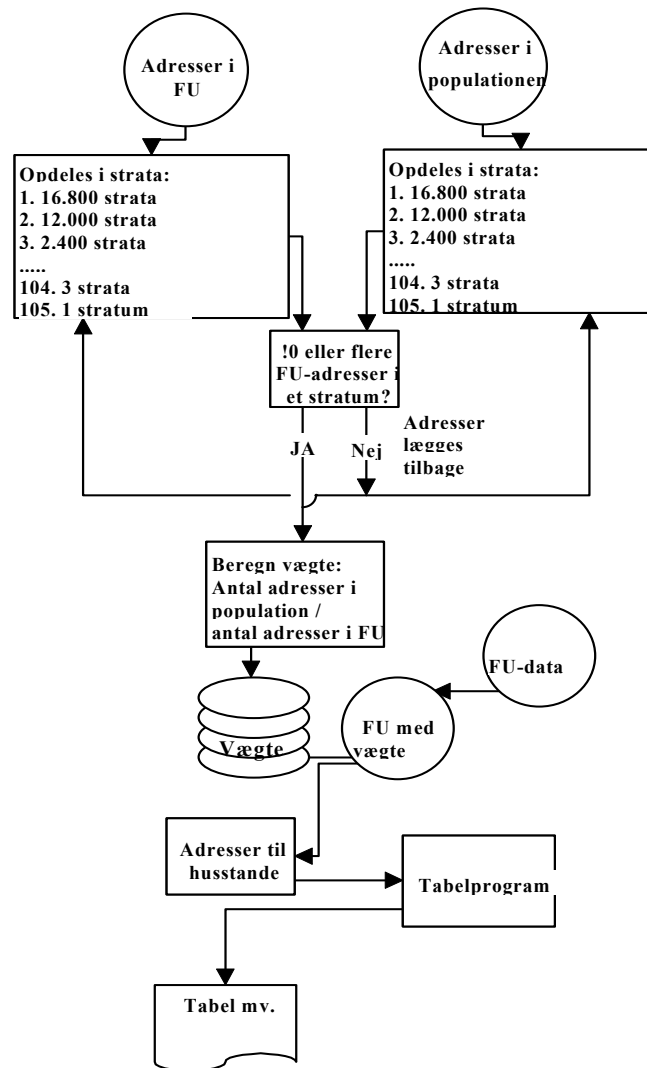
De i første gennemløb anvendte adresser fjernes fra såvel populationen som stikprøven, og der foretages en fornyet stratuminddeling af såvel population som stikprøve. Ved denne stratuminddeling afsvækkes et af kriterierne en smule, idet inddelingen af adresserne i 7 grupper efter antallet af personer reduceres til en inddeling i 5 grupper, ved at adresser med 5 og flere personer slås sammen til én gruppe. Igen beregnes herefter vægte for de strata, hvor der nu forekommer mindst 10 adresser i stikprøven.

Således fortsættes, idet alle stratumkriterierne efterhånden afsvækkes. Afsvækkelsen sker ud fra formodninger og analyser af, hvilke kriterier, der anses for mest betydende.

Dette indebærer, at afsvækkelsen sker sidst for husstandsindkomsten, idet netop indkomst anses for stærkest korreleret med de fleste af undersøgelsens øvrige oplysninger. I alt foretages gennemløbet af systemet 104 gange. I et afsluttende gennemløb nummer 105 slås alle resterende adresser i såvel population som stikprøve sammen til et stratum, hvorefter vægte beregnes uanset at antallet af adresser i stikprøven eventuelt er kommet under 10. Hermed sikres, at informationen fra alle husstande udnyttes mest muligt.

Antallet 104 må naturligvis betragtes som rent arbitrært. Afsvækkelsen af stratumkriterierne kunne være sket hurtigere eller langsommere, ligesom det præcise valg af, hvorledes afsvækkelsen konkret skulle gennemføres, naturligvis kunne være anderledes.

Skematisk kan forløbet skitseres således, idet det bemærkes, at de anførte strata-tal er de potentielt mulige, men at allerede anvendte adresser fjernes undervejs, således at strata-tallet efterhånden bliver mindre.

Når alle stikprøvens adresser hermed har fået en vægt foretages nogle afsluttende justeringer for forskellen mellem registrenes adresseoplysninger og forbrugsundersøgelsens husstandsbebegreb. Det sker således:

Alle forbrugsundersøgelsens adresser opdeles i 2 kategorier:

- Adresser med kun deltagende husstande, og
- Adresser med både deltagende og frafaldne husstande.

Adresser med kun deltagende husstande tildeles hver især adressevægten. Dvs. at fx en logerende tildeles samme vægt som 'moderhusstanden'. Findes der såvel deltagende som frafaldne husstande på adressen, gives hver af de deltagende husstande en vægt, således at vægten for de deltagende husstande i alt bliver =

$$\text{adressevægt} * \text{antal husstande i alt på adressen.}$$

Resultatet heraf er, at antallet af husstande efter opregningen 'bedst muligt' svarer til det faktiske antal husstande i Danmark, idet forbrugsundersøgelsens eget datamateriale benyttes til at 'skønne', hvor mange beboede adresser, der omfatter mere end 1 husstand.

Metoden indebærer dog måske den svaghed, at alle husstande på samme adresse tildeles samme vægt - man kunne måske argumentere for, at en anden fordeling var mere hensigtsmæssig.

Diskussion af vejningen

Idet der ikke kan være nogen tvivl om, at en form for vejning er nødvendig, kan man godt diskutere, om den anvendte poststratifikation er den mest hensigtsmæssige.

For det første kunne selve poststratifikationen have været gennemført på en anden måde ved fx at benytte andre eller flere stratumvariable end de valgte.

For det andet kunne man have valgt en helt anden tilgang - her skal især peges på *kalibreringsmetoder*, som benyttes i visse andre lande. Det fører for vidt her nærmere at beskrive kalibreringsmetoderne, men hovedfilosofien er, at man på forhånd lægger sig fast på de opgørelser, man ønsker at foretage - fx. tabeller med inddelinger af husstandene efter indkomst, boligforhold og alderssammensætning. Ud fra eksisterende eksterne (registerbaserede) informationer, beregner man så for hver enkelt husstand en vægt der sikrer, at undersøgelsesmaterialet efter vejningen eksakt matcher fordelingen i hele befolkningen med hensyn til de fastlagte kriterier. Fordelen ved metoden er, at den må antages at give bedre resultater, hvis det netop er den pågældende tabel, der er brug for. Men ulempen er, at man kan risikere at få dårligere tal, hvis man ønsker at danne en anden form for tabel hvor husstandene er inddelt efter afvigende kriterier - fx efter uddannelsesnivea, efter bilejerskab eller efter en anden intervalinddeling af indkomsten. Og det er netop en af forbrugsundersøgelsens styrker, at den giver mulighed for utallige forskellige former for husstandsinddelinger. Hertil kommer, at man med kalibreringsmetoden kan risikere, at en husstand i undersøgelsen får tillagt en negativ vægt, hvilket er meget svært fortolkeligt.

Samlet har Danmarks Statistik derfor vurderet, at den klassiske poststratifikation for det første giver gode og robuste resultater uanset hvilke opgørelser, der er tale om, og for det andet er der tale om en metode, som er relativt enkel at forstå.

29. Andre beregninger

Indirekte overførsler til og fra det offentlige

Ud over de beregninger, der direkte indgår i den økonomiske sammenhæng, foretages i forbrugsundersøgelsen også en beregning af de indirekte overførsler til og fra det offentlige. Det indebærer en beregning af det indirekte tilskud, som husstandene kan siges at modtage ved benyttelsen af ydelser vedrørende børnepasning, uddannelse og sundhed, som stilles gratis eller prisreduceret til rådighed af det offentlige. Endvidere indebærer det en beregning af produktions- og importskatterne (de indirekte skatter), som husstandene betaler, altså skatter og afgifter, der er pålagt især forbruget, men også boliginvesteringerne, som de her er defineret (i form af moms på byggematerialer mv. og stempelafgifter mv. ved køb/salg af bolig).

Ved at inddrage de indirekte tilskud og produktions- og importskatterne i en analyse er det muligt at belyse de samlede økonomiske transaktioner mellem husstandene og det offentlige:

Fra det offentlige:

Direkte tilskud, dvs. indkomstoverførsler

Indirekte tilskud

Til det offentlige:

Indkomstskatter mv.

Produktions- og importskatter

Indirekte tilskud

Ved analysen af disse sammenhænge skal man dog være opmærksom på, at specielt de indirekte tilskud er vanskelige at tolke. Tilskuddene kan ikke altid anses som noget velfærdsforøgende for husstandene. Fx giver det ingen mening at sige, at en person, der har fået et stort indirekte tilskud fra det offentlige, fordi den pågældende har ligget på hospitalet i længere tid, har en velfærdsgevinst i forhold til den raske person. Endvidere skal det bemærkes, at kun nogle udvalgte - om end meget væsentlige - former for tilskud er dækket.

Det skal nævnes, at tilskuddet er beregnet for hver enkelt person. For fx børnepasningsydelser er der beregnet et tilskud til barnet - selv om man kunne hævde at det måske er forældrene, der har 'fordelen'.

Generelt kan man indvende mod beregningerne, at det ikke kun er modtageren, der har glæde af tilskuddet. Samfundet som sådan har fx en interesse i, at der findes en veluddannet arbejdskraft. Og for fx hospitalsydelsestjenesternes vedkommende gælder, at også personer, der ikke udnytter ydelserne, har en interesse i at der findes et gratis hospitalsvæsen - i modsat fald ville man måske føle sig tvunget til at betale en forsikringsudgift.

Beregning af indirekte tilskud

Ved beregningen af det indirekte tilskud har udgangspunktet været interviewets oplysninger om husstandens (eller nærmere de enkelte husstandsmedlemmers) udnyttelse af de pågældende ydelser samt om den eventuelle egenbetaling. Beregningen dækker de vigtigste ydelser inden for sundhedsvæsenet mv. (dog ekskl. medicin), børnepasnings- og uddannelsessystemet. Fra andre kilder er der så fundet anvendelige oplysninger om enten tilskudselementet pr. ydelse eller om den samlede udgift ved den pågældende ydelse.

Tilskuddet er herefter beregnet som

$$\text{tilskudselement} * \text{antal}$$

eller som

$$\text{samlet udgift} * \text{antal} \text{ minus egenbetaling.}$$

Et generelt problem har været i hvilket omfang diverse fællesudgifter skal medregnes - fx en andel af kommunens generelle administrationsudgifter, højere læreanstalters udgifter til forskning osv. Udgangspunktet har været et ønske om at nå frem til netttotal, men de tilgængelige kilder har i praksis måttet afgøre de konkrete valg. Man kunne også diskutere, om det er den specifikke ydelse til husstanden, der burde foretages beregninger for, eller om gennemsnitsberegninger er mere rimelige. Problemet opstår fx på daginstitutionsområdet, hvor udgiften pr. barn er afhængig af, hvilken kommune man bor i, samt endda af hvilken konkret institution, barnet går i. Fx kan udgifter til bygninger være meget forskellige alt efter om der er tale om en ældre eller om en helt ny institution. Danmarks Statistik har valgt at benytte gennemsnitsbetragtninger - såvel for at forenkle beregningerne, men også fordi man kan argumentere med at velfærdsværdien af ydelsen - fx børnepasningen - principielt er den samme for modtageren uanset om det foregår i en bygning med store huslejeudgifter eller ej.

Der foretages en fornyet beregning af tilskudselementet ved hver opdatering af forbrugsundersøgelsen. Dvs. at et tidligere beregnet tilskud ikke blot 'pristalsreguleres', men nyberegnes under hensyntagen til de satser mv., der er gældende i referenceåret. Sker der derfor væsentlige ændringer i reglerne for, hvor stort et tilskud, det offentlige giver til en bestemt ydelse, beregnes altså det tilskud, som en husstand ville have fået, hvis den havde modtaget ydelsen i referenceåret.

I interviewet spørges hver enkelt husstandsmedlem om det mængdemæssige forbrug af den pågældende ydelse, altså fx om antal gange man var hos tandlægen, antal dage man var indlagt på hospital, antal måneder man gik i børnehave eller gymnasium.

For uddannelsesydelserne er der med bistand fra undervisningsministeriet direkte indhentet oplysninger om tilskudselementet pr. årselev. Et problem er det dog, at der er tale om rene gennemsnitstal for fx videregående uddannelser på trods af, at den samlede udgift kan variere betragteligt mellem forskellige fagretninger.

For fritidsundervisning mv. er det tilgængelige talmateriale meget dårligt, så her er benyttet nogle ret arbitrære skøn over tilskudselementet.

For ydelser fra den primære sundhedstjeneste er beregningerne som hovedregel sket via oplysninger om sygesikringens tilskud til forskellige ydelser. Beregningerne er foretaget ved hjælp af oplysninger fra sygesikringsstatistikregistret, der for hver enkelt person registrerer såvel antallet af besøg (kontakter) og tilskuddet. Dog indgår de praktiserende lægers basishonorar ikke, så det er tillagt med en værdi proportionalt med udnyttelsen. Et specielt problem er, at disse registeroplysninger ikke altid er opdelt på ganske samme måde som interviewspørgsmålene, samt at registeroplysningerne er kalenderårsopdelte.

For nogle sundhedsydelser kan registret ikke give anvendelige oplysninger, så her er i stedet anvendt skøn udarbejdet på baggrund af især sundhedspersonernes overenskomst med sygesikringen.

For hospitalsydelserne er som udgangspunkt anvendt afregningsprisen mellem amterne (ved et amts behandling af patienter fra et andet amt) som udtryk for 'den reelle sengedagspris'. For netop hospitalsydelserne gælder, at der vil være endog meget store forskelle på den faktiske udgift pr. sengedag til en konkret patient og de benyttede gennemsnitstal alt efter den pågældende behandlings art (fx mellem dyre hjerteoperationer og billigere ophold på langtidsmedicinske afdelinger).

For hjemmehjælp er problemet, at man ud fra anden statistik kun kender antallet af husstande, der har modtaget hjemmehjælp, samt den samlede nettoudgift - men ikke antallet af besøg, som hver enkelt hjemmehjælpsmodtagende familie har fået. Der er derfor ud fra forbrugsundersøgelsens egne tal foretaget beregninger af det gennemsnitlige antal besøg hos familier, der modtog hjemmehjælp, og dette gennemsnitstal er så benyttet ved beregningen af tilskuddet pr. besøg. Tilsvarende problemer gælder for bl.a. skolelæge og skoletandlæge og for sundhedsplejerskebesøg.

For børnepasningsordninger er udgangspunktet taget i de kommunale regnskaber (bruttodriftsudgifter) sammenholdt med tal fra den sociale ressourceopgørelse over indskrevne børn i forskellige ordninger. Tilskuddet er så opgjort som differencen mellem bruttoudgiften og husstandens egenbetaling. Beregningerne har dog ikke været helt enkle, idet opdelingen i institutionstyper ikke altid stemmer overens, og fx udgiften til personer der arbejder i institutionerne under jobtræningsordninger eller fx støttepædagoger kan ikke umiddelbart fordeles på institutionstype.

Produktions- og importskatter

Produktions- og importskatter defineres i nationalregnskabet som obligatoriske og ensidige betalinger til det offentlige på produktion og import af varer og tjenester, beskæftigelse af arbejdskraft samt ejendomsret eller brugsret til jord, bygninger eller andre aktiver, der anvendes i produktionen. Disse skatter - tidligere benævnt de indirekte skatter - indgår som en del af forbruget, og beregnes på grundlag af den detaljerede forbrugsopgørelse for hver enkelt husstand. Endvidere indgår visse af afgifterne også indirekte som en del af den opgjorte opsparing (investering) - nemlig i form af moms på fx byggematerialer benyttet ved til- og ombygning af ejerboliger, eller i form af stempelafgifter ved køb og salg af boliger.

Danmarks Statistik har i forbindelse med forbrugsundersøgelsens opgørelser ikke fulgt den nationalregnskabsmæssige definition fuldt ud. Specielt kan nævnes, at

ejerafgift og vægtafgift af biler mv. i henhold til nationalregnskabet burde opgøres sammen med de løbende indkomst- og formueskatter. I forbrugsundersøgelsen er det dog valgt at klassificere vægtafgiften som en del af forbruget og derfor opgøre vægtafgiften sammen med de øvrige punktafgifter. Dette er bl.a. sket på baggrund af, at der for det offentlige er en reel substitutionsmulighed mellem de forskellige former for beskatning af bilanvendelsen (ejerafgift, registreringsafgift og benzinafgift).

Udgangspunktet har været at få beregnet tal for, hvor stor en del af en bestemt forbrugsudgift, der tilfalder det offentlige i form af moms, afgifter mv.

I den sammenhæng har Danmarks Statistik - mest af pragmatiske eller praktiske grunde - normalt nøjedes med at se på det direkte indhold af afgifter, altså afgifter, der direkte i henhold til afgiftslovgivningen kan henføres til det pågældende forbrugsgode som fx afgiften på cigaretter. Skulle den samlede indirekte afgiftsbelastning medtages, ville man for stort set alle varer fx skulle beregne en (ofte yderst begrænset) elafgift, idet der normalt altid ved produktionen eller transporten mv. er benyttet elektricitet (om ikke andet så til belysning i supermarkedet). Dette ville dog føre for vidt på mikroniveau - mens sådanne beregninger gennemføres på makroniveau i nationalregnskabet.

For nogle afgiftsarter er den mere indirekte afgiftsbelastning dog medtaget for at skabe bedre sammenligningsmuligheder mellem forskellige husstande. Fx er der beregnet en kulafgiftsandel for den fjernvarme, som husstandene køber, selv om afgiften ikke direkte pålægges den leverede varme, men fjernvarmeværkets forbrug af kul. Tilsvarende er der beregnet spiritusafgift mv. af spiritus solgt på restauranter mv., selv om der heller ikke her er tale om, at afgiften pålægges restaurantudgiften som sådan.

Beregningerne er foretaget under den implicitte forudsætning, at det fulde afgiftsbeløb indgår i vareprisen (fuld overvæltning). I virkeligheden kan det forekomme, at virksomhederne ved deres prisfastsættelser for de enkelte varetyper ikke vælger at forhøje prisen på den enkelte vare med et beløb netop svarende til afgiften. Virksomhederne kan lade enkelte varetyper bære en større del af afgiften end andre, den kan vælge at betale en del af afgiften ud af virksomhedens overskud, eller den kan omvendt forhøje en varepris med mere end afgiftsbeløbet.

Det er ikke for alle produktions- og importskatter, at der er foretaget en beregning. Visse beløbsmæssigt mindre betydende afgiftsarter er udeladt, og fx de egentlige importskatter (der ofte pålægges råvarer og halvfabrikata) er heller ikke medtaget.

Beregningerne er altid foretaget ud fra referencesårets afgiftslovgivning mv. Da data er indsamlet over en 3-års periode medfører det, at der - i forbindelse med afgiftsændringer mv. - gennemføres en afgiftsberegning af et forbrug, der på forbrugstidspunktet måske ikke var afgiftsbelagt på samme måde. Det er klart, at denne metode ikke tager højde for, at der netop i forbindelse med afgiftsændringer måske sker en omlægning af forbruget (hvilket også kan være tilsigtet fra myndighedernes side).

Der er foretaget beregninger for en lang række afgiftsarter - godt 30 i alt.

Der er 2 principielt forskellige måder, hvor tal om produktions- og importskatterne kan opgøres på: Pr. afgiftsart - altså i form af tabeller, der fx belyser om en bestemt afgiftsart 'vender den tunge ende nedad' osv. Eller pr. forbrugsområde - altså i form af tabeller, der fx belyser den samlede afgiftsbelastning på fødevarerforbruget.

Beregningerne er naturligvis kun foretaget for varer og tjenester købt her i landet, idet det i husstandenes regnskaber er anført, om en vare er købt i udlandet eller 'toldfrit' i fx lufthavn. Alle beregninger er foretaget under den forudsætning, at

Beregning af produktions- og importskatter

afgiften faktisk er betalt (at sælger mv. altså faktisk har opgivet salget til skattemyndighederne)

For afgifter, der pålægges varer og tjenester med en fast procent af prisen (som fx momsen), giver beregningerne ikke anledning til større problemer. Dog er der visse af forbrugsundersøgelseres varekoder, der omfatter såvel momsbelagte som ikke momsbelagte udgifter - det gælder fx portoudgifter, hvor pakkepostporto i modsætning til brevporto er momsbelagt. For disse varekoder er den momsbelagte andel skønnet.

Men for mængdeafgifter mv. opstår det problem, at der i forbrugsundersøgelsen kun er indhentet oplysninger om husstandenes forbrug i kroner. De konkrete beregninger er i disse tilfælde hovedsagelig baseret på gennemsnitsberegninger foretaget i Danmarks Statistik nettopristal, idet nettopristallet adskiller sig fra forbrugerpristallet ved at blive opgjort eksklusive afgifter.

For nogle afgiftsarter er der ved beregningen foretaget en vis 'forfining'. For fx vinafgiften, der pålægges som en mængdeafgift, ville en ren gennemsnitsberegning ud fra nettopristallets 'satser' kunne føre til ret skæve opgørelser, idet afgiften for husstande, der køber meget dyr vin, ville blive kraftigt overvurderet i forhold til andre husstande, der hovedsagelig køber billigere vin. Ved den konkrete beregning er der for i hvert fald delvis at tage højde herfor, indbygget nogle skøn, der 'omregner' kronebeløb til et antal liter vin, og på baggrund heraf beregner afgiften. Lidt tilsvarende gælder for registreringsafgiften af biler, hvor der i forbrugsundersøgelsen kun foreligger tal for husstandens samlede udgifter. Her har det være forudsat, at der altid netop har været tale om køb af én bil og der er foretaget en graderet beregning ud fra lovgivningens satser sammenholdt med skøn over bilernes udstyr med bl.a. airbags osv., der giver afgiftslempelse.

I forbruget indgår som nævnt overfor side 55 husstandenes ikke-erhvervsmæssige salg af løsøre som en negativ forbrugskomponent. For sådant negativt forbrug er der beregnet en negativ afgift. Det kan umiddelbart lyde problematisk, idet der ikke sker nogen tilbagebetaling fra det offentlige. Men på den anden side kan man argumentere med, at man ved fx salget af en brugt bil faktisk får 'tilbagebetalt' noget af registreringsafgiften, idet man kan antage, at køberen alt andet lige vil give en højere pris, idet køberen af en brugt bil jo ikke betaler registreringsafgift til staten.

For nogle få afgifters vedkommende fremgår afgiften direkte af undersøgelsens materiale. Fx spørges der i undersøgelsen direkte om den betalte ejerafgift eller vægtafgift samt om stempelafgifter ved køb/salg af bolig, forsikringer mv.

For ejendomsskatternes vedkommende gælder, at der i interviewet direkte spørges om de betalte ejendomsskatter af ejede helårs- og fritidsboliger. For lejernes vedkommende har det derfor været fundet nødvendigt også at forsøge at beregne huslejens indhold af ejendomsskatter for ikke unødigt at besværliggøre sammenligningen mellem ejere og lejere.

30. Fejkilder og usikkerheder

Det er umuligt at gennemføre en undersøgelse som forbrugsundersøgelsen uden at de beregnede tal i større eller mindre grad vil være præget af fejl og mangler. Vigtige kilder til den usikkerhed, der vil være på tallene, er bl.a.:

- *Stikprøveusikkerhed og -skævhed* vil altid præge enhver undersøgelse af denne type. Det skal bemærkes, at det havde været ønskeligt med en større stikprøve, men at dette af ressourcemæssige årsager ikke har været muligt. For opgørelsen over forbrug vil usikkerheden være størst, hvis man betragter forbrug

af varer, der kun indkøbes sjældent. Usikkerheden vil være større, hvis data bygger på regnskabsføringen i stedet for interviewet, og den vil være større, hvis man kun ser på mindre grupper af husstande.

- Husstandenes *manglende erindring* kan fx slå igennem i interviewet, idet det kan være svært for den enkelte husstand præcist at huske, om en bestemt udgift blev afholdt for måske 11 eller for 13 måneder siden, ligesom enkelte udgifter helt kan glemmes. Specielt kan der opstå problemer i de tilfælde, hvor ikke alle 'betydende' husstandsmedlemmer er i stand til at deltage ved interviewet. I sådanne tilfælde gennemføres der et såkaldt proxy-interview med et andet husstandsmedlem med deraf følgende risiko for fejltagelser og forglemmelser. Flere og flere betalinger gennemføres automatisk via pengeinstitutterne. Specielt sådanne betalinger kan glemmes, eller der kan opstå misforståelser om, hvad betalingen faktisk dækker.
- Ved regnskabsføringen kan husstanden *glemme* at notere samtlige udgifter - især i slutningen af 2-ugers perioden. Gennemførte undersøgelser tyder på, at dette sker i et vist omfang, idet der generelt regnskabsføres mindre i uge 2 end i uge 1. For delvis at justere herfor er det valgt at opregne alle regnskabsdata med en faktor på 4 pct., se også side 44.
- Husstandenes *manglende viden* kan fx slå igennem ved de ganske komplicerede spørgsmål om pensionsforhold.
- Husstandenes *manglende vilje* til altid at give korrekte svar kan være et problem. Fx er der grund til at tro, at oplysningerne om indkomst ved sort arbejde kan være undervurderet, idet nogle husstande har tilbageholdt oplysningerne. Tilsvarende kan forekomme i forbindelse med forbrug, der enten er direkte ulovligt (narkotika), eller i hvert fald kan opfattes som negativt værdiladet (fx stort spiritusforbrug). Men helt generelt er fornemmelsen, at de deltagende husstande er meget åbne og ærlige. En skævhed opstår snarere fordi husstande, der har meget 'at skjule', ikke ønsker at deltage i undersøgelsen.
- *Fejl og mangler i de anvendte registre* kan medføre problemer. Man kan fx ikke umiddelbart gå ud fra, at skattemyndighederne altid foretager rettelser i forkerte oplysninger, hvis det ikke har en rent skattemæssig konsekvens. Herudover er registeroplysningerne mangelfulde for fx husstande, hvor en person er afgået ved døden.
- *Den efterfølgende vejning eller vægtning* antages som regel at give gode resultater, idet en lang række af de emner, som undersøgelsen belyser, må antages i højere eller mindre grad at være korreleret med de baggrundsuplysninger, der indgår ved stratumdefinitionerne i poststratifikationen. Men i det omfang korrelationen mangler eller er svag, vil vejningen ikke kunne rette op på stikprøveskævhed osv.
- I en del tilfælde må husstandenes oplysninger bygge på *skøn eller vurderinger*. Det kan fx gælde i tilfælde, hvor der foretages en opdeling af en betaling i en privat og en erhvervmæssig del (fx ved benzinkøb til en bil, der bruges både erhvervmæssigt og privat). Et andet eksempel er opdelingen af et samlet byggearbejde på ejerboligen i en reparationsdel og en ombygningsdel.
- *Definitions- og klassifikationsproblemer* kan bl.a. opstå i forbindelse med ikke-tilstrækkeligt præciserede vareangivelse i regnskabshæfterne (fx 'Købmandsvarer'). Til denne type problem kommer så selve klassifikations- eller kodningsproceduren, hvor der på baggrund af de mange forskellige vareangivelse er en række fejlmuligheder - fx ved varer, hvor teksten kan dække flere ting (olie til madlavning eller til bilen), eller hvor den pågældende varebeskrivelse er ukendt for Danmarks Statistik.
- *Fejl og mangler i Danmarks Statistiks behandling af materialet* kan desværre ikke undgås. Fx er Danmarks Statistik i en række tilfælde nødt til at foretage visse skøn - herunder bl.a. skøn over, om en husstands oplysninger er korrekte eller ej eller om de er så specielle, at de samlet kan invalidere undersøgelsen -

se fx side 57. Sådanne skøn foretages med stor omhu og forsigtighed, men kan i sagens natur aldrig være fuldstændig fejlfri.

Ingen samlet usikkerhedsberegning

Da rene stikprøveusikkerheder kun tegner sig for en del af undersøgelsens samlede usikkerheder, er det ikke fundet rimeligt at beregne de klassiske statistiske usikkerhedsmål. En sådan beregning ville være mere vild- end vejledende ved at give for små tal. Hertil kommer, at en beregning af stikprøveusikkerhederne måtte ske særskilt for hver enkelt varekode, idet usikkerheden som nævnt er langt større for regnskabsbaserede data end for de interviewbaserede data. Det er derfor ikke muligt at give noget konkret skøn over den samlede usikkerhed på de beregnede eller offentliggjorte tal.

For aggregerede størrelser, som fx det helt centrale begreb - det samlede forbrug - der er en sum af en række oplysninger indsamlet fra forskellige datakilder og med vidt forskellig usikkerhed, gælder endvidere, at der Danmarks Statistik bekendt ikke findes nogen umiddelbar anvendelig teoretisk formel til beregning af den samlede stikprøveusikkerhed.

31. Datamaterialets omfang

Undersøgelsens materiale er meget omfattende. Grundfilen har et omfang på godt 150 megabyte. For hver enkelt husstand og dens medlemmer findes i undersøgelsens grundfil således ca. 760 enkeltoplysninger. Af disse er en del dog aggregeringer af grundoplysninger - fx den detaljerede forbrugsopdeling aggregeret på relevante offentliggørelsesniveauer eller oplysninger om indkomster på personniveau aggregeret til husstandsniveau. Skematisk kan dataindholdet pr. husstand opgøres nogenlunde således:

Kilde	Antal enkeltoplysninger pr. husstand
Regnskaber (herunder regnskabsrecords opstået via samleko-deopdeling mv.)	172
Interview og administrationssystem	126
Registerbaserede oplysninger (typisk på personniveau)	384
Beregnete tal (fx afgifter, tilskud mv.)	33
Øvrige oplysninger, typisk aggregeringer mv.	45
I alt pr. husstand	760

Det skal i den sammenhæng bemærkes, at alle 'nul-oplysninger' er slettet. Dvs. at der for en husstand, der **ikke** ejer fx en bil eller **ikke** har haft en bestemt udgift ikke findes nogen oplysning. Men netop fraværet af en oplysning i sådanne tilfælde er en oplysning i sig selv (der er tale om en husstand uden bil osv.).

Baggrunden for ikke at medtage 'nul-oplysningerne' er den enkle, at det ville bringe den endelige datafil op på en meget svær håndterlig størrelse. For hver enkelt hus-

stand skulle man således have et godt stykke over 1.000 'nul-records' vedrørende forbruget, og for fx indkomsterne på personniveau, skulle man for hver enkelt husstand og indkomstart 'gøre plads' til op til 9 personer selv om langt de fleste husstande er meget mindre.

I grundformen er alle oplysninger grupperet under i alt godt 4.000 enkeltkoder dækkende forbrug, indkomster osv., og for nogle oplysningers vedkommende også inkluderende oplysninger på personniveau. Til disse grundoplysninger kommer så en række data til mere specielt brug, fx filer med de detaljerede afgiftstal fordelt på afgiftsarter og forbrugskoder eller filer med rent skattemæssige oplysninger om hver enkelt persons fradrag osv. Til den 'dagligdags brug' af data fra undersøgelsen er herudover dannet et antal særlige tabelfiler, der hver især kun indeholder et ofte benyttet udpluk af den samlede datamængde.

32. Tabellering

Tabeller fra forbrugsundersøgelsen består som regel i opgørelser over gennemsnitsudgifter pr. husstand til forbrug mv. fordelt på forskellige husstandstyper.

Beregningsmåde - vejning

Danmarks Statistik benytter SAS til tabelleringerne - nærmere bestemt PROC TABULATE.

Det er dog ikke helt simpelt at lave sådanne tabeller, idet der for det første skal ske en vejning af tallene - jævnfør ovenfor side 60 - for at kompensere for stikprøve-usikkerheder mv., og for det andet indebærer den måde, som data i undersøgelsen er organiseret på, at tabelprogrammerne bliver en smule komplicerede. Specielt er det her fraværet af 'nul-records' i undersøgelsen, der driller, idet der normalt ikke skal beregnes gennemsnit for de husstande, der har købt en bestemt vare, men for alle undersøgelsens husstande - altså også for dem, hvor der kunne have været anført en 'nul-record'.

I princippet beregnes et vejet gennemsnit pr. husstand således:

$$\frac{\sum BELØB * VÆGT}{\sum VÆGT},$$

hvor tælleren angiver det opregnede forbrug og nævneren det opregnede antal husstande.

Foretages opgørelsen for hele Danmark er der ingen problemer, idet det samlede antal husstande i landet på forhånd er kendt. Men i forbrugsundersøgelsens tabeller er der som regel brug for at opgøre et vejet gennemsnit for bestemte husstandstyper. Og her kendes det opregnede antal husstande ikke på forhånd. En løsning kunne være at opdele tabelprogrammet i 3 dele:

- Først en opgørelse af det samlede forbrug i de pågældende husstandstyper
- Dernæst en opgørelse af det samlede antal husstande i de pågældende husstandstyper
- Og endelig en division af disse tal.

For at undgå hermed at skulle gennemløbe undersøgelsens data flere gange (og hermed gøre kørslerne mere tidskrævende) udnyttes i stedet den indbyggede procentfacilitet i SAS.

Det er sådan, at Y i procent af X beregnes som $\frac{Y * 100}{X}$.

Procentfaciliteten i SAS kan umiddelbart beregne $\sum BELØB * VÆGT$ som procent af $\sum VÆGT$.

Denne størrelse er netop 100 gange for stor, hvorfor man ved at dividere med 100 når frem til det ønskede. I SAS-notation ser det således ud:

```
data tabel; merge tabeldata (in = fu) husrec (in = v); by IP;
```

```

if fu and v then do;
  if first.IP = 1 then do; KODE = 0; VGT = VGT*100; end;
  if first.IP = 0 then do; BELOB = BELOB*VGT; VGT = 0; end;
output tabel;
end;
run;

```

(Ovenstående indlæser tabeldataene og merger dem med en fil - husrec - hvor der findes husstandsoplysninger, herunder husstandens vægt VGT. Når den første record, der blot indeholder husstandsidenten, mødes, dannes der en record, der indeholder vægten * 100. Når de efterfølgende records mødes, ganges BELOB med vægten, for at få opregnet forbruget. Samtidig sættes VGT = 0. Resultatet er derfor, at VGT netop findes én gang for hver husstand.

```

proc tabulate data = tabel;
format KODE kod846c. INKSAM4 inksam4f.;
class KODE INKSAM4;
var VGT BELOB;
table
KODE,
INKSAM4 * (BELOB * (pctsum<VGT*KODE>));
run;

```

I det egentlige tabelstep beregnes herefter BELOB i procent af summen af VGT. Det sker for hver forbrugsgruppe - KODE - og samtidig er husstandene her inddelt efter baggrundsvariablen INKSAM4 (indkomst i 4 intervaller). Det ses, at tabelsætningen selv i helt enkle tabeller er noget 'uigennemskuelig' - og værre bliver det naturligvis, hvis der er tale om mere komplicerede tabelopbygninger.

Ønskes forbruget inden for et bestemt forbrugsområde således opgjort i procent af den samlede indkomst, bliver det ret kompliceret, idet der så skal beregnes 'procenter af procenter'. For at forenkle tingene (og dermed mindske risikoen for fejl) og for i øvrigt efterfølgende lettere at kunne redigere tabellen til brug for fx offentliggørelse, overføres SAS-tabellen derfor normalt til Excel, hvor fx procentberegninger lettere kan udføres.

Ikke alle tabeller er mulige

Teknisk set er der ikke mange grænser for, hvordan tabeller kan opbygges. Men datamæssigt og metodisk er der nogle afgørende begrænsninger, som det er nødvendigt at holde sig for øje for ikke at komme ud i et 'misbrug' af undersøgelsens oplysninger.

Stikprøvebegrænsninger

For det første er der naturligvis grænser for, hvor detaljeret det er meningsfyldt at opgøre tallene, da den tilgrundliggende stikprøve har en begrænset størrelse. Der kan ikke gives nogen håndfast grænse for, hvor mange husstande, der skal være i en gruppe for at tabellen bliver meningsfuld - det afhænger af formålet med tabellen - altså hvilket præcisionsniveau, der er behov for - men herudover er det afgørende, hvilket aggregeringsniveau, som fx forbruget opgøres på, idet usikkerheden bliver mindre jo mere aggregerede tal, der tabelleres på. Endelig er der forskel på, hvilken datakilde de pågældende oplysninger bygger på, samt på det konkrete dataindhold. Bygger oplysningerne på interviewdata eller registerdata, der umiddelbart er opgjort på helårniveau, er usikkerheden langt mindre end hvor oplysningerne bygger på regnskabsdata, idet regnskaberne af hver enkelt husstand jo kun er ført i 2 uger. Og for regnskabsdata gælder, at usikkerheden bliver større for sjældent købte varer end for varer, der købes hyppigt og regelmæssigt.

Specielle problemer omkring regnskabsdata

For en væsentlig del af det samlede forbrug bygger oplysningerne på husstandenes regnskabsføring i en periode på kun 2 uger. For grupper af husstande er der grund til at antage, at det her ud fra er muligt at beregne anvendelige gennemsnitstal. Men for den enkelte husstand er der ikke grund til at tro, at der er nogen særlig klar sammenhæng mellem forbruget i en så kort periode og forbruget på et helt år.

Og netop fordi regnskabsforbruget for den enkelte husstand efterfølgende opregnes til helårsforbrug ved simpelt at gange med 365/14, kan man ikke gå ud fra, at undersøgelsens tal for 'helårsforbruget' er blot nogenlunde korrekt på enkelthusstands niveau. Det indebærer derfor, at det *ikke* på en meningsfyldt måde er muligt at opdele husstandene efter deres samlede forbrugs størrelse. Sådanne tabeller kan derfor ikke konstrueres.

Og det samme gælder naturligvis ved ønsker om tabelleringer, der indirekte bygger på forbrugsopgørelsen - fx tabeller, hvor husstandene inddrages efter den samlede moms- eller afgiftsbetaling. Specielt kan det nævnes, at der har været ønsker om og forsøg på at belyse fattigdom ud fra forbrugsundersøgelsen på grundlag af afgrænsning af fattige husstande som de husstande, der har et forbrug under en vis grænse. Da der ikke i undersøgelsen på enkelthusstands niveau findes valide oplysninger om det samlede forbrug, er sådanne beregninger ikke meningsfulde.

Af samme grund er det i øvrigt ikke muligt at opgøre, hvor mange husstande, der har købt en speciel vare, for hvilken oplysningerne stammer fra regnskabsføringen. Det kan kun opgøres, om en husstand har købt varen inden for de 14 dage.

For at illustrere problemstillingen kan man blot tænke på varen juletræer. Vi antager, at samtlige danske husstande netop køber ét juletræ om året. Men i forbrugsundersøgelsen vil datamaterialet efter årsopregning vise, at kun ca. 1/26 del af husstandene har købt juletræer - nemlig de husstande, der tilfældigvis har ført regnskab i en 14-dages periode op mod jul. Til gengæld vil tallene vise, at disse husstande har købt ca. 26 juletræer hver! Gennemsnittet bliver rigtigt nok, men på enkelthusstands niveau er det rent sludder. Dette problem vil være størst for varer, hvor forbruget er stærkt sæsonbetonet, samt for varer, der har en længere levetid, og derfor købes sjældent. Det vil derimod være mindre for varer, der købes hyppigt og regelmæssigt.

33. Offentliggørelse af undersøgelsens resultater

Som følge af undersøgelsens store omfang kan kun en lille del af materialet offentliggøres i tabelform. Materialet offentliggøres i sin mest detaljerede form i Statistiske Efterretninger i serien Indkomst, forbrug og priser. Mere overordnede opgørelser bringes i Statistisk Årbog og Statistisk Tiårsoversigt.

Publiceringsplan

Årligt vil der i Statistiske Efterretninger ske en offentliggørelse af undersøgelsens hovedresultater, og dette vil så blive suppleret med en mere analyserende offentliggørelse indenfor en bestemt emnekreds, der 'går på tur' fra det ene år til det andet.

Sådanne specialartikler kunne fx dække:

- Analyser af, hvilke husstandskarakteristika, der er sammenhørende med et bestemt forbrug eller en bestemt forbrugsfordeling.

- Analyser af det offentlige omfordelende virksomhed i form af direkte og indirekte overførsler, skatter og afgifter.
- Husstandenes indkomster.
- osv. osv.

Eurostat

Ud over det, som Danmarks Statistik selv publicerer, offentliggør EUs statistiske kontor, Eurostat, opgørelser byggende på såvel den danske som de øvrige EU-landes forbrugsundersøgelser. I forhold til den danske offentliggørelse er der visse afvigelser med hensyn til klassifikationer osv., for at kunne skabe den bedst mulige internationale sammenlignelighed.

I den sammenhæng har Eurostat udviklet en speciel udgave af forbrugskodesystemet - COICOP-HBS, der svarer til COICOP med nogle mindre undtagelser og uddybninger, der gør systemet mere anvendeligt i forhold til forbrugsundersøgelserne (**H**ousehold **B**udget **S**urveys).

Service

På servicebasis - dvs. mod betaling - er det muligt at få foretaget specialbearbejdnings af materialet. Sådanne serviceopgaver vil normalt adskille sig fra det offentliggjorte ved at være mere detaljerede eller ved at anvende særlige baggrundsoplysninger mv. Erfaringen siger, at sådanne specialopgaver især anvendes af:

- Offentlige myndigheder til planlægningsformål eller til at foretage konsekvensberegninger
- Private virksomheder mv., der anvender den meget detaljerede forbrugsopdeling sammenholdt med de mange baggrundsoplysninger om husstandene til bl.a. markedsføringsformål
- Forskere inden for mange forskningsområder, hvor ikke mindst undersøgelsens mulighed for at belyse levevilkårsrelaterede spørgsmål udnyttes

En serviceopgave vil normalt bestå i, at Danmarks Statistik beregner en eller flere specialtabeller på grundlag af undersøgelsen byggende på kundens specifikationer. Tabellen leveres på papir eller fx i form af et regneark. Minimumsprisen for en sådan specialtabel udgør 2.000 kr. ekskl. moms (1998).

Ønskes derimod blot en detaljeret oversigt over forbruget for alle husstande under ét, kan Danmarks Statistik levere fotokopier af den mest detaljerede opgørelse for 30 kr. pr. side (dog minimum 150 kr.).

Opgørelser for små geografiske områder

Der er udviklet et beregningssystem, der kan give skøn over forbrug mv. i mindre selvvalgte geografiske områder på trods af at stikprøvens størrelse ikke direkte giver mulighed herfor.

Systemet svarer til den vejning eller vægtning, der er beskrevet ovenfor side 60. Forskellen er, at der ikke vejes op til at dække hele landet men fx til at dække en bestemt kommune, en gruppe sogne eller postnumre. Systemet giver dermed ikke direkte oplysninger om forbrug mv. i det geografiske delområde - men det giver et udgangsskøn, som så kan suppleres med lokalkendskab om handelsmønstre osv.

Det bemærkes, at der er tale om skøn over, hvad husstande bosat i det pågældende geografiske område forbruger. Derimod giver materialet ingen mulighed for at vurdere, om husstandene så faktisk har købt ind i lokalområdet eller fx i en større nabokommune.

Forskerplaceringsordning

Af datasikkerhedsmæssige årsager må grunddata om de enkelte husstande eller personer i undersøgelsen ikke forlade Danmarks Statistik. For forskere mv. er det muligt (mod betaling) at få direkte adgang til undersøgelsens grunddata. Det kræver dog, at den pågældende forsker fysisk skal placeres i Danmarks Statistiks loka-

ler og skal underkastes de samme sikkerhedsregler mv. som Danmarks Statistiks egne medarbejdere.

34. Ressourceanvendelse

Undersøgelsen er i kraft af sin størrelse, kompleksitet og dataindsamlingsmetode relativt ressourcekrævende. Det løbende arbejde varetages af en sektion bestående af 6 personer. I grove træk kan arbejdsfunktionerne beskrives således:

Arbejdsfunktion	Årsværk
Generel ledelse og planlægning mv.	1 akademiker
Løbende administration, herunder kontakt til interviewere osv.	1 kontorfuldmægtig
Kodning af regnskaber, andre forefaldne opgaver	2 kontorassistenter
Tabellering, publicering, vedligeholdelse af kodesystem osv.	1 overassistent
Programmering	½ programmør

Eksterne omkostninger: Gaver til husstandene, lotteri, porto mv.: 500.000 kr. Hertil kommer betaling til den eksterne interviewerorganisation samt et mindre ressource-træk i andre kontorer i Danmarks Statistik.

35. Forhold til andre statistikker

Forbrugsundersøgelsen har en række unikke kvaliteter - men det betyder ikke, at man kritikløst skal vælge netop denne undersøgelse som statistikgrundlag. Tværtimod bør man altid overveje, om forbrugsundersøgelsen er den bedste kilde til løsning af netop det problem, man står over for. Specielt giver undersøgelsens stikprøvekarakter begrænsninger, så er det muligt, bør totaltællinger i stedet vælges som datakilde. En række andre statistiksystemer giver oplysninger, der på mere eller mindre samme måde rummes i forbrugsundersøgelsen.

Nationalregnskabet

Nationalregnskabet giver som forbrugsundersøgelsen oplysninger om forbruget - her benævnt konsumet. Nationalregnskabets styrke i forhold til forbrugsundersøgelsen er bl.a., at det giver meget lange og konsistente serier og det offentliggøres hurtigere og oftere (kvartalsvis).

Omvendt har forbrugsundersøgelsen den styrke, at den er langt mere detaljeret i forbrugsinddelingen og den giver mulighed for at fordele forbruget på forskellige husstandstyper mv.

Det skal bemærkes, at der er visse forskelle i dækningen mellem forbrugsundersøgelsen og nationalregnskabet.

Forbrugsundersøgelsen omfatter kun private husstande (altså ekskl. institutioner og andre fælleshusholdninger) og kun i deres egenskab af at være private forbrugsenheder. Til gengæld dækker den såvel forbruget her i landet som forbrug i udlandet. I nationalregnskabet indgår i det private konsum også forbrug blandt personer på institutioner mv., de såkaldte non-profit institutioner rettet mod husholdningerne, samt enkeltmandsvirksomheder mv. Behandlingen af turistindtægter og -udgifter er i nationalregnskabet anderledes end i forbrugsundersøgelsen, idet de detaljerede konsumopgørelser dækker det samlede konsum her i landet selv om det er foretaget af udenlandske turister. Omvendt indgår danske husstandes forbrug som turister i udlandet ikke. På totalniveauet beregnes det samlede private konsum imidlertid som summen af de detaljerede konsumgrupper, hvorefter udenlandske turisternes forbrug fratrækkes og danske turisternes forbrug i udlandet tillægges. Øvrige forskelle mellem forbrugsundersøgelsens definitioner mv. og nationalregnskabets er beskrevet på især siderne 33, 49, 54, 56, 66.

Nationalregnskabs opgørelser bringes løbende i *Statistiske Efterretninger*. For den nærmere definition af de nationalregnskabsmæssige principper og begreber kan henvises hertil, til publikationen *Nyt nationalregnskab 1988-1996* (Danmarks Statistik 1997) og til *Det europæiske nationalregnskabsystem 1995 ENS 1995* (Eurostat 1996).

Forsyningsstatistikken

På grundlag af opgørelser over på den ene side dansk produktion og på den anden side import og eksport opgør Danmarks Statistik den såkaldte forsyningsstatistik, der angiver, hvor meget af et bestemt produkt, der er til rådighed i Danmark. I modsætning til forbrugsundersøgelsen inkluderer disse tal også produkter, der anvendes som input til videreforarbejdning.

Forsyningsstatistikken er yderst detaljeret på varegrupper. For varegrupper, hvor produkterne stort set udelukkende sælges direkte til forbrugerne, kan disse opgørelser være et godt udtryk for det samlede forbrug, mens de for andre produkter, hvor en stor del videreforarbejdes, ikke er anvendelige i denne sammenhæng. Fx inkluderer en post som PAPIR i forsyningsstatistikken også det papir, som sidenhen bliver købt af husstandene i form af aviser mv., mens PAPIR i forbrugsundersøgelsen kun omfatter det papir, der købes direkte af husstandene som skrivepapir, til hygiejneformål osv.

Momsstatistikken

Momsstatistikken giver tal for omsætningen fordelt på brancher. En styrke ved disse tal er, at de fx kan fordeles geografisk. I forhold til forbrugsundersøgelsens opgørelser er forskellen bl.a., at momsstatistikens brancher ikke umiddelbart kan sammenlignes med forbrugsundersøgelsens produktopdeling (beklædning kan fx både købes i beklædningsforretninger og i supermarkeder.). Endvidere indgår også erhvervsdrivendes køb i momsstatistikken (fx tømrermesteres køb i byggemarkeder osv.).

Detailomsætningsindekset

En styrke ved detailomsætningsindekset er, at det giver hurtige indikationer for udviklingen i den del af forbruget, der købes i detailhandelen. Men der er 'kun' tale om et indeks, således at det faktiske forbrugs størrelse ikke belyses. Og hertil kommer, at i forbrugsundersøgelsen indgår meget forbrug, der ikke købes i detailhandelen (fx de fleste faste udgifter og tjenesteydelser).

Prisstatistikken

Mens forbrugsundersøgelsen opgør forbruget opgør prisstatistikken (fx forbrugerpristallet) udviklingen i prisen på forbruget.

Kostundersøgelser mv.

I forbrugsundersøgelsen indgår kun oplysninger om forbruget i kroner. Til ernæringsanalyser mv. er der ofte behov for oplysninger om mængder. Hertil kan henvises til Veterinær- og Fødevarerdirektoratets (tidligere Levnedsmiddelstyrelsens) kostundersøgelser - eller for specielle produktkategorier til Danmarks Statistiks opgørelse af forbrug til konsum af nogle vigtige næringsmidler (hvor landbrugsstatistikken er hovedkilde).

Specialstatistikker om særlige forbrugsområder

Opgørelser af specielle områder inden for forbruget findes bl.a. i:

- Danmarks Statistiks opgørelse af forbruget drikke- og tobaksvarer, der bygger på indberetninger fra skattemyndighederne om afgifterne på de pågældende produkter, og derfor kun dækker afgiftsberigtiget køb her i landet.
- Dansk Lægemiddelstatistik's oplysninger om medicinforbrug fordelt på kategorier kan supplere forbrugsundersøgelsens meget aggregerede tal.
- Opgørelsen af fisk i Fiskeristatistisk årbog.
- Forbruget af drikkevand, som det opgøres i Danmarks Statistik miljøstatistik.
- Forbruget pr. indbygger af diverse drikkevarer i liter/kg opgøres af Bryggeriforeningen.

- Hjemmemarkedsforbruget af mejeriprodukter pr. indbygger i kg opgøres af Mejeriforeningen i 'Mejeristatistik'.
- Forbruget af elektricitet kan findes i 'Dansk Elforsynings Statistik', der udgives af Danske elværkers forening.
- Husstandenes energiforbrug belyses i Statistiske Efterretninger i serien Miljø.
- 'Energistatistik', der udgives af Energistyrelsen' giver tal på det endelige energiforbrug i husholdningerne i mængder.
- 'Vandforsyningsstatistik', der udgives af Danske Vandværkers forening, giver tal om produktion og vandforbrug i mængder fordelt på kommuner.

Indkomststatistikken

Danmarks Statistik udgiver flere typer af registerbaseret indkomststatistik. Disse statistikker har den store fordel, at der er tale om totaltællinger. Sikkerheden er større, og de giver direkte mulighed for fx geografiske opgørelser for mindre områder. I modsætning hertil kan forbrugsundersøgelsen fremhæves pga. dens mere omfattende indkomstbegreb. Forbrugsundersøgelsens indkomstopgørelse er ikke begrænset af skattemyndighedernes registre og dækker derfor også indkomstarter, der ikke er beskattet.

Befolkningsstatistikken

Befolkningsstatistikken giver registerbaserede oplysninger om bl.a. husstands- og familietyper. Der er tale om totaltællinger dækkende hele landet, men begrænsningen er, at data udelukkende bygger på de oplysninger, der kan udledes af eksisterende registre. I modsætning hertil bygger forbrugsundersøgelsen i princippet på de interviewede personers egen opfattelse af, hvem der tilhører en bestemt husstand mv., og i forbrugsundersøgelsen indgår personerne efter deres faktiske bopæl mv. uanset om de af den ene eller den anden grund ikke er registreret korrekt hos folke- og befolkningsregistret.

Boligstatistikken

Danmarks Statistiks generelle bolig- og bygningsstatistik bygger på oplysninger fra Bygnings- og boligregistret (BBR) samt befolkningsstatistikregistret. I forhold til opgørelser fra denne totaltælling skal det nævnes, at i forbrugsundersøgelsen indgår en husstands faktiske boligforhold. En person, der bor til leje som logerende i et værelse i et parcelhus, vil i den generelle statistik indgå som en beboer af en ejerbolig, mens den pågældende i forbrugsundersøgelsen vil indgå som lejer.

Skattestatistikken

Danmarks Statistiks generelle statistik over skatter, moms og afgifter mv. giver totaltal for skatte-, moms- og afgiftsbetalingen via oplysninger fra skattemyndighederne. I modsætning hertil giver forbrugsundersøgelsen på den ene side mere usikre tal for det samme, men på den anden side kan forbrugsundersøgelsen opdele fx momsbetalingen på forskellige husstandstyper.

Socialstatistik, uddannelsesstatistik og sygesikringsstatistik

Danmarks Statistiks opgørelser på disse områder giver fx oplysninger om den samlede udnyttelse af børnepasningsordninger mv., om det samlede antal elever i forskellige uddannelsesretninger og om udnyttelsen af sundhedsvæsnet. Endvidere kan der gives oplysninger om de samlede udgifter. Forbrugsundersøgelsen kan fx supplere ved at 'sætte kroner på' det 'tilskud', som husstandene får i det omfang egenbetalingen er mindre end totaludgiften.

Forbrugerforventningsundersøgelsen

Denne undersøgelse, der udarbejdes af Danmarks Statistik, har i sit indhold ikke noget med forbrugsundersøgelsen at gøre, men forveksles ofte med den pga. navneligheden. Forbrugerforventningsundersøgelsen er en konjunkturstatistik, der søger at belyse forbrugernes forventninger til fremtiden.

Analyser af forbrugervaner osv.

Private markedsanalysebureauer mv. foretager en række analyser, der bl.a. har til formål at belyse baggrunden for forskellige forbrugeres forbrugsvalg, herunder livsstilsfaktorer mv. Ofte omfatter sådanne analyser kun udvalgte produktkategorier mv.

Bilag 1.**Oversigt over materialer mv., der benyttes ved feltarbejdet**

1. **Adressekort** - udfyldt af Danmarks Statistik med adresser og navne.
Sendes kvartalsvis fra Danmarks Statistik til interviewbureauet, der videresender til interviewerne.
2. **Adressekort - u-udfyldte**. Bruges af interviewerne ved oprettelsen af ekstrahusstande.
3. **Introduktionsbrev til husstande** - udfyldt af Danmarks Statistik med adresse og navn på den ældste beboer. Sendes kvartalsvis fra Danmarks Statistik til interviewbureauet, der videresender til interviewerne.
4. **Introduktionsbrev til husstande - u-udfyldte**. Bruges af interviewerne, når der på en adresse viser sig at være flere husstande - eller hvis introduktionsbrevet er kommet retur fordi der er indflyttet en ny person, og navnet derfor ikke længere er korrekt.
5. **Brochurer til husstandene**. Medsendes når interviewerens udsender introduktionsbrev til husstandene.
6. **Lommeregner til husstandene**. Medsendes når interviewerens udsender introduktionsbrev til husstandene.
7. **Legitimationskort til interviewere**.
8. **Kort om forgæves besøg**. Et kort, som interviewerens afleverer på en adresse, hvor han forgæves har forsøgt at træffe nogen hjemme.
9. **Regnskabshæfte A**.
10. **Regnskabshæfte B**.
11. **Disketter til interview**.
Hver interviewer forsynes af interviewbureauet med et passende antal inden undersøgelsens start. Normalt foregår datatransmission via modem, men i særlige tilfælde, herunder når en interviewer skal afløse en anden, kan interview også sendes via diskette.
12. **Katalog over gaver**. Udleveres af interviewer til husstandene ved det første besøg, således at husstanden ved det afsluttende besøg kan meddele, hvilken gave, den ønsker.
13. **Frankeret kuvert til udsendelse af introduktionsbrev** til husstandene.
14. **Frankeret kuvert til tilbagesendelse af regnskabshæfter** fra interviewer til Danmarks Statistik.
15. **Frankeret kuvert til tilbagesendelse af udfyldt adressekort** til interviewbureauet.
16. **Frankeret kuvert til tilbagesendelse af diskette** med interview til interviewbureauet.
17. **Oversigt over hovedindholdet i 2. del af interview - lille udgave - grøn**. Kortet kan - efter interviewerens skøn - udleveres til interesserede husstande ved 1. besøg, således at husstandene kan finde papirer frem.
18. **Oversigt over hovedindholdet i 2. del af interview - stor udgave - grøn**. Som 16.
Den store udgave skal bruges med en vis varsomhed, da de mange punkter måske kan virke lidt afskrækkende på husstanden.
19. **Kort med oversigt over livsforsikrings- og pensionsordninger - orange**. Kortet kan - efter interviewerens skøn - måske være en hjælp i interviewsituationen.
20. **Bestillingsseddel** til bestilling af materialer hos Danmarks Statistik.
21. **Offentliggjort materiale fra den tidligere forbrugsundersøgelse**. Kan bruges af interviewer til at vise interesserede husstande - og er i øvrigt til interviewerens orientering.
22. **Regnemaskine** til brug i interviewsituationen.
23. **Interviewervejledning** i form af et omfangsrigt ringbind.
24. **Bærbar PC** med installeret interviewprogram.
25. **Modem** til transmittering af interviews.

Bilag 2.

Sammenhæng mellem indkomster og indkomstanvendelse

Indkomster

	Kroner pr. husstand 1995
400 Erhvervsindkomst i alt	225 509
410 Løn mv. i alt	212 199
411 Pengeløn	199 455
412 Løn i Naturalier	1 115
413 Egen og arbejdsgivers indbetaling til ATP	1 803
414 Egen og arbejdsgivers indbetaling til andre pensionsordninger	9 378
415 Arbejdsgivers indbetaling til gruppelev mv.	275
416 Udbetaling fra Lønmodtagernes Garantifond	173
420 Virksomhedsoverskud netto	12 367
421 Erhvervsdrivendes forbrug af egne varer	130
430 Indkomst ved sort arbejde mv.	814
440 Formueindkomster i alt	25 767
441 Renteindtægter	5 381
442 Aktieindkomst	733
443 Beregnet husleje af egen bolig (netto)	18 725
444 Betalt leje fra logerende mv. (kun ejerbolig)	627
445 Anden formueindkomst	300
450 Overførsler fra private i alt	15 570
460 'Frivillige' overførsler fra private i alt	6 641
461 Gaver og gevinster	2 607
462 Forsikringsudbetalinger og erstatninger	4 034
470 'Obligatoriske' overførsler fra private i alt	8 929
471 Udbetaling fra pensionsordninger ekskl. ATP	8 221
472 Modtagne børnebidrag	708
480 Overførsler fra det offentlige i alt	71 001
481 Offentlige pensioner inkl. ATP	29 169
482 Efterløn og overgangsydelse	6 541
483 Arbejdsløshedsunderstøttelse	12 778
484 Andre A-kasseydelse	3 647
485 Sygedagpenge	2 838
486 Skattepligtig kontanthjælp mv.	5 523
487 Ikke-skattepligtig kontanthjælp	744
488 Statens Uddannelsesstøtte mv.	2 625
489 Boligsikring, boligydelse og varmhjælp	3 182
490 Børnefamilieydelse og børnetilskud	3 954
495 Andre indkomster i alt, herunder afstemning	5 582
499 Bruttoindkomst i alt	343 429
500 Kapitaloverførsler til husstanden i alt	4 441
501 Arv	3 675
502 Udbetalinger fra Lønmodtagernes Dyrtingsfond	252
503 Tilbagebetalt forbrugsrenteafgift	28
504 Beløb modtaget ved gældssanering	98
505 Engangsudbetaling fra ATP til efterladte	88
506 Tilskud til energibesparende foranstaltninger	301
510 Samlet indkomst i alt	347 871

Indkomstanvendelse mv.

	Kroner pr. husstand 1995
520 Indkomstskatter mv. i alt	109 477
521 Slutskatter mv. inkl. arbejdsmarkedsbidrag	104 167
522 Arveafgift	381
523 Arbejdsløshedsforsikringsbidrag	4 929
530 Obligatoriske overførsler fra husstanden i alt	26 261
531 Renteudgifter (private) i alt	25 454
532 Heraf boligrenter (renter af lån med pant i bolig)	20 425
533 Betalte børne- og hustrubidrag	738
534 Tyveri, betalte erstatninger	69
540 Disponibel indkomst i alt	212 133
550 Udbetalinger fra kapitalpensioner mv. i alt	1 251
560 Skat af udbetalinger fra kapitalpensioner i alt	371
570 Beløb til rådighed i alt	213 013
575 Stempelafgifter, gebyrer og bøder mv. i alt	463
576 Stempelafgifter	300
577 Gebyrer og bøder mv. til det offentlige	163
580 Gaver, velgørenhed mv.	2 269
581 Kontingent til foreninger mv. (NPIH)	3 672
590 Nettoopsparing i alt	13 079
591 Pensions- og ATP-bidrag (eget og arbejdsgivers)	11 407
592 Indbetaling til ATP	2 029
593 Indbetaling til andre pensionsordninger	9 378
595 Værdi af til- og ombygning mv. af bolig	11 945
596 Opsparing i øvrigt inkl. residual	-10 273
600 Forbrug i alt	193 529
601 Betalt forbrug af varer og tjenester	171 977
602 Heraf privat salg af løsøre (negativt forbrug)	-963
603 Beregnet husleje af egen bolig	19 344
604 Naturalieindkomst i øvrigt	2 208
700 Indirekte tilskud fra det offentlige i alt	35 569
701 Indirekte tilskud vedrørende børnepasning	7 374
702 Indirekte tilskud vedrørende uddannelse	16 808
703 Indirekte tilskud vedrørende sundhed	11 387
750 Produktions- og importskatter i alt	46 021
751 Heraf vedr. til- og ombygning mv.	1 158
760 Moms	25 836
770 Punktafgifter	17 409
771 Afgifter af motorkøretøjer	7 821
772 Afgifter af energiprodukter	5 579
773 Afgifter af spiritus, vin og øl	904
774 Afgifter af ikke-alkoholiske drikke	185
775 Afgifter af chokolade- og sukkervarer mv.	313
776 Tobaksafgifter	2 143
777 Afgifter af tipning, og spil mv.	183
778 Punktafgifter i øvrigt	281
780 Stempelafgift vedr. forsikring og køb/salg af bolig	155
790 Ejendomsskatter	2 622
800 Nettoformue ultimo 1995	215 374

Bilag 3.

Sammenligning af 'gammel' og 'ny' forbrugsdefinition

Nedenstående tabel viser forskellen mellem den forbrugsdefinition, der anvendtes ved 1987-forbrugsundersøgelsen, og den nye COICOP-baserede definition. Tabellens tal angiver forbrug i kroner pr. husstand i 1995.

	Ny	Gammel	Bemærkninger
Beregnet husleje af hel-årsbolig/fritidsbolig mv.	19 353	0	Indgik ikke tidligere
Boligsikring, boligydelse og varmhjælp	0	-3 182	Indgik tidligere som negativt boligforbrug, men nu som indkomst
Renter af lån med pant i bolig/fritidsbolig	0	20 423	Indgår nu som obligatoriske overførsler fra husstanden
Fri telefon og licens	144	0	Indgik ikke tidligere
Arbejdsgiverbetalt livsforsikring/gruppeliv	275	0	Indgik ikke tidligere
Foreningskontingenter	0	3 672	Indgår nu som særskilt post
Salær ejendomsmægler mv. samt stempelafgift ved køb/salg af bolig	0	743	Indgår nu under opsparing (investeringsudgifter)
Stempelafgift ved optagelse af lån mv.	0	299	Indgår nu som særskilt post
Tyveri, betalte erstatninger	0	69	Indgår nu som obligatoriske overførsler fra husstanden
Velgørehed	0	210	Indgår nu som særskilt post
Kontingent A-kasse	0	4 929	Indgår nu som særskilt post under skatterne
Ændring i alt	19 772	27 163	
Forbrug i alt	193 529	200 920	

Bilag 4.

Eksempel på detaljeringsgraden i forbrugsopdelingen

Nedenstående giver for en udvalgt del af forbruget et indtryk af de forskellige detaljeringsniveauer i den COICOP-baserede forbrugsinddeling. De 8-cifrede koder er de egentlige og endelige koder, mens de øvrige er aggregeringer heraf. De anførte beløb er kroner pr. husstand i 1995

A	Fødevarer	23 566
11	Fødevarer	23 566
111	Mel,gryn,brød og kager	4 214
1110	Mel,gryn,brød og kager	4 214
11101	Mel	140
111011	Mel	140
11101111	Hvedemel	77
11101112	Sigte-, byg-, ris-, maizena-, kartoffel-, sagomel mv.	14
11101113	Blandingsmel, pizzamel, tærtemel o.l.	23
11101114	Rugbrødsblanding	12
11101115	Grahamsmel, hvedeklid, hvedekerner	5
11101116	Rugmel, rugkerner	8
11102	Ris og gryn	170
111021	Ris	97
11102111	Ris	85
11102112	Risengrød, færdig	4
11102113	Ris incl. krydderier	7
111022	Gryn	74
11102211	Havregryn	48
11102212	Byg-, manna-, boghvede-, sagogryn	3
11102213	Pulver til babygrød	21
11102219	Andre grynvarer	2
11103	Brød	2 177
111031	Rugbrød i kg, alle slags	245
11103111	Rugbrød i kg, alle slags	245
111032	Rugbrød i skiver, alle slags	317
11103211	Rugbrød i skiver, alle slags	317
111033	Sigtebrød, toastbrød, trekornsbrød o.l.	224
11103311	Sigtebrød, toastbrød, trekornsbrød o.l.	224
111034	Franskbrød	415
11103411	Franskbrød	415
111035	Rundstykker, gifler, kryddere o.l.	690
11103511	Rundstykker, gifler, kryddere, boller	683
11103512	Rundstykker, gifler, kryddere, boller, dybfrost	8
112	Kød	6 124
1120	Kød	6 124
11201	Oksekød	1 242
112011	Hakket oksekød	501
11201111	Hakket oksekød	501

112012	Oksebryst, -spidsbryst, -tværreb, -skank mv.	12
11201211	Oksebryst, -spidsbryst o.l.	7
11201212	Oksetværreb, -skank o.l.	6
112013	Oksebov, -haler, -småköd o.l.	152
11201311	Oksebov, -haler, -småköd o.l.	152
112014	Oksesteg, -culotte, -bankekød, -steaks mv.	298
11201411	Oksesteg, -tykkam	38
11201412	Okseculotte, -cuvette	75
11201413	Oksesteaks, -bankekød	185
112015	Roastbeef, engelsk bøf, oksefilet	258
11201511	Roastbeef, engelsk bøf, højreb, tykstegsfilet	180
11201512	Oksefilet, entre cote o.l.	79
112016	Oksemørbrad	14
11201611	Oksemørbrad	14
112017	Okseben, kraftben	6
11201711	Okseben, kraftben	6
113	Frisk og frossen fisk	1 050
1130	Frisk og frossen fisk	1 050
11301	Torsk, laks, rødspætter, ål, sild, makrel o.l.	384
113011	Torsk mv.	76
11301111	Torsk, kabliau	34
11301112	Torsk, kabliau, dybfrost	2
11301113	Sejfilet, torskefilet, panerede torsk	26
11301114	Sejfilet, torskefilet, panerede torsk, dybfrost	14
113012	Laks, ørreder, foreller mv.	72
11301211	Laks, ørreder, foreller, hellefisk	59
11301212	Laks, ørreder, foreller, hellefisk, dybfrost	13
113013	Rødspætter, skrubber, helleflynder mv.	124
11301311	Rødspætter, skrubber, helleflynder	49
11301312	Rødspættefilet, fiskefilet også panerede	41
11301313	Rødspættefilet, fiskefilet også panerede, dybfrost	34
114	Æg, mælkeprodukter, ost mv.	3 716
1141	Æg	367
11411	Æg	357
114111	Æg	357
11411111	Æg	357
11412	Røræg,æggesalat	9
114121	Røræg,æggesalat	9
11412111	Røræg,æggesalat	9
1142	Mælk, fløde, yoghurt mv.	1 959
11421	Sød-, let-, skummet-, kærnemælk mv.	1 168
114211	Sødmælk	323
11421111	Sødmælk	323
114212	Letmælk	638
11421211	Letmælk	638

Bilag 5.**De vigtigste EDB-programpakker****PLUK**

- et internt udviklet mainframe-produkt. Anvendes til stikprøveudtagning mv. samt til udtræk mv. af registerbaserede data (fra indkomststatistikregistret mv.), inden de overføres til det Windows NT-baserede PC-netværket.

MAPINFO

Mapinfo-programmet anvendes sammen med en kortdatabase med sogneinddeling og befolkningstal i forbindelse med fastsættelsen af de geografiske klynger.

BLAISE (og MANIPULA)

udviklet af det hollandske statistikbureau. Anvendes på de bærbare PCere til interviewet samt til registrering, kodning og fejlsøgning af regnskabshæfterne internt i Danmarks Statistik. Manipula, der er et led i BLAISE-familien, anvendes især til at omforme BLAISE-filerne til andre formater for bl.a. at kunne overføre oplysninger til administrationssystemet.

Pt. anvendes version 2.50, der er DOS-baseret, men på længere sigt forventes det at overgå til en nyere Windows-baseret version.

DOS

Til brug for den løbende vedligeholdelse af kodebiblioteker osv., er der opbygget et kompliceret system bestående af DOS-BAT-filer. På længere sigt forventes, at denne form for administration skal løses på en anden måde - eventuelt via programmer i BLAISE-familien.

ORACLE

Anvendes af administrationssystemet, idet der er opbygget en større 'trykknåpbaseret' applikation, der holder styr på undersøgelsens husstande osv. Skal der foretages specialudtræk osv. fra ORACLE-databasen benyttes som regel ORACLE SQL*PLUS.

SAS for Windows

Det grundlæggende programmeringssprog, der anvendes ved al efterfølgende databearbejdning, herunder også tabellering.

WORD for WINDOWS

Er integreret med administrationssystemet, således at breve til husstande mv. udskrives via WORD.

Anvendes endvidere til publicering.

EXCEL

fra Microsoft. Anvendes til videreforarbejdning af tabeldata fra SAS, herunder yderligere beregninger (fx procentberegninger).

Endvidere anvendes det i forbindelse med publicering.

FLOW-CHARTER

fra Micrografx. Anvendes til dokumentation.

POWERPOINT

fra Microsoft. Anvendes til præsentationer, herunder især i forbindelse med interviewerinstruktionen.

Herudover anvender den eksterne interviewerorganisationen diverse programmer til brug for datatransmission mv.